

Комітет Верховної Ради України з питань економічного розвитку

**ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ:
БАЗОВІ ЗАСАДИ**

(матеріали підготовки до парламентських слухань 2021)

**КИЇВ
2022**

УДК 332.146.2:323(477)(082)

Збірник містить матеріали, що присвячені широкому спектру проблем у сфері сталого розвитку. Для державних службовців, працівників органів місцевого самоврядування, науковців, викладачів, PhD-студентів, студентів, які працюють у сфері імплементації Цілей сталого розвитку.

Державна політика сталого розвитку України: базові засади. (матеріали підготовки до Парламентських слухань 2021). Укладачі Харламова Г., Чала Н. – К, 2022. – 116 с.

За повного або часткового відтворення матеріалів цієї публікації посилання на видання є обов'язковим

Зміст

РОЗДІЛ I. ТЕЗИ	4
Абрамець Владислава, Харламова Ганна <i>Розвиток кластерів як одного з механізмів реалізації політики сталого розвитку в Україні</i>	5
Андрейченко Андрій <i>Реалізація концепції сталого розвитку в умовах впровадження безвідходного агровиробництва</i>	8
Березіна Світлана <i>Менеджмент ризиків зайнятості і безробіття</i>	13
Варналій Захарій <i>Забезпечення економічної безпеки держави як чинник сталого розвитку України</i>	18
Воротін Валерій <i>Чинники успіху процесу децентралізації як механізму забезпечення секторальних реформ, міжсекторального партнерства та сталого розвитку</i>	23
Гражевська Надія, Булкот Оксана <i>Стале інвестування: можливості та перспективи для України</i>	28
Гуменна Олександра, Василець Марія, Прохода Юлія <i>Креативні хаби в університетах в контексті розбудови інноваційної екосистеми сталого розвитку</i>	33
Гущук Ігор <i>Розбудова національної системи охорони громадського здоров'я в контесті сучасних викликів і загроз</i>	33
Дудник Яна, Харламова Ганна <i>Концепція сталого розвитку як парадигма розвитку суспільства</i>	40
Кожина Алла <i>Врахування інклюзивної складової у формуванні державної політики сталого розвитку України</i>	45

Комендант Олена <i>Екологічна безпека як індикатор компонентної структури політики сталого розвитку України</i>	50
Кропельницька Світлана <i>Кластери креативних індустрій у забезпеченні сталого розвитку України</i>	56
Лазоренко Олена <i>Громадська участь та інституційний механізм з цілей сталого розвитку</i>	60
Маркевич Катерина <i>Нормативні та прикладні засади формування фінансової системи України в умовах сталого розвитку</i>	63
Мелеганич Ганна <i>Сталий розвиток закладів вищої освіти України: від політики держави до політики керівництва закладом освіти</i>	68
Ніколенко Олександр, Харламова Ганна <i>Свобода підприємництва як основна складова сталого розвитку України</i>	73
Пахаєва Юлія, Харламова Ганна <i>Необхідність інтелектуалізації економіки України для забезпечення її конкурентоспроможності на світовому ринку</i>	77
Перхайло Соломія, Харламова Ганна <i>Проблеми та перспективи трансформації податкової системи України на шляху до концепції сталого розвитку держави</i>	83
Ставицький Андрій <i>Забезпечення економічної безпеки в контексті нових мегатрендів</i>	89
Столярчук Валентина <i>Проблеми та перспективи сталого розвитку туризму в Україні</i>	91
Харламова Ганна <i>Розвиток креативної економіки як одного з механізмів реалізації політики сталого розвитку в Україні</i>	96

Ховрак Інна <i>Роль соціальної відповідальності університетів у досягненні сталого розвитку</i>	98
Чала Ніна, Китаєв Андрій <i>Механізм розбудови інноваційної екосистеми сталого розвитку регіону</i>	100
Чеботарьов Вячеслав, Чеботарьов Єгор <i>Детермінанти розробки стратегії відновлення Донбасу у контексті законодавчого забезпечення державної політики сталого розвитку України</i>	103
Яценко Валерія <i>Ринок валютних деривативів як компонент управління валютними ризиками в умовах сталого розвитку</i>	107
РОЗДІЛ 2. ВИСТУПИ	110
Ховрак Інна <i>Роль соціальної відповідальності університетів у досягненні сталого розвитку</i>	110
Чеботарьов Вячеслав, Чеботарьов Єгор <i>Подолання наслідків війни у Донецькій та Луганській областях як складова забезпечення державної політики сталого розвитку України</i>	112

Вступ

Сьогодні у другий рік пандемії COVID-19, стає абсолютно зрозумілим, що це криза монументальних розмірів із катастрофічними впливами на життя та засоби до існування людей, а також на зусилля щодо реалізації сталого розвитку до 2030 року. Історично пандемії служили каталізатором політичних, економічних та соціальних змін. COVID-19 справив безпрецедентний вплив на бізнес, суспільство, добробут. Він змінив наше повсякденне життя. Перехід на дистанційну форму роботи для деяких бізнесів був болючим, але найбільше втратила сфера освіти. Розвиток і відтворення людського потенціалу – це найбільший виклик, з яким стикнулася економіка та країна. Втрата робочих місць, скорочення, на які вимушено пішов бізнес для подолання наслідків пандемії, може призвести до загострення проблем нерівності та скорочення доходів населення. Тому сьогодні державна політика має бути спрямована на впровадженні механізмів, що забезпечать стійкість і сталість розвитку національної економіки, розвиток людського потенціалу та підвищення добробуту населення, відповідальність за рішення перед теперішніми і майбутніми поколіннями.

Порядок денний вітчизняної економічної політики має бути сформовано задля досягнення низьковуглецевої, ресурсно-ефективної та конкурентоспроможної економіки. Завдяки наслідуванню безвідходності та ефективності екосистем з'являються величезні можливості для створення нових робочих місць, забезпечення зростання добробуту та скорочення нерівності. Економіка страждає від продовольчих, паливних, екологічних, фінансових, економічних криз та пандемій. Державна політика, що спрямована на досягнення Цілей сталого розвитку, в змозі системно та результативно протистояти цим викликам і створювати нові можливості для зростання.

У цій збірці зібрано науково обґрунтовані рекомендації забезпечення сталого розвитку країни, які мають перетворитися у політичні рішення і механізми реалізації сталого розвитку країни.

*С.О. Тарута,
народний депутат України,
заступник голови комітету ВРУ
з питань економічної політики.*

РОЗДІЛ I. ТЕЗИ

Абрамець Владислава,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
Харламова Ганна,
д.е.н., доцент,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

РОЗВИТОК КЛАСТЕРІВ ЯК ОДНОГО З МЕХАНІЗМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Поняття «кластеру» до сучасної економічної теорії та регіональної політики ввів американський вчений М. Портер. В своїй роботі «Конкурентні переваги країн» він наголошував на тому, що кластеризація є ефективним механізмом розвитку регіонів. За визначенням Портера, кластер – це сукупність в одному регіоні підприємств вузького напрямку, а також пов'язаних з цим напрямком організацій [1]. Відповідно поняття «кластеру» потрібно розуміти як добровільне об'єднання виробничих, наукових та інституційних установ, які розташовані в географічній близькості та мають певну взаємну залежність.

Визначною особливістю кластеру є кооперація між його учасниками, яка направлена на інтенсифікацію інноваційного розвитку галузі та підвищення конкурентоспроможності продукції, що виробляється.

Основними економічними ефектами діяльності кластерів є:

- поява конкурентних переваг регіону за рахунок тісної співпраці виробництва з науковими установами;
- розширення ринку за рахунок економії від масштабу;
- розширення промисловості за рахунок створення нових ланцюгів доданої вартості;
- отримання синергічних ефектів як результат ефективної колаборації.

Світові приклади впровадження кластерного підходу як основної складової політики розвитку регіонів підтверджують його ефективність на практиці. Серед країн Європейського Союзу налічується близько 3000 кластерів, які створюють 39% всіх робочих місць в ЄС. За даними Європейського секретаріату з кластерного аналізу 17 з 27 країн ЄС мають високоефективні інноваційні економічні кластери [2].

Лідером в Європі за кількістю кластерів можна вважати Францію, на території якої знаходиться 25 кластерів. Галузі, представлені серед них доволі різноманітні – космічна галузь, авіація, харчова промисловість, нанотехнології, транспорт, інформаційні послуги та туризм. Однак найбільші кластери стосуються хімічної промисловості. Зокрема 75% упаковок для парфумерії

виробляється в селищі Браль, населення якого становить близько 3 тис. жителів [3].

Ініціативи щодо створення кластерів можуть бути як державними, так і регіональними. Останні, як правило, направлені на збереження стратегічних «старих» галузей, в той час як центральний уряд частіше підтримує створення інноваційних хайтек кластерів. Таким чином 87% всіх патентів в ЄС є результатами діяльності кластерів. В середньому продуктивність праці фірми-учасниці кластеру в 2 рази вища ніж аналогічної фірми поза кластером [3].

Наша держава також не залишається осторонь процесів кластеризації. На сьогодні в Україні зареєстровано 30 кластерних об'єднань, з яких більше третини (31%) представляють галузь інформаційних технологій, 16% – аграрно-промисловий комплекс, 13% – деревообробку та виробництво меблів та 10% – енергетику. Найбільшими з них є Харківський та Львівський ІТ кластери, а також автомобільний кластер «Закарпаття» [4].

Однак на шляху України до розвитку кластерів та підвищення їх ефективності є ряд важливих перепон:

- відсутність чіткого законодавчого визначення та державного регулювання кластерів, нестабільність державних інституцій, корупція та бюрократія в органах влади;

- неефективне управління підприємствами з часткою державної власності;
- технологічна відсталість багатьох галузей України.

Проте розвиток кластерів в Україні створює багато можливостей для економічного зростання:

- промислова децентралізація та розвиток регіонів;
- поява нових робочих місць та збільшення податкових надходжень до бюджету;

- укріплення позицій підприємств та розширення їх зовнішньоекономічної діяльності;

- формування потужного науково-інформаційного середовища;
- спрощене залучення ресурсів – природних, інформаційних, технологічних, фінансових тощо;

- отримання ефекту від економії від масштабу;
- посилення конкурентних позицій України на міжнародній арені.

Для побудови ефективної системи кластерів в Україні варто скористатися досвідом західних партнерів, зокрема рекомендаціями Європейського секретаріату з кластерного аналізу[3], серед яких:

- створення нормативно-правової бази кластерів;
- сприяння участі в кластерах представників малого та середнього бізнесу, університетів та дослідних центрів;

- інвестування в комплексний розвиток регіонів, зокрема в освіту, охорону здоров'я та інфраструктуру;

- інвестування або залучення інвестицій в науково-технічні розробки;

- впровадження систем моніторингу та оцінювання діяльності кластерів за європейськими стандартами;

- міжнародна співпраця.

Отже, найбільшим поштовхом до успішного створення кластерів на території України має бути державна ініціатива, зокрема включення цього аспекту до Стратегії сталого розвитку України, а також створення необхідного підрозділу в Мінекономіки, одночасно із залученням українських провідних бізнес-асоціацій.

Список використаних джерел

1. Портер М. Конкуренція. – М.: Видавничий дім " Вільямс", 2005. – 608 с
2. Юрчак О. –Що необхідно для розвитку кластерів в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://gmk.center/ua/opinion/shho-neobhidno-dlya-rozvitku-klasteriv-v-ukraini/>.
3. European Secretariat for cluster analysis [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.cluster-analysis.org/cluster-management-excellence>
4. Хайтек кластери в Україні – поточний статус-кво та виклики розвитку <https://www.cluster-analysis.org/cluster-management-excellence> <https://appau.org.ua/info/hajtek-klastery-v-ukrayini-potochnyj-status-kvo-ta-vyklyky-rozvytku/>
5. Кластери – як драйвери розвитку та протидії кризовим явищам [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.industry4ukraine.net/digest-5/#4>

Андрейченко Андрій,
д.е.н., професор
Одеський національний економічний університет

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ВПРОВАДЖЕННЯ БЕЗВІДХОДНОГО АГРОВИРОБНИЦТВА

Порушення рівноваги між політичним, соціальним, економічним, екологічним розвитком викликає необхідність переходу України до моделі сталого розвитку. Сталий розвиток є атрибутом економічної безпеки держави та знаходиться у іманентному зв'язку із нею: забезпечення безпеки через розвиток та розвитку через забезпечення безпеки. Перехід до сталого розвитку повинен забезпечити збалансоване розв'язання проблем соціально-економічного розвитку і зберігання природно-ресурсного потенціалу.

Однією з перешкод на шляху сталого розвитку аграрного сектору України є дефіцит ресурсів. У той же час практика господарювання свідчить, що багато в чому цей дефіцит штучний. Сьогодні не використовуються величезні обсяги ресурсів, іменованих відходами. Витрачаються колосальні кошти на зменшення негативного впливу відходів на навколишнє середовище, і в той же час ще більші кошти витрачаються на видобуток цінної природної сировини, без якої можна обійтися, якщо використовувати відходи. З цього випливає необхідність вирішення завдання перетворення відходів у ресурси. Одним із необхідних інструментів досягнення такого завдання є переорієнтація на першочергове використання вторинних ресурсів, застосування безвідходних і ресурсозберігаючих невитратних технологій в аграрній сфері. У такий спосіб збитки можна буде перетворити на доходи. Для цього потрібна сильна та послідовна політика держави, що буде економічно заохочувати галузі і підприємства берегти первинні ресурси і там, де це можливо, замінювати їх вторинними.

Для забезпечення сталого розвитку держави та якісного управління відходами вагоме значення має дотримання принципу формування екологічної свідомості людей, що базується як на власній поведінці, так і пропагуванні «екологічної культури», серед оточуючих; принципу екологізації соціально-економічного середовища, що передбачає створення інституційних умов для формування екологічної культури як у системі генерування, так і в процесі утилізації відходів; принципу реалізації цільової функції системи, що передбачає одержання економічних вигод від поводження з відходами, які позиціонуються як сировина для рециркуляційних процесів у виробничих системах, а також соціальних ефектів; принципу окупності, що є мотиваційною складовою у процесі залучення інвестицій у будівництво утилізаційних потужностей як для іноземних, так і національних інвесторів [1, с. 83–86].

Актуальність наукового дослідження проблеми розвитку безвідходного виробництва в аграрному секторі зумовлена низкою чинників, основними з яких слід вважати: необхідність забезпечення продовольчої національної та світової безпеки; важливість збереження довкілля в умовах підвищення інтенсивності

використання природних ресурсів; об'єктивність зростання антропогенного тиску на оточуюче середовище в силу прискорення науково-технічного прогресу та активного впровадження в практику господарювання його результатів; нагальність гармонізації економічних, екологічних, соціальних та інституціональних сфер життєдіяльності населення, яке безпосередньо чи опосередковано займається виробництвом та збутом агропродукції; цивілізаційна перспективність збалансування інтересів виробників, споживачів, господарського комплексу та суспільства в цілому за рівності чинних організаційно-правових форм господарювання, функціонування яких відбувається на ринкових засадах.

Складність сучасних економіко-соціальних та екологічних відносин і процесів, що виникають при впровадженні безвідходного агровиробництва істотно підвищує значення розроблення методологічної основи розвитку безвідходного виробництва в аграрному секторі економіки. Широке коло фундаментальних проблем у сфері безвідходного агровиробництва, зумовлених новими суспільно-політичними та соціально-економічними умовами, потребує свого невідкладного розв'язання на базі нової методології.

Отже, для виходу з негативної ситуації, що складалася протягом останніх десятиліть у сфері поводження з відходами аграрного сектору, необхідним є пошук найбільш прийнятних засобів. Сполучною ланкою між природою та господарською діяльністю та визначальним засобом їх збалансованості є безвідходне виробництво. Його мета полягає у досягненні найбільш повного використання природних ресурсів й одночасному піклуванні про майбутні покоління.

Під безвідходним агровиробництвом слід розуміти такий спосіб виробництва агропродукції, при якому найбільш раціонально і комплексно використовуються сировина і енергія в циклі «сировинні ресурси – виробництво – споживання – вторинні сировинні ресурси» таким чином, що будь-які впливи на навколишнє середовище не порушують її нормального функціонування. Таке трактування в найбільшій мірі віддзеркалює сутність процесів, що актуальні для реальної економіки сучасного аграрного сектору. Наведене визначення виходить не з гіпотетичної можливості безвідходного виробництва як такого, а з того, що будь-який виробничий процес супроводжується утворенням відходів, які, зважаючи на сучасний рівень розвитку науки і техніки, можуть бути при подальшій їх обробці перетворені у продукти споживання або у нешкідливі для навколишнього середовища компоненти. Безвідходне агровиробництво передбачає досягнення максимально високого рівня економіко-соціо-екологічної результативності такого виробництва.

До економічних, соціальних та екологічних переваг від впровадження у практику господарювання безвідходного агровиробництва відносять:

а) Економічні вигоди: зниження собівартості та поліпшення якості аграрної продукції; скорочення витрат на сировину, енергію, паливо, воду; скорочення витрат на очищення стічних вод, утилізацію відходів аграрного сектору; зменшення екологічних штрафів; скорочення транспортних витрат; зростання прибутку.

б) Соціальні вигоди: поліпшення умов праці на робочому місці та підвищення безпеки робочого місця; зменшення ризику для здоров'я персоналу; створення сприятливої громадської думки; підвищення іміджу вітчизняних суб'єктів господарювання безвідходного агровиробництва.

в) Екологічні вигоди: зменшення ресурсоемності виробництва; зменшення кількості відходів аграрного сектору; скорочення земель, відведених на складування відходів аграрного сектору; зменшення шкідливих викидів, скидів забруднюючих речовин; підвищення рівня здоров'я нації.

Перехід до безвідходного агровиробництва – процес об'єктивний, тісно пов'язаний з виснаженням запасів природної сировини та енергоносіїв. Прискорені розробки в цьому напрямі і використання їх результатів у господарській практиці стають актуальною вимогою вже сьогоднішнього дня.

Максимально повне використання відходів аграрної сфери є важливою науково-технічною та економічною проблемою сучасності, від рішення якої багато в чому залежить ефективність і збалансованість сільського господарства та АПК в цілому. Конкретні відходи аграрного сектору характеризуються численними специфічними особливостями, саме в цьому полягає чи не головна складність управління процесом залучення таких відходів в практику господарювання. Важливо надати цьому процесу загальної спрямованості, не виключаючи, звичайно, вживання конкретних заходів на різних рівнях управління.

Впровадження безвідходного агровиробництва у практику господарювання передбачає дослідження таких основних «блоків»:

- теоретико-концептуальне та методико-методологічне обґрунтування впровадження безвідходного агровиробництва, що передбачає дослідження сутності та значення концепту «безвідходне агровиробництво», розкриття відмінностей між безвідходним та маловідходним виробництвом, проведення класифікації відходів аграрного сектору за різними критеріями на підставі аналізу українського законодавства та норм Європейського Союзу.

- аналіз сучасного стану та тенденцій розвитку агровиробництва із зосередженням уваги на питаннях ресурсозбереження в аграрному секторі, вивченні кон'юнктури ринку та оцінки конкурентоспроможності продукції безвідходного агровиробництва.

- організаційно-економічне забезпечення формування та розвитку безвідходного агровиробництва, що має на меті дослідження такої організації безвідходного виробництва в аграрному секторі, що дозволяє, по-перше, збільшувати обсяги виробництва продукції безвідходного агровиробництва та розширювати її асортимент; по-друге, забезпечувати зниження витрат агровиробництва у цілому; по-третє, знижувати собівартість додаткової продукції за однакових витрат сировини, оскільки витрати на сировину розподіляються на увесь обсяг виробництва; по-четверте, підвищувати ефективність використання основних фондів та економію основних вкладень.

- інвестиційно-інноваційне та маркетингове забезпечення безвідходного агровиробництва, що виступає невід'ємним інструментом практичного застосування безвідходних технологічних та організаційних рішень.

- підвищення економіко-соціо-екологічної результативності безвідходного агровиробництва, що є запорукою конкурентоспроможного розвитку суб'єктів господарювання безвідходного агровиробництва та економіки держави в цілому. У зв'язку з чим постає завдання правильного вибору критеріїв економіко-соціальної та екологічної результативності безвідходного виробництва в аграрному секторі, розкриття основних напрямків її підвищення.

Слід підкреслити, що у рішенні завдань економіко-соціального зростання й підвищення рівня розвитку безвідходного виробництва в аграрному секторі одну з провідних ролей відіграє наука. У площині нашого дослідження наука є основою формування комплексів «наука – техніка – безвідходне агровиробництво – суспільство». Досягнення науки й техніки відкривають широкі можливості зміни методів агровиробництва на основі його технічного удосконалення у поєднанні з найбільш повним та економічним використанням матеріальних, трудових та фінансових ресурсів. Для розвитку наукового пізнання характерне не тільки безперервне розширення кола вирішуваних теоретичних і практичних завдань, а й все більш помітне посилення уваги до способів і методів науково-практичної діяльності. У свідомості дослідників вкорінюється розуміння того факту, що отримання значущого результату безпосередньо залежить від вихідної теоретичної позиції, точніше, від принципового підходу до постановки проблеми і визначення спільних шляхів руху дослідницької думки. Наука та практика мають об'єднати зусилля для забезпечення переходу аграрного сектору до безвідходного виробництва через удосконалення техніко-технологічних, економічних, організаційних складових.

Відзначимо складність та важливість завдань, що висувуються перед наукою та практикою для переходу до впровадження у господарську діяльність України та багатьох держав світу безвідходного агровиробництва. Необхідно спрямовувати дослідження у потрібне русло, надати йому практичної орієнтації, іншими словами здійснювати цілеспрямоване дослідження відповідної сфери. У свою чергу концепція розвитку безвідходного агровиробництва безпосередньо впливає на саму науково-технічну діяльність, визначає її спрямованість і багато в чому – самі результати. Розв'язання суперечностей між зростанням екологічних, економічних й соціальних проблем внаслідок надмірної кількості відходів аграрного сектору можливо при переорієнтації агровиробництва на безвідходний шлях розвитку.

Результативне безвідходне виробництво в аграрному секторі неодмінно передбачає дотримання балансу між аграрною діяльністю та станом біосфери. Захист навколишнього середовища є невід'ємною складовою впровадження у практику господарювання безвідходного агровиробництва, адже економічні, екологічні та соціальні складові існування ефективного виробництва в аграрному секторі утворюють єдину неподільну систему. Розуміння масштабів та природи екологічних проблем, їх взаємозв'язку зі станом функціонування аграрного сектору дозволяє визначати відповідні ресурси для їх вирішення.

Вивчення різноманітних аспектів становлення ноосфери дозволяє довести її значимість для вирішення глобальних проблем, що постали на шляху розвитку людства у XXI ст., серед яких кричущою є проблема розумного поведіння з

відходами аграрного сектору та ресурсозбереження. Впровадження безвідходного агровиробництва забезпечить раціональне використання всіх компонентів сировини та енергії в замкнутому циклі «первинні сировинні ресурси – виробництво – споживання – вторинні сировинні ресурси» та збереження екологічної рівноваги, що склалася в біосфері, наближуючи людство до ноосфери.

В Україні, на відміну від інших розвинутих країн, відсутня інфраструктура поводження з відходами. Умови, за яких обсяг накопичення відходів в аграрному секторі переважає масштаб їх вторинного використання, перероблення та/або знешкодження, породжують екологічні кризи та слугують гальмівним фактором розвитку економіки нашої держави. Корисним у цьому контексті є представлений зарубіжний досвід поводження з відходами в аграрному секторі. Починаючи з 70-х і 80-х рр. ХХ ст. держави почали прикладати багато зусиль для створення мало- і безвідходних технологій переробки сировини і виробництва продукції. США, Великобританія, Канада, Польща, Японія та низка інших держав ефективно використовують величезні обсяги агропромислових відходів за зразком екосистеми.

Україна потребує нагального реформування правової та економічної системи, що регулює використання відходів, в тому числі в аграрній сфері, з урахуванням світового та європейського досвіду. Недосконалість наявної методичної бази аналізу прогресивності технології, техніки та організації сільськогосподарського виробництва ускладнює вибір оптимальних господарських рішень. Недооцінка ефекту від використання відходів аграрного сектору, не дозволяє суб'єктам господарювання отримувати повну інформацію про доцільність промислової переробки багатьох видів побічних продуктів та відходів агровиробництва. В результаті аграрний сектор зазнає значних економічних втрат.

Список використаних джерел

1. Колодійчук І. А. Зasadничі принципи формування системи поводження з відходами. Регіональна економіка. 2017. № 2 (84). С. 80–88.

Березіна Світлана,
д.е.н., професор
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

МЕНЕДЖМЕНТ РИЗИКІВ ЗАЙНЯТОСТІ І БЕЗРОБІТТЯ

Одним із ризиків зайнятості, який потрібно мінімізувати інструментами забезпечення сталого розвитку України, виступає **можливість отримати роботу не за фахом і в розрізі із кваліфікацією працівника** [1].

Фактором зростаючого впливу на зміни попиту ринку праці, на невідповідність наявної пропозиції, виступає поява професій майбутнього, запит на які незмінно збільшується в усіх секторах [2]. Зростає потреба у спеціалістах із впровадження і використання штучного інтелекту, аналізу даних, біотехнологій, є потреба у фахівцях з фінтеху, розробки і використання нових продуктів і сервісів, цифрової трансформації тощо.

Варто звернути увагу на таку тенденцію світового ринку праці як опанування нових професій працівниками, які починали трудовий шлях в інших професійних кластерах. Їх частка становить від 19% для інжинірингу до 72% для аналізу даних та штучного інтелекту [3]. За рік у світі ліквідується в середньому 22% робочих місць, що потребує перегляду методик управління ризиками безробіття [2].

Іншим фактором, посилюючим ризик ускладнення працевлаштування за наявним фахом для певних категорій фахівців, є автоматизація. 60% усіх професій мають у своєму складі щонайменше 30% робіт, які можна автоматизувати. Проведені дослідження щодо зміни зайнятості внаслідок автоматизації у різних країнах мають відмінні показники. Для розвинених країн, за оцінками фахівців PricewaterhouseCoopers, частка робіт, які доцільно автоматизувати, становить 38% для США, 30% для Великої Британії, 21% для Японії, 35% для Німеччини. Тоді як у країнах, що розвиваються, у перспективі може бути автоматизовано дві третини виконуваних видів діяльності. Очікується, що до 2025 р. завдяки автоматизації і роботизації зникне 85 млн робочих місць і водночас з'явиться 97 млн нових. Вплив технологій на світовий ринок праці важко переоцінити: зміст звичних професій модифікується, стрімко народжуються нові спеціальності, відбувається поляризація робіт і зарплат [2].

Постає питання у зростаючій потребі перекваліфікації працівників, чії професійні навички не мають попиту на сучасному ринку праці. Попередньо необхідно виробити національну стратегію перенавчання і подальшого працевлаштування фахівців, які потрапляють у зону ризику.

Тенденція утримання щорічно високого рівня безробіття молоді у віці 15-24 роки, який складає 18,4% за період січень-червень 2021 у структурі загального рівня безробіття в країні (9,9%), що удвічі вище, ніж для категорій 25-29 і 30-34, рівень безробіття для яких відповідно склав 8,5% та 8,6% у структурі загального рівня безробіття в країні за той же період [4], підкреслює

складність працевлаштування молоді у т.ч. після випуску із закладів освіти і свідчить про потребу подальшого реформування освіти в Україні.

Трансформація освіти і науки передбачає активне впровадження методик навчання спільного вироблення інновацій, безперервної освіти, глобальних компетентностей, активного навчання тощо. Вказані інструменти покликані мінімізувати розрив між попитом і пропозицією фахівців за спеціальностями з певним набором навичок (випускників закладів освіти). Але конкурентоздатна освіта (професійна, вища, перекваліфікація чи освіта продовж життя) повинна передбачати разом з отриманими професійними компетентностями у випускників навички розвитку особистості, яким в традиційній освітній моделі практично не приділялося уваги, оскільки вони вважалися другорядними [2]. Іноземний досвід переходу до економіки знань представляє факти наявності уже значної питомої ваги у структурі зайнятості (до 25%) фахівців з такими навичками як: критичне мислення, робота з масивами даних, ефективна командна робота, здатність працювати в умовах невизначеності, виконання складних аналітичних завдань.

Сучасний ринок праці все більше потребує фахівців не вузькопрофільних, а – «універсальних солдатів», тобто тих, хто має міждисциплінарну підготовку і, відповідно, моделі компетентностей, на основі яких побудовані освітні програми у закладах освіти, потребують побудови компетентнісної моделі з принципово новим підходом до визначення набору навичок, які мають становити її основу (наприклад, екзистенційні навички, метанавички, кросконтекстні навички, контекстні навички) [2].

При виробленні плану управління ризиками зайнятості доцільно врахувати результати дослідження впливу COVID-19 на економіки країн світу із різноманітними ринками праці (Китай, Франція, Німеччина, Індія, Японія, Іспанія, Велика Британія, США), що здійснив McKinsey Global Institute.

Отже, ринки праці зазнали таких змін :

- зменшення обсягу реалізації послуг в 4–5 разів із високим рівнем фізичної близькості (ресторанний бізнес, роздрібна торгівля, туристичний сектор, сфера розваг), з відповідним вивільненням робочої сили;
- зростання в економічно розвинених країнах до 20–25%, до 10% – у країнах, що розвиваються частки віддаленої роботи, що веде до часткового переміщення робочої сили з великих міст до малих;
- зростання частки електронної комерції та сфери доставки в 2–5 разів, що сприяє переміщенню робочої сили в ці сфери;
- зменшення частки зайнятості у низькооплачуваних професіях та зростання зайнятих у високооплачуваних STEM-професіях та у сфері охорони здоров'я [2].

Ще одним ризиком зайнятості є нестача робочої сили – значна кількість працівників, переважно робочих спеціальностей, які вкрай потрібні національному господарству, влаштовуються на роботу закордоном [1]. Серед критеріїв, які впливають на вибір країни працевлаштування: вищий ніж в

Україні розмір заробітної плати, ефективніша система соціального захисту (медичне страхування тощо), безпека проживання тощо.

Запроваджені за останній період стимули призупинення трудової міграції такі, як виділення коштів на започаткування власної справи, тощо дієві, але мають епізодичний характер. Втім тільки розробка комплексної національної стратегії повернення та інтеграції українців на Батьківщині може дати довготривалий та ефективний результат. Вказаний стратегічний документ повинен містити план створення робочих місць з урахуванням наявних кваліфікацій, вікових категорій трудових мігрантів, з прив'язкою до місць проживання їх родин, потреби в інфраструктурі тощо. Тільки за такого системного підходу поставлена ціль можлива до реалізації.

Ряд ризиків зайнятості і безробіття, пов'язані з отриманням заробітної плати «в конверті». Рівень тінізації економіки за попередніми розрахунками Міністерства економіки України становить 30 % від офіційного ВВП у 2021 році.

Процес детінізації економіки є комплексним і включає реалізацію програм з економічного зростання, удосконалення антимонопольного регулювання, посилення фінансового контролю та багато іншого. Але недостатня увага приділяється просвітницькій діяльності з метою розвитку культури офіційного працевлаштування та використання інструментів детінізації оплати праці і легалізації трудових відносин. Економічно розвинені країни вже протягом тривалого періоду мають відповідні навчальні програми у середній, професійній, вищій освіті, які покликані навчати про негативні наслідки участі в тіньових схемах працевлаштування і наявні інструменти боротьби з тіньовою економікою для громадян, управлінців, підприємств, економіки держави.

Слід приділити увагу вказаному питанню і розробити план масштабування теоретичних знань і практичних навичок детінізації економіки.

Питання ризиків зайнятості — достатньо розвинена тема, але що стосується управління зайнятістю – це питання майже не розроблене. Існує потреба у систематизації методологічних підходів з управління ризиками зайнятості і безробіття. Наприклад, ризики зайнятості розуміють як ризики для бізнесу (зокрема, мінімізація страхових внесків), і тому управління ними приймає форми «запозиченої праці», як-то: аутсорсинг, аутстафінг та лізинг персоналу. Ці методи управління ризиками породжують, у свою чергу, ризики для найманих працівників: нестабільну зайнятість, професійну деградацію, недоотримання заробітної плати, соціальну незахищеність. Одночасно ці методи призводять до знищення профспілок, оскільки ризики соціального діалогу між адміністраціями підприємств та профспілками – обумовлюються постійним прагненням менеджменту підприємства послабити позиції профспілок, шляхом витіснення їх представників зі сфер управління та розподілу прибутку [1].

З іншого боку, ті самі методи дозволяють підвищити продуктивність праці та якість продукту за рахунок залучення працівників вузької

спеціалізації. Тобто суспільство в цілому має бути зацікавлене в такому управлінні.

Приклад управління ризиками в сфері зайнятості доводить, що результат не стільки залежить від якості управління, скільки від того, в чіьх інтересах воно відбувається. Але й тут потрібно враховувати суперечливий момент: ризики для найманих працівників суперечать ризикам, що виникають для всього суспільства [1].

Ще одним важливим ризиком у сфері зайнятості є старіння робочої сили, яким управляти і мінімізувати потрібно у комплексі із проваджуваною демографічною політикою держави.

Загалом управління ризиками зайнятості і безробіття неможливо без скорочення відставання фактичного ВВП від потенційного; підвищення конкурентоспроможності випускників закладів освіти на ринку праці, забезпечення відповідності рівня професійної кваліфікації працездатних осіб потребам ринку праці; розвитку почуття самоповаги у працівників, які втратили роботу; підвищення рівня доходів та покращення умов життя населення [1].

Крім того закордонний досвід управління ризиками зайнятості свідчить на користь розвитку національної страхової системи, яку має фінансувати держава і бізнес. Однак питання доцільності і міри цих рекомендацій для сучасної України потребує окремого дослідження.

Для ризиків безробіття характерна неможливість працевлаштування та втрату внаслідок цього засобів до існування. Відтік найбільш активної частини населення не сприяє розвитку економічного потенціалу країни, процеси структурних змін в Україні породжують внутрішню міграцію робочої сили, що, в свою чергу, спричиняє збільшення рівня фрикційного безробіття, яке може стати його основним видом. Деяке зростання продуктивності праці на приватизованих підприємствах теж призводить до значного вивільнення працівників. Значну частку серед безробітних становить молодь. Наслідками ризику безробіття є низький рівень заробітної плати, що зменшує платоспроможний попит та скорочує темпи зростання ВВП, а також збільшує витрати бюджету на соціальне забезпечення і знижує рівень щорічного споживання. Загалом безробіття призводить до абсолютного зубожіння населення, ерозії соціальних цінностей, тінізації відносин в усіх сферах економіки, криміналізації тощо [1].

Список використаних джерел

1. Березіна С.Б. Соціальні ризики: теорія, методологія, захист: монографія / С.Б. Березіна; Київ: Компрінт. – 2018. 543 с.
2. Цифрова економіка: Вплив інформаційно-комунікаційних технологій на людський капітал та формування компетентностей майбутнього: монографія / Л. Л. Антонюк, Д. О. Ільницький, Л. О. Лігоненко,

О. О. Денісова та ін.; за ред. Антонюк Л., Ільницького Д., Севастюк А.. Київ: КНЕУ, 2021. 337 с.

3. Occupational projections and worker characteristics, 2020

4. Безробіття населення (за методологією МОП) за статтю, типом місцевості та віковими групами

http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/rp/eans/eans_u/arch_bnsmy_u.htm

5. Digital skills and jobs. (2021). European Commission.

6. Human Development Report 2020.

7. Manufacturing goes digital: Smart factories have the potential to spark labor productivity (2019). Deloitte, МАPI.

Варналій Захарій,
д.е.н., професор,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ ЯК ЧИННИК СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Концепція «сталого розвитку» є розвитком вчення В.І. Вернадського про ноосферу, яке виявилось науковою платформою для напрацювання триєдиної концепції сталого економічного, соціального та екологічного розвитку. Наукове узагальнення цієї концепції були зроблені на всесвітніх самітах ООН, за участі понад 180 країн світу, багаточисельних міжнародних організацій та провідних науковців, у 1992 році в Ріо де Жанейро та у 2002 році в Йоханесбургу. У нову концепцію системно поєдналися три головні компоненти сталого розвитку суспільства: економічна, соціальна та природоохоронна.

В сучасному розумінні поняття «сталий розвиток» вперше дала визначення прем'єр-міністр Норвегії Гру Харлем Брундланд у 1987 році у звіті Міжнародної комісії з навколишнього середовища і розвитку «Наше спільне майбутнє». Яка стверджувала, що сталий розвиток задовольняє потреби сучасності, але не ставить під **загрозу** (виділено нами) здатність майбутніх поколінь задовольнити свої власні потреби. При цьому сталий розвиток являє собою не законсервований стан гармонії, а динамічний процес змін, у якому масштаби експлуатації ресурсів, напрям капіталовкладень, орієнтація технічного розвитку та інституційні зміни узгоджуються із нинішніми і майбутніми потребами [1, с. 17].

Сьогодні концепція сталого розвитку є новою панівною парадигмою, концептуальним стрижнем ХХІ століття, що пояснюється усвідомленням світовою спільнотою щодо захисту інтересів сучасності та майбутнього на умовах економічного зростання на раціональних засадах, з обов'язковим балансом (гармонізацією) зв'язків між економічною, соціальною і природоохоронною системами. У 2015 році на саміті ООН з питань сталого розвитку були затверджені Глобальні Цілі сталого розвитку.

Реалізація концепції сталого розвитку передбачає захист інтересів сучасності та майбутнього від реальних та потенційних загроз біосоціальної сфери. А це безпосередньо взаємопов'язано з проблемами безпеки та безпекологією, як науки про захист інтересів [2]. Безпекологія, на нашу думку, це наука, яка вивчає систему забезпечення безпеки у соціальних, біологічних, технічних та інших системах, котрі реалізуються за допомогою відповідних відносин у сфері безпеки. В залежності від сфери безпеки, безпекологія як наука має теж свої види (різновиди). Мова йде про безпекологію в політичній, військовій, екологічній, інформаційній, економічній та інших сферах.

Економічна безпекологія – це наука, яка вивчає сутність та закономірності ефективного забезпечення безпеки економічних систем, своєчасного виявлення, запобігання та нейтралізації реальних і потенційних, внутрішніх та зовнішніх загроз економічним інтересам відповідних суб'єктів [3].

Однією з важливих складових національної безпеки України на сучасному етапі є економічна безпека держави. Фактично немає жодної складової національної безпеки країни, яка б не залежала безпосередньо від рівня економічної безпеки держави. Ключовою категорією економічної безпеки національної економіки з позицій її забезпечення є загроза економічній безпеці в процесі реалізації національних економічних інтересів. Якщо національні економічні інтереси захищені від деструктивного впливу різного роду загроз, забезпечується найвищий рівень економічної безпеки національної економіки. У випадку недостатнього рівня захисту національних економічних інтересів від небезпечного впливу економічних загроз має місце протилежна, небезпечна ситуація в економічній системі держави. Узагальнення та систематизація існуючих у зарубіжній і вітчизняній науковій літературі трактувань поняття «загроза економічній безпеці» на макрорівні дозволили дійти висновку, що економічні загрози – це наявні чи потенційно можливі процеси, явища, умови і чинники, які створюють небезпеку та перешкоджають реалізації національних економічних інтересів.

Загрози ускладнюють саморегуляцію економіки та реалізацію економічних інтересів, спричиняють вихід економічних індикаторів за межі їх порогових значень. Завданнями держави є виявлення загроз, вимірювання рівня їх безпеки, реалізація адекватних заходів щодо запобігання та усунення загроз, а також негативних наслідків їхнього впливу.

Першочерговою проблемою забезпечення економічної безпеки є проблема виявлення та оцінка рівня загроз в економічній сфері. Загрози економічній безпеці – це сукупність умов та чинників, що створюють небезпеку життєво важливим економічним інтересам особистості, суспільства і держави, ускладнюють саморегуляцію економічної системи, спричиняють вихід економічних індикаторів за межі їх граничних значень.

Головними загрозами економічній безпеці України на сучасному етапі є: високий рівень тіньової економіки, корупції, рейдерства, офшорізації (непродуктивного відтоку капіталу) та формування тіньової парадержави. Ці загрози в Україні набули статусу інституціональних деформацій, як якісні форми викривлення інституційних форм економічної системи держави.

Завданнями органів управління, що мають забезпечувати прийнятний рівень економічної безпеки держави, є моніторинг та виявлення загроз, вимірювання їхнього рівня, реалізація адекватних заходів щодо запобігання та усунення загроз і негативних наслідків їхнього впливу.

Забезпечення (зміцнення) економічної безпеки держави, як і будь-якого іншого об'єкта, реалізується завдяки відповідному механізму. Механізм забезпечення економічної безпеки – це система, що реалізується на основі розробки відповідної наукової теорії, концепції, стратегії і тактики, проведення адекватної економічної політики, визначення об'єктів, наявності необхідних інститутів забезпечення безпеки (суб'єктів), визначення та конкретизації інтересів, систематизації загроз, застосування засобів, способів і методів забезпечення безпеки.

Економічна безпека забезпечується шляхом проведення виваженої державної економічної політики відповідно до прийнятих в установленому порядку доктрин, концепцій, стратегій і програм у політичній, економічній, соціальній, інформаційній та інших сферах. Концепція економічної безпеки має містити пріоритетні цілі та завдання забезпечення безпеки, шляхи та методи їх досягнення, які адекватно відображали б роль економіки у соціальному розвитку держави. Її зміст покликаний координувати загальнодержавні дії у сфері забезпечення безпеки на рівні окремих громадян, господарюючих суб'єктів, галузей, секторів економіки, а також на регіональному, національному та міжнародному рівнях. Стратегія економічної безпеки має бути орієнтована на розробку і послідовне здійснення заходів щодо закріплення і розвитку позитивних процесів і подолання негативних тенденцій у сфері економічних відносин. При цьому мають бути визначені найближчі та перспективні цілі даної стратегії та механізми їх реалізації. Державна стратегія економічної безпеки та комплексна державна економічна політика перебувають у тісному взаємозв'язку і взаємодії. Зважаючи на те, що економічна безпека не є статичною, на систему безпеки впливає конкретна ситуація, що складається на певному етапі соціально-економічного і політичного розвитку суспільства, наприклад: гібридна війна, пандемія тощо. У цьому контексті механізм забезпечення економічної безпеки має включати такі елементи:

- об'єктивний і всесторонній моніторинг економічної сфери з метою виявлення і прогнозування внутрішніх і зовнішніх загроз інтересам об'єктів економічної безпеки;

- визначення порогових, гранично допустимих значень соціально-економічних показників (індикаторів), перевищення яких може призводити до фінансово-економічної нестабільності, кризи або катастрофи;

- діяльність держави щодо виявлення і попередження внутрішніх і зовнішніх загроз економічній безпеці.

Як зазначається у Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року, показники всіх основних складових економічної безпеки залишаються низькими, що зберігає високими ризики прояву масштабних дестабілізаційних явищ у розвитку економіки в довгостроковій перспективі. Зокрема, протягом останніх 10 років стан фінансової безпеки (при середньому значенні оцінки стану фінансової безпеки за цей період на рівні 42 відсотків від оптимального значення) оцінювався як незадовільний, причиною чого стали постійний дефіцит державного бюджету та пов'язане з цим значне боргове навантаження, недостатній розвиток довгострокового інвестиційного кредитування економіки та фондового ринку [4].

Важливе значення зміцнення системи економічної безпеки є процес її інституціоналізації, який слід здійснювати за такими напрямками: створення інститутів, що підвищують економічний потенціал національної економіки та формують умови для його максимальної реалізації; реалізація заходів інституційного характеру з метою зниження ризикованості. Під інституціональними основами забезпечення економічної безпеки держави слід розуміти сукупність інститутів, установ та організаційно-правових норм і

правил, законів та процедур, що в сукупності цілеспрямовано формують інституційний механізм економічної політики, який є дієвим інструментом у системі державного регулювання та позитивно впливає на фінансово-економічні процеси, які забезпечують впровадження економічної політики щодо захисту економічних інтересів України.

Необхідно розрізнити інституціонально-правове, інституціонально-організаційне та інституціонально-кадрове забезпечення економічної безпеки держави.

Інституціонально-правове забезпечення економічної безпеки – це система нормативно-правових актів, що створюють правовий базис та регулюють правовідносини щодо забезпечення економічної безпеки на всіх рівнях (макро-, мезо-, мікро- та нанорівнях). Правовий базис економічної безпеки в Україні формувався зі становлення інституціонально-правового забезпечення національної безпеки України. Так, Верховна Рада України в січні 1997 року схвалила Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України. У червні 2003 року Верховна Рада України ухвалила Закон України "Про основи національної безпеки України", який набрав чинності з 30 липня 2003 року. А 21 червня 2018 року було ухвалено Закон України «Про національну безпеку України», який вступив в дію 7 липня 2018 року. У травні 2015 було затверджено Стратегію національної безпеки України (в новій редакції). Указом Президента України №347/2021 було затверджено Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року.

Інституціонально-організаційне забезпечення економічної безпеки – це сукупність інститутів (організацій), які безпосередньо реалізують систему заходів щодо забезпечення економічної безпеки. Інституціонально-організаційне забезпечення полягає у формуванні та ефективному функціонуванні відповідних інституцій, що супроводжують (або сприяють супроводженню) процесу зміцнення економічної безпеки. Координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові України, відповідно статті 107 Конституції України, є Рада національної безпеки і оборони України, яка координує і контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони. Основними суб'єктами розробки та реалізації складових національної безпеки є (повинні бути) центральні органи державної влади, органи місцевого самоврядування, суб'єкти господарювання, громадські організації, особи тощо. В центральних органах державної влади та органах місцевого самоврядування повинні бути (створені) спеціальні структури з питань забезпечення безпеки у відповідній сфері, можливо за прикладом Міністерства цифрової трансформації України.

Інституціонально-кадрове забезпечення економічної безпеки – система забезпечення економічної системи, необхідним кадровим контингентом (висококваліфікованими кадрами), а також інформацією про них, впровадження науково обґрунтованих методів добору, навчання, виховання, стимулювання кадрів, надання їм правового захисту. Інституціонально-кадрове забезпечення становлення та функціонування економічної системи вимагає цілісної, дієвої політики підготовки високопрофесійних кадрів.

В Україні розпочався процес формування системи підготовки наукових кадрів та фахівців з економічної безпеки держави та суб'єктів господарювання. Так, наприкінці 2004 року було розпочато підготовку докторів та кандидатів економічних наук за спеціальністю 21.04.01 - економічна безпека держави (економічні науки). У 2008 році президія ВАК України Постановою (№ 66-08/6 від 02.07.2008) затвердила паспорт спеціальності 21.04.02 - економічна безпека суб'єктів господарської діяльності (економічні науки). У багатьох наукових установах та закладах вищої освіти були відкриті спеціалізовані вчені ради за цими спеціальностями. Велике значення в процесі забезпечення економічної безпеки України є освітянська складова, зокрема, підготовка фахівців з фінансової безпеки. Так, у 2007 році в Україні у галузі знань 1801 «Специфічні категорії» була відкрита спеціальність 8.18010014 «Управління фінансово-економічною безпекою», освітньо-кваліфікаційний рівень «магістр», а у 2011 році затверджений галузевий стандарт за цією спеціальністю з присвоєнням кваліфікації 2414.2 «Професіонал з фінансово-економічної безпеки» або 2414.2 «Аналітик з питань фінансово-економічної безпеки» [3].

З метою забезпечення економічної безпеки України необхідно розробляти та реалізовувати комплекс заходів щодо активізації участі економічних інститутів у сприянні захисту національних економічних інтересів, макроекономічної стабільності, розвитку вітчизняного бізнесу, підтримці наукових досліджень, впровадженні інновацій тощо. З іншого боку, реалізація низки інституціонально-правових, організаційних та кадрових заходів сприятиме підвищенню ролі економічних інститутів у системі зміцнення економічної безпеки держави в умовах євроінтеграційних процесів та глобалізації. Саме у цьому контексті економічна безпека держави є (має бути) головним чинником сталого розвитку України.

Список використаних джерел

1. Брундланд Г. Наше спільне майбутнє: Міжнародна комісія з навколишнього середовища і розвитку / Г. Брундланд. Оксфорд : Оксфорд Юніверсіті Пресс, 1987. 125 с.
2. Варналій З. С. Економічна та фінансова безпека України в умовах глобалізації / З. С. Варналій. Київ : Знання України, 2020. 423 с.
3. Варналій З. С. Соціальна підсистема економічної безпекології // Економічний вісник університету. Збірник наук. праць учених та аспірантів. Випуск 49, Переяслав, 2020. С. 140-148.
4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року» // Указ Президента України №347/2021. Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/3472021-39613>

Воротін Валерій,
д.держ.упр., професор,
Інститут законодавства Верховної Ради України

ЧИННИКИ УСПІХУ ПРОЦЕСУ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ЯК МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЕКТОРАЛЬНИХ РЕФОРМ, МІЖСЕКТОРАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Сучасні ринкові перетворення, які останнім часом відбуваються в національній економіці, супроводжуються значними інституційними змінами в системі публічного управління та адміністрування, зокрема в сфері модернізації системи управління регіональним і місцевим розвитком в Україні за умов реформи децентралізації владних повноважень. Формування конкурентоспроможної соціально орієнтованої ринкової економіки з розвиненими регіонами і субрегіонами та її важливою складовою фінансовою самодостатнім середовищем громади – є стратегічним курсом децентралізованої системи публічного управління де роль державного управління в сфері регіонального і місцевого розвитку не тільки не зменшується, а навпаки, зростає, набуваючи нової якості та дієвості.

Реформа децентралізації створила нову модель територіальної організації влади та передбачає постановки нових завдань, закріплення повноважень і відповідальності: розвиток системи влади на місцях і формування спроможних територіальних громад, удосконалення державної регіональної та субрегіональної (місцевої) політик тощо [1].

Незважаючи на те, що від початку задекларованих реформ децентралізації повноважень влади в сфері публічного управління та заявлених пріоритетів Уряду щодо реформування системи управління регіональним і місцевим розвитком, пройшло вже чимало часу, висвітлення в науковій літературі та експертних висновках проблем реформування та модернізації самої системи (механізмів і інструментів) державного управління об'єктами регіонального та місцевого розвитку України в нових умовах є недостатнім.

Процес децентралізації, який був задуманий як передавання повноважень і фінансових ресурсів на рівень громади, поступово поширився, охопивши своїм впливом сталість розвитку та секторальні реформи. Самі процеси передачі влади на місця значно збагатили секторальні та ресурсні перетворення і змістили означені реформи з центру на місця.

Безперечно Україна змінюється за останні роки та місяці. Це відчувається на всіх виконавчих і управлінських рівнях. З позиції правової науки та державного управління, вважається, що глибокі ринкові перетворення в національному державотворенні та господарюванні вимагають постійної модернізації (реформування) системи, механізмів і інструментів публічного управління та адміністрування з метою забезпечення дієвості функціонування всієї системи публічного управління, зокрема на регіональному та субрегіональному рівнях для задоволення різноманітних потреб українського суспільства.

Сьогодні, невирішеними є суттєві питання розробки та функціонування механізмів державного регулювання ресурсним забезпеченням місцевих бюджетів на засадах еволюції ролі місцевого самоуправління, міжсекторального співробітництва, зокрема в сфері формування субрегіонального розвитку на принципах фінансової самодостатності. Особливо бракує узагальнень світового досвіду використання наявних систем взаємодії органів публічної влади з усіма суб'єктами господарської діяльності в умовах фінансової децентралізації в розвиненій субрегіональній економіці для вирішення низки проблем виходу з кризового стану українських суб'єктів господарювання. Отже, потреба в експертному обговоренні вдосконалення процесу формування механізмів реформування та модернізації системи управління регіональним і місцевим розвитком в Україні в умовах децентралізації на засадах якісних ринкових перетворень, потребує додаткових обговорень і досліджень в галузі права та науки державне управління.

В розвинених європейських економіках майже не існує відрізнення рівня життя в містах і селах. Мешканці громад можуть впливати на якість власного життя та послуг тільки тоді, коли повністю відповідальні за їх рівень і знаходяться близько до них і є можливість впливу на прийняття необхідних і ефективних управлінських рішень. Найближчою до людей владою є органи місцевого самоврядування та саме вони повинні мати широкі повноваження та широку ресурсну базу, щоб бути в змозі вирішувати всі місцеві питання та нести за це відповідальність перед громадою.

Ми проводимо децентралізацію за європейськими зразками та одночасно спираємось на історичні традиції місцевого самоврядування в Україні. Саме в такому контексті в Україні (після виборів до ВРУ в 2019 р.) владою продовжено курс на децентралізацію – передача повноважень і фінансів від державної влади якомога ближче до людей – органам місцевого самоврядування. Це стане дієвим механізмом розвитку національної економічної системи України.

Сьогодні вже можливо підводити певні підсумки розпочатого в 2014 році процесу децентралізації, який називають найуспішним з реформ. Реальна зміна системи управління територіями, децентралізація в сфері в сферах медицини, освіти, цивільної безпеки демонструють значні темпи та головне – реальні зрушення на всіх управлінських рівнях. Державна політика України в сфері місцевого розвитку спиралась на інтереси жителів територіальних громад і передбачала децентралізацію влади – тобто наближення влади до людей. В основу цієї політики було закладено законодавче забезпечення імплементації Європейської хартії місцевого самоврядування та кращі світові стандарти суспільних відносин у сфері регіонального та місцевого управління.

Оновлена законодавча основа для докорінної зміни системи влади та її територіальної основи дозволила успішно провести чергові загальні вибори до органів місцевого самоврядування в жовтні 2020 року в новій адміністративно-територіальній структурі. Вже на наступному етапі децентралізації в Україні (2021-2025 рр.) влада визначила підтримку реформи децентралізації в Україні одним із пріоритетних завдань, що сприятиме розвитку національної господарської системи та механізмів ресурсного забезпечення місцевого

самоврядування. На нашу думку, ці роки стануть ключовими в питанні формування базового рівня місцевого самоврядування та побудови його на основі принципу субсидіарності. В цей період більшість існуючих місцевих рад можуть об'єднатися та стати здатними взяти на себе більшість управлінських повноважень, ефективно використовувати можливості та ресурси та нести повну відповідальність за свої дії або бездіяльність перед громадою та державою. Це створить стійку основу для наступних кроків реформи управління на місцях, а також буде сприяти прискоренню різних секторальних реформ в сфері охорони здоров'я, освіти, культури, соціальних послуг, енергоефективності та інших напрямках, зокрема в міжсекторальному вимірі господарської практики.

В 2021 році Кабінет Міністрів України ініціював перехід до наступного етапу реформи децентралізації, який передбачає закріплення чинників успіху децентралізації та формування здатних громад, а також розвиток форм місцевої демократії.

На сучасному етапі необхідність регулюючого впливу держави на формування ринкових відносин і створення конкурентного середовища в господарській сфері офіційно задекларована, але комплексних заходів щодо його майже практичного не проводилося. Тому при подальшому реформуванні економіки особливої актуальності набуває посилення соціальної єдності та сприяння економічному розвитку, що виступає одним з найгостріших питань для України. Саме тому особливої ваги набуває пошук можливостей для діалогу та порозуміння між різними групами інтересів у суспільстві та розвиток різних підходів, моделей, які можуть прискорити цей процес. Налагодження партнерства – один з необхідних і актуальних на сьогодні механізмів, зокрема в системі публічного управління та адмініструванні в Україні [2, с. 30-41].

Відмітимо, що міжсекторальне партнерство в контексті сталого розвитку – це не є щось задане раз і назавжди, це – живий процес. Як умова діяльності партнерство означає об'єднання зусиль заради спільно визначених цілей, тобто згоду на ефективну та дієву співпрацю. Як процес, партнерство передбачає низку спільних дій, спільний пошук шляхів розв'язання наявних проблем чи нових можливостей та їх реалізацію. У партнерстві немає другорядного. Важливим є як процес налагодження партнерства, розвитку стосунків та узвичаєння діалогу, так і спільна діяльність, що є результатом цього процесу. Партнерство може бути і метою діяльності, і механізмом досягнення цілей. Особливо це стає очевидним, коли завдання полягає у налагодженні порозуміння, наближенні сторін, створенні умов для змін.

Налагодження партнерства вимагає спільності, взаємної зацікавленості, внеску кожного у спільну справу. Міжсекторальне партнерство передбачає прагнення об'єднання зусиль і ресурсів, енергії, знань, досвіду різних груп і секторів, кожна з яких приносить у партнерство щось нове. Такий механізм – не лише просто сукупність скоординованих дій різних сторін, це насамперед спільна відповідальність за результат. Як правило, говорять про партнерство як той спосіб взаємодії, який найбільше враховує рівність сторін – як в плані участі в процесі, так і в плані доходу (вартості), яку отримують сторони.

Сьогодні все частіше говорять про ефективне міжсекторальне партнерство – партнерство органів публічного (державного) управління, громадян і їх професійних об'єднань, бізнес спілок, підприємницький сектор і інші. Як і сам термін «партнерство», міжсекторальне партнерство має різні теоретичні визначення. На нашу думку, міжсекторальне партнерство – це спільна дія більше ніж трьох-чотирьох організацій, що представляють державний, приватний і громадський сектори, які надають свої різноманітні ресурси для просування та вирішення спільних завдань, що має чітко визначені цілі та спрямовані на конкретний результат. В ідеальній господарській практиці метою партнерства мало б бути створення ініціативи, у рамках якої партнери співпрацювали б у досягненні спільних цілей і задач, і відтак – створювали б більше доданої вартості, ніж просту їх суму. У реальному житті часто трапляється так, що партнерство – це просто ініціатива, яка існує як формальна структура, що збирає разом різні групи інтересів. На Заході існує думка, що міжсекторальне партнерство – це формалізовані стосунки між окремими особами та групами, у яких очікування та зобов'язання узгоджуються заздалегідь, і в основі яких лежить елемент спільного прибутку (ризик). Це – стосунки, побудовані на виконанні зобов'язання чи управлінського завдання. Якщо умови цього визначення не виконуються, то, така спільна діяльність не є партнерством.

Дедалі частіше в Європі говорять саме про партнерство як механізм розвитку соціальної єдності та вирішення управлінських проблем, залучення груп, які раніше потерпали від вимушеної маргінальності, недостатньої уваги, а іноді – і відверто ворожого ставлення з боку решти суспільства. Метою міжсекторального партнерства на місцевому рівні виступає об'єднання зусиль, навичок і всіх ресурсів: організацій публічного сектора, профспілок, волонтерських організацій, груп представників місцевих громад, – у розвитку та реалізації місцевих стратегій для подолання безробіття, бідності та соціального виключення. Таке партнерство має різні форми і покриває широкий спектр соціальних, економічних проблем, проблем охорони навколишнього середовища [3].

Відносини взаємовпливу сторін є динамічними та відкритими, зумовленими наявними ціннісними орієнтаціями, політичною культурою суспільства як цілого. Спільна робота дозволяє дійти згоди про спільні цінності та принципи, виробити спільні цілі і задачі, заходи та програми діяльності. Вона допомагає долати бар'єри між владою та людьми, ізоляцію окремих груп і більш прозоро та відповідально розподіляти ресурси задля більш ефективного вирішення проблем. Партнерство виникає, коли беруться за справу, яку самотужки вирішити неможливо. Відтак, міжсекторальне партнерство не просто гасло, а необхідна умова ефективного господарювання та сталого розвитку.

Відзначимо, що забезпечення саме сталого розвитку, максимальне врахування усіх законних інтересів і створення умов для постійного зростання не можливе без партнерства між усіма секторами суспільства. Завдяки відмінностям між ними, кожен із секторів має унікальні знання, досвід і ресурси, які мають бути використані для розвитку окремої громади. Тож, на зміну протистоянню та конкуренції секторів приходять взаємодоповнення і

партнерство. Органи влади мають відповідні повноваження щодо прийняття рішень і ресурси для втілення цих рішень у життя. Організації громадянського суспільства мають досвід, активістів, тісні стосунки з людьми, які потребують вирішення нагальних проблем.

І останнє. Саме в період розвинених ринкових відносин та інтернаціоналізації, коли змиваються межі та кордони, Україна завдяки розвитку креативного управління та економіки може вийти на новий та якісний рівень. Талант, толерантність, знання технологій та унікальний людський капітал стануть поштовхом для унікального розвитку, що базуватиметься на новій парадигмі креативної економіки. Це потребує впроваджувати державних програм підтримки розвитку креативного та міжсекторального механізму взаємодії. Створення сприятливих економічних умови для відкриття нових суб'єктів господарювання в сегментах креативної економіки. Формувати освітні програми підготовки та перекваліфікації кадрів відповідно до вимог нового середовища. Впроваджувати технологічні рішення та робити інновації невід'ємною частиною нашого господарювання та існування.

Список використаних джерел

1. Воротін В. Є. Модернізація сфери освіти та науки як об'єкта державного управління: конкурентні переваги для України / В.Є. Воротін / Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України, 2017. - № 6. – С. 153-160.
2. Законодавчі аспекти модернізації публічного управління та адміністрування в Україні / Заг. ред. О.Л.Копиленка, В.Є. Воротіна; Інститут законодавства Верховної Ради України. К.: Вид-во «Людмила», 2020. 310 с.
3. Воротін В.Є., Коваль О.М. Побудова місцевого самоврядування та пріоритети влади щодо представництва на відповідній території. Міжнародні та європейські стандарти місцевого самоврядування: проблеми імплементації в Україні [Текст] : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (20 грудня 2019 р., м. Львів) / за наук. ред. проф. М. Микієвича, проф. О. Сушинського, доц. Р. Бедрія. - Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2020. С. 141-143.

Гражевська Надія,
д.е.н., професор,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
Булкот Оксана,
к.е.н., доцент,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

СТАЛЕ ІНВЕСТУВАННЯ: МОЖЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Сталі інвестиції (sustainability themed investing) – це інвестиції в сфері або активи, пов'язані із цілями сталого розвитку (наприклад, альтернативна енергетика, екологічні технології, стале сільське господарство, безвуглецеве виробництво, гендерну рівність, «зелені» цінні папери, тощо). По-суті, і на практиці, стале інвестування передбачає розроблення таких інвестиційних стратегій, котрі базуються на врахуванні екологічних, соціальних та управлінських факторів (ESG), що належать до трьох ключових груп факторів оцінювання сталого розвитку та фінансових показників діяльності компаній, та пов'язані із відповідальним або соціально відповідальним інвестуванням, яке набирає все більшої ваги та впливу в зв'язку з тим, що кліматичні та соціальні зміни продовжують інтенсивно впливати на динаміку світових ринків [1-4].

Сучасна світова практика виділяє 5 типів сталих інвестиційних стратегій. Проте, варто зауважити, що відповідно до викликів сучасного інвестиційного середовища та інноваційного характеру розвитку економік, вони зазнають певних модифікацій [2, 5]:

1. Скринінг інвестицій (або соціально-відповідальний вибір):
 - негативний/виключний скринінг
 - позитивний/найкращий у своєму класі скринінг
 - нормативний скринінг
2. Інтеграція ESG факторів (передбачає їх постійну імплементацію до системи традиційного фінансового аналізу).
3. Інвестиції у пов'язані зі сталим розвитком галузі.
4. Інвестиції у місцеві громади.
5. Корпоративна залученість та взаємодія/вплив акціонерів.

Зростаючий інтерес до відповідального інвестування з боку учасників ринку пояснюється по-перше, визнанням того факту, що врахування ESG-факторів у фінансовій діяльності істотно впливає на рівень ризиковості та прибутковості; по-друге, усвідомленням того, що врахування ESG-факторів має стати невід'ємною частиною виконання зобов'язань інвесторів перед своїми клієнтами та кінцевими бенефіціарами; по-третє, наявністю правових норм, що захищають довгострокові інтереси бенефіціарів та розширюють можливості фінансової системи; по-четверте, тиском конкурентів, які прагнуть посилення

власних конкурентних позицій шляхом запровадження концепції відповідального інвестування, розцінюючи її як новий елемент конкурентної переваги; по-п'яте, зростанням ролі та впливу репутаційних ризиків на глобальному рівні діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаних із проблемами зміни клімату, забруднення навколишнього середовища, умовами праці, різноманітним складом працівників, корупцією та агресивними податковими стратегіями [6].

На підтвердження наведених тез наведемо статистичні дані, які яскраво демонструють активний розвиток цього напрямку: у 2006 році, коли було започатковано ініціативу відповідального інвестування, її учасниками було менше 250 суб'єктів різних рівнів із загальними активами під управлінням близько 60 трлн. дол. США., а вже у 2018 році ці показники становили 2300 суб'єктів із загальними активами під управлінням 89,7 трлн. дол. США [3, 7]. На початок 2020 року глобальні сталі інвестиції сягнули позначки у 35,3 трлн. дол. США на п'яти розвинутих ринках, продемонструвавши таким чином зростання на 15% за останні два роки (2018-2020) та на 55% протягом останніх чотирьох років (2016-2020). Загальний обсяг активів під управлінням на кінець 2020 р. зріс до 98,4 трлн. дол. США (що загалом становить 35,9% у загальному обсязі активів під управлінням) [2].

Якщо аналізувати статистичні дані у розрізі зазначених нами вище сталих інвестиційних стратегій, то нині найпоширенішою стратегією сталого інвестування у світовій економіці є стратегія інтеграції ESG факторів з сукупними активами під управлінням у 25,2 трлн. дол. США (темпи зростання протягом 2016-2020 рр. склали 143%), друга позиція належить стратегії негативного/виключного скринінгу (15,9 трлн. дол. США), а третю позицію посідає корпоративна залученість та взаємодія/вплив акціонерів (10,5 трлн. дол. США, темпи зростання протягом 2016-2020 рр. – 25%) [2].

Очевидно, що розвиток таких глобальних тенденцій не оминув і Україну. Проте, інститут соціальної корпоративної відповідальності, впровадження принципів сталого розвитку в діяльність суб'єктів господарювання усіх рівнів, розвиток та імплементації сталих інвестиційних стратегій нині у нашій державі перебувають на етапі становлення.

Україна приєдналась до досягнення глобальних завдань та адаптувала Цілі сталого розвитку (ЦСВ) під українські реалії. Як результат цієї роботи у 2017 році було видано Національну доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна» (2017), у якій було адаптовано 17 глобальних ЦСР з урахуванням специфіки національного розвитку. У 2020 році було прийнято Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» та підготовлено Добровільний звіт з їх досягнення. Результатом інклюзивного процесу адаптації ЦСР для України з урахуванням специфіки національного розвитку стала система ЦСР, яка складається із 86 завдань зі 183 показниками для моніторингу [8-11].

Відтак, можемо зробити деякі узагальнення про результати та виклики окремо для представників вітчизняного бізнесу та оцінити ефекти, які досягнуто на загальнодержавному рівні.

Отже, для бізнесу:

- ✓ пріоритетними стали Ціль 4 «Якісна освіта», Ціль 8 «Гідна праця та економічне зростання» та Ціль 3 «Міцне здоров'я і благополуччя».
- ✓ українські підприємства започаткували значну кількість ініціатив і проєктів в межах реалізації саме стратегій корпоративної соціальної відповідальності (КСВ). Проте, вітчизняні компанії не модифікували свої КСВ стратегії і не мають корпоративних цілей щодо досягнення Цілей сталого розвитку та практики вимірювання їхніх результатів (при цьому, перевага надається застосуванню кількісних показників).
- ✓ вітчизняний бізнес не приділяє значної уваги розвитку партнерства і більше орієнтований на співпрацю з неурядовими організаціями (в т. ч. і з благодійними фондами) та навчальними закладами, ніж на співпрацю з органами влади та іншими бізнес-структурами [9].

Держава:

- ✓ за підсумком 2019 р. у цілому досягла прогресу за 15-ма з 17-ти цілей: основним здобутком є скорочення масштабів бідності: з 58,3% у 2015 р. до 43,2% у 2018 р.
- ✓ Україна впроваджує концепцію освітньої реформи «Нова Українська школа» та приєдналася до міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018.
- ✓ з 2019 р. в Україні запроваджено роздрібний ринок електричної енергії та повномасштабний ринок електричної енергії.
- ✓ внаслідок покращення умов для розвитку малого і середнього бізнесу за 2016–2019 рр. у 2,5 рази збільшилось позитивне сальдо зовнішньої торгівлі ІКТ послуг.
- ✓ з 2015 р. в Україні створено 1029 об'єднаних територіальних громад, а державна підтримка місцевого та регіонального розвитку зросла у 41,5 рази.
- ✓ основними перешкодами на шляху розвитку залишаються тимчасова окупація АР Крим та частини територій у Донецькій та Луганській областях, зношеність інфраструктури, неефективність державного управління, недостатнє ресурсне забезпечення та обмежене фінансування, виклики, пов'язані з COVID-19 [11].

Очевидно, що для досягнення ЦСР необхідно забезпечити ефективну взаємодію держави, бізнесу, освітніх та неформальних інституцій на основі партнерства та розвитку сталого інвестування. В цьому аспекті показовою є світова практика залучення фондових бірж, **які є важливою платформою взаємодії між компаніями та інвесторами**: біржі можуть прямо впливати на імплементацію принципів відповідального інвестування компаніями, які знаходяться або прагнуть бути в їх лістингу, не говорячи навіть про ті, які входять до складу базових фондових індексів.

Подібні партнерські відносини мають будуватись на трьох базують принципах: узгодження інтересів, технічна допомога та дослідження.

Таким чином, біржі (а) повинні самі звітувати щодо реалізації своїх стратегій сталого розвитку; (б) розробляти посібники щодо складання звітності про сталий розвиток для інших суб'єктів господарювання; (в) встановлювати правила лістингу для компаній з ESG стратегіями; (г) проводити тренінги для своїх партнерів; (д) створювати та публікувати ESG-індекси, на основі яких інвестори можуть приймати рішення щодо вкладення коштів в «сталі» компанії і нарешті, забезпечувати лістинг сталих цінних паперів – біржі повинні мати окрему платформу та інструменти для лістингу сталих облігацій, щоб інвестори мали можливість швидкого доступу до сталих ринків інструментів з фіксованою дохідністю [12].

Список використаних джерел

1. PRI Reporting Framework. Main definitions. 2018. URL: https://www.unpri.org/Uploads/x/l/q/maindefinitionstoprireportingframework_971173.pdf (дата звернення 27.09.2021)
2. Global Sustainable Investment Review 2020. URL: <http://www.gsi-alliance.org/wp-content/uploads/2021/08/GSIR-20201.pdf> (дата звернення 01.10.2021)
3. What is responsible investment? An introduction to responsible investment. 2019. URL: <https://www.unpri.org/download?ac=6998> (дата звернення 30.09.2021)
4. How to integrate ESG data into investment portfolios. 2019. URL: <https://www.bloomberg.com/professional/blog/integrate-esg-data-investment-portfolios/?mpam-page=21177> (дата звернення 30.09.2021)
5. Global Sustainable Investment Review 2012. URL: <http://gsiareview2012.gsi-alliance.org/pubData/source/Global%20Sustainable%20Investment%20Alliance.pdf> (дата звернення 30.09.2021)
6. Principles for responsible investment. An investor initiative in partnership with UNEP finance initiative and the UN global compact. 2019. URL: <https://www.unpri.org/download?ac=6303> (дата звернення 04.10.2021)
7. Principles for responsible investment. Annual Report. 2018. URL: https://www.unpri.org/Uploads/g/f/c/priannualreport_605237.pdf (дата звернення 04.10.2021)
8. Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (дата звернення 04.10.2021)
9. Внесок українського бізнесу в реалізацію Україною Цілей сталого розвитку 2016-2020 рр. URL: <https://csr-ukraine.org/wp-content/uploads/2020/12/Vpliv-biznesu-na-CSR.pdf> (дата звернення 05.10.2021)
10. Цілі Сталого Розвитку: Україна. Національна доповідь 2017. URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2020-06/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf (дата звернення 05.10.2021)

Гуменна Олександра,

к.е.н., доцент,

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Василець Марія,

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Прохода Юлія,

патентний повірений України,

ДП «ІНТЕЛС-Україна»

КРЕАТИВНІ ХАБИ В УНІВЕРСИТЕТАХ В КОНТЕКСТІ РОЗБУДОВИ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОСИСТЕМИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

У глобальному ландшафті, що постійно змінюється, креативні центри (хаби) є невід'ємною частиною сталого розвитку, зростання креативної економіки, а також розбудови інноваційної системи сталого розвитку. На нашу думку, інноваційна екосистема – це система обміну енергією взаємовигідних зв'язків між її учасниками. Відповідно основними учасниками інноваційної екосистеми мають бути університети і науково-дослідні установи (як носії освіти і науки), органи влади (в т.ч. місцевої), підприємства як інвестори та споживачі інновацій [1, с. 9]. Університет тут має стати «магнітом» для приваблення інших учасників до взаємодії для досягнення цілей сталого розвитку.

Під креативним хабом розуміється фізичний або віртуальний простір з власною інфраструктурою, що консолідує ресурси для розвитку, підприємницької діяльності, створення стартапів, побудови мереж в культурних та креативних індустріях. Це місце, час та простір, де надається підтримка запуску чи розвитку стартапів, досліджень, створення прототипів та нетворкінгу.

Однак, зважаючи на багатофункціональність креативних хабів у світі, слід розширити це розуміння, не обмежуючись сектором культурних та креативних індустрій. Креативні простори – це багатофункціональні території або центри для розвитку творчого підприємництва, інкубації ідей і продуктів [2, с. 119–121].

Саме таке широке визначення креативних хабів надає можливість цим центрам набирати нових форм та розмірів, що вносять свою частку в економічний розвиток України.

Відповідно до останнього звіту компанії Deloitte щодо оцінки та прогнозу розвитку креативної економіки, який свідчить про те, що зайнятість у креативній економіці становить близько 7% загальної зайнятості і до 2030 року креативна економіка може зрости на 40 %, забезпечивши понад 8 мільйонів людей робочими місцями [3].

Такі прогнози консалтингової компанії визначають потрібність розвитку креативних хабів як центрів консолідації креативних підприємств та інтелектуальних ресурсів для розвитку цих підприємств. Саме створення університетських хабів є одиницею креативної економіки; та місцем каталізу, де студенти, дослідники та менеджери, їх ідеї і таланти підсилюють одне одного.

Британські дослідники Деніел Ештон та Роберта Комьюніан в 2017 році здійснили моніторинг університетів у Великій Британії, де вивчали

університетські організації і визначали, наскільки за певними ознаками їх можна кваліфікувати як такі, що вписуються до концепту креативних хабів. Було виявлено 128 хабів, що оперують в межах 86 інституцій, які вміщують в собі від 1 до 4 таких хабів. Критеріями класифікації слугували предметне спрямування хабу, дисциплінарний фокус, особлива місія, особливості фінансування та специфіка інфраструктури їхнього розташування. Було виділено 6 видів креативного простору в університетах [4, с. 359–381]:

- креативний хаб як орендоване робоче місце/інкубатор;
- креативний хаб як дослідницький сектор;
- креативний хаб як відкрита лабораторія;
- креативний хаб як спільний студентський дослідницький простір;
- креативний хаб як змагання талантів;
- креативний хаб як мережі підтримки підприємницької діяльності.

В Україні університетські креативні хаби можуть охоплювати такі напрямки, переймаючи досвід провідних іноземних університетів із врахуванням власного потенціалу та існуючої нормативно-правової бази:

- програми підтримки стартапів для студентів та випускників, які мають ідею чи проект на ранній стадії;
- програми для студентів та дослідників, які мають проекти та інноваційні розробки, які хочуть отримати інвестиції;
- програми менторства та коучингу для ідей та проектів від експертів та бізнес-партнерів;
- програми по формуванню нематеріальних активів: консультації щодо можливості захисту прав інтелектуальної власності щодо проєктів та інноваційних розробок та можливості їх комерціалізації;
- програми фінансової підтримки креативних рішень і проєктів.

Креативні хаби при університетах є розвиненим напрямом у світовій практиці, оскільки університет є центром співпраці з бізнесом, для якого розробляються рішення для розвитку продуктів та послуг цього бізнесу. Такий зразок університету є університетом саме підприємницького типу, який зберігає дослідницький компонент, але задіює навчання, наукові дослідження, запускає стартапи, впровадження високі інноваційні технології та здійснює технологічний трансфер.

Після того, як були виокремлені основні види університетських креативних хабів, можна виділити критерії, які потенційно слугуватимуть для оцінки ефективності та успішності креативного простору в університеті. Варто зазначити, що зазначена вище класифікація не є вичерпною, оскільки кожен хаб може містити в собі поєднання багатьох ознак (наприклад, мережа підтримки підприємницької діяльності та спільний студентський дослідницький простір з “квазі-працевлаштуванням”).

Основними критеріями оцінки успішності саме університетських креативних хабів є такі:

- частка фінансування (що більше загальне фінансування, то більша зацікавленість у результатах; якщо більше зовнішнє фінансування,

- розробки мають прямий позитивний вплив на економіку та на її окремі сфери, тому інвестори зацікавлені в подальшому);
- кількісна (сукупність завершених проектів та проектів to-launch) та якісна (вимірювання реального впливу на економічні, соціальні, політичні процеси проектів з конкретними економічними, соціальними та політичними цілями за допомогою статистичних методів – T-test, Spearman Rho Coefficient, Kendall Tau, chisquared тощо) оцінка проектів;
 - кількість зареєстрованих об'єктів інтелектуальної власності та рівень їх комерціалізації;
 - рівень експертності менторів та координаторів проекту (успішність вимірюється залученням професіоналів, осіб із науковими ступенями, кількістю залучених PhD-студентів);
 - кількість залучених студентів та дослідників у функціонування хабу – охоплює як кількісний показник (загальна кількість студентів, що беруть участь), так і якісний (присутність студентів з різних спеціальностей та наукових сфер);
 - рівень працевлаштування студентів та дослідників, які беруть активну участь в університетських хабах;
 - розвиток міжуніверситетських, а згодом і міжнародних зв'язків для досягнення запланованих результатів, розширення масштабів залученості [5, с. 31].

Для успішного функціонування креативного хабу важливим є запровадження концепції правової захищеності учасників креативних хабів. Для цього пропонується розробити кодекс найкращих практик роботи креативного хабу, в якому врегулювати належність майнових прав інтелектуальної власності щодо проектів та інноваційних розробок, що можуть бути створені в межах креативного хабу, а також в межах співпраці із іншими університетами або організаціями, а також подальший механізм їх комерціалізації. Саме об'єкти права інтелектуальної власності слід вважати тим цінним нематеріальним активом, за допомогою якого унікальні інноваційні розробки можуть втілюватися в життя, ставати стартапами та повноцінними бізнес-проектами.

В якості додаткової переваги для учасників креативного хабу пропонується створення консультативної служби, яка б сприяла у встановленні можливості захисту прав інтелектуальної власності на той чи інший об'єкт та надавала творцю первісну необхідну інформацію щодо подальших дій в сфері такого захисту, планувала бюджет для набуття майнових прав інтелектуальної власності, інформувала про можливість використання пільг, знижок та грантів. Ще однією функцією консультативної служби може бути пошук можливих партнерів у комерціалізації відповідного інтелектуального продукту.

Створення такої відкритої системи, яка забезпечує повний цикл від створення передумов для виникнення ідеї до її матеріалізації, а потім реалізації та комерціалізації на умовах максимального сприяння та правової визначеності сприятиме поширенню креативної економіки у багатьох сферах суспільного життя.

Список використаних джерел

1. Ганущак-Єфіменко Л.М., Гуменна О.В. Формування споживчої цінності знань в інноваційній екосистемі // Актуальні проблеми економіки. 2014. 2(152). С.8-13.
2. Україна 2030: Доктрина збалансованого розвитку / О. Жилінська (наук. ред.), Л. Антонюк, О. Гуменна та ін. – Львів : Кальварія, 2017. – 168 с.
3. The Future of the Creative Economy. A report by Deloitte. - Режим доступу: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/uk/Documents/technology-media-telecommunications/deloitte-uk-future-creative-economy-report-final.pdf>
4. Gill R. Universities as Creative Hubs: Modes and Practices in the UK Context / R. Gill, A. Pratt, T. Virani // Creative Hubs in Question: Place, Space and Work in the Creative Economy / R. Gill, A. Pratt, T. Virani., 2017. – 359–381 p., p. 363-366.
5. Гуменна О., Чала Н., Створення креативних хабів при університетах: світовий досвід та чинники успіху. – Режим доступу: https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=ReHo0FQAAAJ&cstart=20&pagesize=80&citation_for_view=ReHo0FQAAAJ:4fKUyHm3Qg0C

Гуцук Ігор,
д.м.н., доцент,
Національний університет «Острозька академія»

РОЗБУДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я В КОНТЕСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ І ЗАГРОЗ

У вересні 2015 року у рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку відбувся саміт ООН зі сталого розвитку та прийняття порядку денного розвитку після 2015 року, на якому було затверджено нові орієнтири для подальшого розвитку. Підсумковим документом саміту став новий проект «Перетворення нашого світу: Порядок денний в області сталого розвитку на період до 2030 року». (Transforming our world: the 2030 Oagenda for Sustainable Development) – (скорочено Цілі сталого розвитку або ЦСР), які були продовженням прийнятих Цілей розвитку тисячоліття (що були підписані у вересні 2000 року). Новими ЦСР, які ще називають «Глобальними цілями було затверджено 17 цілей сталого розвитку та 169 завдань». Слід зауважити, що вказані ЦСР – прямо або опосередковано стосуються життя та здоров'я населення.

Зважаючи на те, що у сучасному світі здоров'я населення визнане однією з найбільших цінностей, необхідним компонентом соціально-економічного розвитку та процвітання будь-якої держави і запорукою її національної безпеки, світова спільнота закликає спрямувати зусилля на вирішення проблем у сфері охорони громадського здоров'я. Охорона громадського здоров'я (Public Health) визначається як «наука і практика запобігання хворобам, подовження життя і зміцнення здоров'я через організовані зусилля, які реалізуються суспільством».

Реформування національної системи охорони здоров'я має бути зосереджене не лише на покращенні якості медичного обслуговування населення, але також на розбудові вітчизняної системи охорони/захисту громадського здоров'я (СОГЗ). Стратегічною метою цієї системи є зміцнення здоров'я та попередження захворювань через відповідальну поведінку влади, суспільства і громадян шляхом упровадження на державному рівні принципу «охорона здоров'я – в усіх політиках держави», як загальнонаціонального принципу визнання пріоритетності безпеки у питаннях життя і здоров'я людини, безпечного середовища і її життєдіяльності перед будь-якими іншими інтересами і цілями у сфері господарської діяльності, розвиток суспільства на засадах сталого розвитку.

В останні роки незважаючи на те, що в Україні задекларована реформа галузі охорони здоров'я передбачає зміщення акценту національної політики з лікувально-діагностичної на профілактичну через розбудову нової системи охорони громадського здоров'я, реальних системних заходів у цьому напрямку не було зроблено. Наразі реформування медичної галузі завершилось руйнацією т.зв. «системи Семашко», яка за визначенням ВООЗ мала найпотужнішу

складову профілактичної медицини і базувалась на організацію діяльності державної санітарно-епідеміологічної служби (ДСЕС).

При цьому з часу “реформування”, а потім і остаточної ліквідації ДСЕС, відбулась руйнація системи запобіжного та поточного державного санітарного нагляду у сфері біобезпеки, моніторингу та оцінки загроз від небезпечних факторів середовища життєдіяльності людини тощо.

Наразі ми пропонуємо розглядати розбудову вітчизняної СОГЗ, як систему державних правил і процедур управління детермінантами здоров'я на індивідуальному та популяційному рівнях. СОГЗ першочергово повинна бути направлена на моніторинг, нагляд та ризико-орієнтовану оцінку факторів середовища життєдіяльності, які шкідливо впливають або можуть впливати на життя і здоров'я людини, їх пріоритизацію за ступенем небезпеки та підготовку управлінських рішень на державному, регіональному та місцевому рівні для їх усунення чи мінімізації.

Це, своєю чергою, має бути розвинуто і закріплено в новому законопроекті «Про систему охорони громадського здоров'я» чи/або «Про державний нагляд у сфері охорони громадського здоров'я», де необхідно окреслити проведення моніторингу за детермінантами здоров'я та процедури управління ними, зокрема і за принципом доказової «гігієнічної діагностики» за небезпечними факторами середовища життєдіяльності (хімічними, фізичними, біологічними та соціальними). Стратегічно, на нашу думку, цей законопроект мав би акумулювати в собі засадничі принципи спеціалізованих ЗУ «Про забезпечення санітарного й епідемічного благополуччя населення», «Про захист населення від інфекційних хвороб» із їхньою подальшою відміною.

Під час розбудови СОГЗ у нашому дослідженні розглянуто 3 варіанти можливих шляхів розвитку нової вітчизняної СОГЗ на основі загальнонаціонального принципу «Охорона здоров'я в усіх політиках держави», відповідно до Європейського плану дій зі зміцнення потенціалу та послуг охорони громадського здоров'я, яким визначено десять основних оперативних функцій охорони громадського здоров'я (ОФОГЗ).

Варіант 1: відновлення діяльності Держсанепідслужби (ДСЕС), як ліквідованої з порушенням чинного законодавства та перегляд її функцій відповідно до вимог сьогодення з акцентом на епідеміологічну складову (епідеміологічний нагляд).

Варіант 2: створення Служби громадського здоров'я, у складі МОЗ, зі значними обмеженнями наглядових і контрольних повноважень, акцент на поводження з біологічними факторами ризику (центри контролю та профілактики захворювань, за прикладом CDC/ECDC).

Варіант 3: створення нової Національної інституції зі спеціальним статусом, наприклад, Служби державного нагляду з охорони громадського здоров'я, з широкими наглядовими та певними контрольними повноваженнями, а також підпорядкуванням РНБО.

Для кожного із запропонованих варіантів проведено аналіз щодо ймовірності та перспективи їх впровадження. Обґрунтовано причини малоперспективності втілення першого варіанту, акцентована увага на те, що

основним недоліком другого варіанту є послаблений функціонал системи, пасивність та нездатність оперативно та дієво реагувати на надзвичайні ситуації у сфері охорони громадського здоров'я щодо своєчасного виявлення, мінімізації чи усунення небезпечних факторів середовища життєдіяльності. Фактично в даному варіанті СОГЗ буде позбавлена ефективних наглядних інструментів для превентивного реагування на існуючі загрози громадському здоров'ю та працюватиме в режимі пасивного моніторингу з направленістю на промоцію здоров'я і може розглядатись лише на короткострокову перспективу (1-3 роки). Втілення третього варіанту є найбільш перспективним та стратегічно досконалим і дає можливість Україні розбудувати одну із найкращих та ефективних світових СОГЗ.

Окремо слід вирішити питання щодо підготовки нової генерації фахівців для вітчизняної СОГЗ як у медичних, так і у немедичних закладах вищої освіти.

Висновок. Світова пандемія з COVID-19 засвідчила неспроможність національних систем охорони здоров'я адекватно реагувати на такі надзвичайні події у сфері громадського здоров'я по всьому світу. Через це розбудова вітчизняної системи охорони громадського здоров'я, яка концептуально має базуватися на кращих світових практиках і власних історичних надбаннях, в першу чергу, з організації державного санітарно-епідеміологічного нагляду, стане тим фундаментом на якому буде зведена нова модель системи охорони громадського здоров'я, за загальнонаціональним принципом «охорона здоров'я в усіх політиках держави».

Список використаних джерел

1. Медико-соціальні засади публічного врядування у сфері охорони здоров'я : монографія / [кол. авт. ; за заг. Ред. М. М. Білинської, Н. О. Васюк, О. Д. Фірсової]. – Київ : НАДУ, 2018. – 416 с.
2. Гуцук І. В. Розбудова системи громадського здоров'я в контексті доктрини «Україна 2030» . Україна 2030. Консолідація мислення – консолідація дій. К., СПД В. Павленко, 2018. 160 с.
3. Гуцук І. В., Анчишкін А. І., Волощук О. В. Стратегічні напрями розбудови системи охорони громадського здоров'я України. Довкілля та здоров'я. 2020. №3(96). С. 4–9.
4. Україна після коронакризи – шлях одужання : наук. доп. / [Я. А. Жаліло (кер. авт. кол.), Я. Б. Базиліук, С. В. Ковалівська, О. О. Коломієць та ін.] ; Наукова доповідь. Національний інститут стратегічних досліджень.– Київ : НІСД, 2020. – 304 с.

Дудник Яна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
Харламова Ганна,
д.е.н., доцент,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

КОНЦЕПЦІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЯК ПАРАДИГМА РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Кожен з нас, країна та світ в цілому, прагнуть до стабільності, безпеки та розвитку. Ще з часів створення перших держав, уряди намагались спрямувати всі свої ресурси на розвиток та розквіт суспільства. Згодом це переросло в справжню боротьбу за капітал, перегони за рівнем зростання валового внутрішнього продукту та жорстку конкуренцію на світовому ринку. Вважалося, що саме це ознаки зростаючого суспільства та розвиненої країни.

Однак, як показав досвід, добробут суспільства далеко не завжди залежить від цих факторів. І окрім економічної кризи, світ зіштовхнувся і з іншими видами криз – демографічного, соціального, екологічного характеру. А поряд з проблемою відтоку капіталу з'явилась проблема відтоку трудових ресурсів – відтоку «розумів» з країни. Усе це сприяло тому, що світ почав переглядати свої плани на життя, вносити корективи та, врешті-решт, перейшов до нової парадигми розвитку суспільства - до концепції «сталого розвитку».

Ще з прийняття цієї концепції на Конференції ООН з розвитку і навколишнього середовища в Ріо-де-Жанейро у 1992 р. і до сьогодні, сталий розвиток є справжнім феноменом, який прискіпливо вивчають науковці з різних країн світу. Однак, на даний час досі відсутній єдиний підхід до тлумачення такого поняття, як «сталий розвиток», розглянемо деякі з найбільш відомих [2].

Таблиця 1

Підходи до визначення «сталого розвитку»

Автор/джерело	Визначення
Всесвітня комісія з навколишнього середовища та розвитку ООН	Сталий розвиток – це такий розвиток, що задовольняє потреби теперішнього часу, але не ставить під загрозу спроможність майбутніх поколінь задовольнити свої особисті потреби
Рада Землі (виконавчий орган Конференції ООН)	Життя за справедливістю в рамках екологічних можливостей
Міжнародний інститут сталого розвитку	Об'єднання єдиного навколишнього середовища, економічної ефективності та добробуту народів
Всесвітній банк	Управління сукупним капіталом суспільства в інтересах збереження та збільшення людських потреб
М. Багров	Гармонізація трьох структурних підсистем цивілізаційного світу – соціуму, економіки та навколишнього середовища

Р. Нуртдінов, А. Нуртдінов	Інституціолізована форма економічного розвитку, пов'язана з поступальним рухом суспільства в цілях досягнення об'єктивно прогресивної системи суспільних цінностей, на основі гармонійного поєднання економічних, екологічних і соціальних факторів. Являє собою зміну суспільних пріоритетів від нестримного економічного зростання до ефективного користування і збереженню природного й людського потенціалу
А. Цвикилевич	Процес, орієнтований на постійне збереження динамічної рівноваги шляхом цілеспрямованого використання наявного потенціалу та умов зовнішнього середовища

Джерело: створено автором на основі [1,2,4,9].

Проаналізувавши дані визначення, можна підсумувати, що «сталий розвиток» - це концепція соціально орієнтованої економіки, яка базується на таких основних аспектах, як задоволення матеріальних та духовних потреб суспільства, раціональне та ефективне використання ресурсної бази та охорона навколишнього природного середовища. В загальному, це певною мірою, гармонізація та збалансування відносин «природа-людство».

У вересні 2015 року у Нью-Йорку відбувся Саміт ООН зі сталого розвитку, підсумковим документом якого було затверджено 17 цілей сталого розвитку, які стали незламною базою для концепції[10].

Цілі охоплюють різні сфери, в тому числі кліматичні зміни, економічну нерівність, мир та справедливість, інновації, а також вони націлені на вибір такого майбутнього, яке зможе підвищити рівень добробуту наступних поколінь. Варто зазначити, що всі 17 цілей не є обов'язковими, кожна країна може на власний розсуд обирати для себе ті, які є пріоритетними, комбінувати їх та адаптувати під свою політику.

Якщо переходити від теорії до практики, то безумовно реалізація кроків, що базуються на цих цілях є справжнім випробуванням для країн світу. Так, економічно розвинені країни – Японія, Німеччина, Франція, США – активно просуваються по напрямку до сталого розвитку, чого не скажеш про країн нижчого рівня розвитку, до яких відноситься і Україна. Сукупність різних економічних, політичних та соціальних дестабілізуючих факторів, стали справжніми бар'єрами на шляху досягнення цих цілей. Крім того, внесла свої корективи і пандемія, яка розділила увесь світ на «До» та «Після».

Десятиліттями йшло протистояння між зростаючою економікою і відновлювальними силами екології. Але раптом, рішення виникло стихійно та неочікувано – вірус. Ні Грінпіс, ні Грета Тунберг, ані будь-яка інша індивідуальна чи колективна організація не досягла так багато на користь здоров'я планети за такий короткий час. Проте, таке покращення тривало не довго. Розглянемо вплив пандемії в розрізі цілей сталого розвитку.

У зв'язку з запровадженням карантину частина суспільства втратила роботу, що негативно відзначилось на їх сукупному доході, як наслідок ще більший відсоток населення за межею бідності, усе це дотичне до двох першій цілей – подолання бідності та голоду.

Руйнівний ефект на здоров'я нації очевидний, як наслідок, проблематичніше виконувати третю ціль – «міцне здоров'я».

Ціль по забезпеченню «якісної освіти» також виявилась під загрозою. Дистанційне навчання для багатьох є менш ефективним, а для деякої частини було взагалі недоступним, через брак належного обладнання, безпосередньо це стосується маленьких сіл, де доступ до технологій досі обмежений.

Запровадження карантинних обмежень призвело до призупинення багатьох економічних та виробничих процесів, що, в свою чергу, також вплинуло на дохід та зайнятість і, врешті-решт, на ціль досягнення «гідної праці і економічного зростання».

Однак, позитивним, на мою думку, є вплив на ціль партнерства, адже багато країн пішли на співпрацю задля спільної боротьби з наслідками пандемії.

Щодо України, то концепція сталого до 2030 року орієнтована на вектори, ще визначені в Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» [8]:

- розвиток – запровадження структурних реформ, зростання та розвиток «зеленої» економіки, створення сприятливих умов для підприємств, що функціонують відповідно до цілей сталого розвитку;
- безпека – громадян, інвестицій, власності, миру та кордонів;
- відповідальність – усі відповідальні особи, в тому числі державні службовців, депутати мають нести відповідальність за свої дії, або ж бездіяльність в межах неупередженості правосуддя;
- гордість – за власну державу, її культуру, історію, за її представників – спортсменів, науковців, культурних діячів та за кожного з нас;
- людиноцентричність – спрямування державної політики на підвищення добробуту громадян, реалізацію креативного потенціалу нації, мінімізуючи «відтік розуму» з країни;
- інноваційність – пріоритетний інноваційний розвиток в усіх сферах життя;
- збалансованість – міжтрьома основними складовими розвитку – соціальною, екологічною та економічною;
- інклюзивність – рівноправа участь кожного громадянина в суспільному житті країни, гарантії кожному громадянину, незалежно раси, кольору шкіри, статі, соціального походження, майнового стану, політичних, релігійних та інших переконань;
- справедливість – по відношенню до забезпечення рівності прав і можливостей громадян.

В цілому, можна сказати, що органи виконавчої влади зацентували свої зусилля на запровадженні концепції сталого розвитку, однак, як свідчить досвід розвинутих країн, це повинна бути координація ресурсів як уряду, так і широкого кола громадських організацій, «зеленого» бізнесу, засобів масової інформації та кожного з нас.

Розглядаючи сталий розвиток на рівні окремого громадянина, можна стверджувати, що протягом останніх років спостерігаються позитивні зрушення. Частина громадян стала еко-свідомою, обмежуючи використання пластика,

сортуючи сміття, а також, що не менш важливо, піднімаючи ці теми в суспільстві.

Засоби масової інформації також почали частіше говорити про еко-теми, а громадські організації активніше проводити еко-акції та різні еко-рухи по збереженню природи [7].

А що ж стосується бізнесу в Україні? Можна стверджувати, що він не залишився осторонь, однак, у відношенні з зарубіжним досвідом, тільки починає свої кроки у впровадженні концепції сталого розвитку. Менша половина великих компаній мають стратегії сталого розвитку, зокрема, «Астарта», МХП, ДТЕК, мають свої ESG-політики (ESG - environment, social and governance — екологічна, соціальна та управлінська стійкість) [3]. Зазвичай, це ті компанії, головні офіси яких знаходяться за кордоном, або ж це українські представництва міжнародної мережі компаній.

Щодо малого та середнього бізнесу (МСБ), то цей показник ще менший, таку тенденцію можна пояснити двома факторами. По-перше, МСБ часто більше націлений на отримання більшого прибутку, аніж на забезпечення своєї соціальної відповідальності, на відміну від великих компаній. А по-друге, здійснила свій вплив і пандемія, зокрема карантинні обмеження, що стали справжнім бар'єром для деяких МСБ.

В цілому, стратегічне бачення сталого розвитку України базується на задоволенні національних інтересів та виконанні міжнародних зобов'язань України щодо переходу до сталого розвитку.

Отже, можна стверджувати, що перехід до концепції політики сталого розвитку – це дійсно складний шлях, який вимагає виважених, обдуманих кроків, чітко визначеного плану дій та чітко окреслених цілей. Крім того, це координація зусиль зі сторони уряду, бізнесу, організацій, а також і зі сторони кожного з нас, для збалансування трьох важливих складових – соціуму, економіки та навколишнього середовища. І Україна вже на шляху до цього розвитку, на шляху до майбутнього, якого ми прагнемо, до світлого майбутнього для наступних поколінь.

Список використаних джерел

1. Багров Н. В. Региональная политика устойчивого развития. Киев : Лыбидь, 2002. 256 с.
2. Доклад Конференции Организации Объединенных Наций по окружающей среде и развитию. Рио-де-Жанейро, 3–4 июня 1992 г. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/riodecl.shtml
3. Майбутнє, яке на нас чекає. Чому без програм сталого розвитку в бізнесу немає перспектив. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/markets/maybutnye-dlya-biznesu-staliy-rozvitok-shcho-potribno-znati-pro-nogo-vzhe-sogodni-eksperti-50083754.html>
4. Наше общее будущее: Доклад Международной комиссии по окружающей среде и развитию. URL: <http://www.un.org/ru/ga/pdf/brundtland.pdf>

5. Нуртдинов Р. М., Нуртдинов А. Р. От теории экономического роста к концепции устойчивого развития: вопросы переосмысления. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/ot-teorii-ekonomicheskogo-rosta-k-kontseptsii-ustoychivogo-razvitiyavoprosy-pereosmysleniya>
6. Омаров Ш. А. Теоретичні засади формування стратегії сталого розвитку регіонів України. Вісник Чернігівського державного технологічного університету. 2014. № 3 (75). С. 149–157
7. Петровська А. С. Екологізація економіки України в контексті моделі сталого розвитку. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2019. № 4 (20). С. 95–104.
8. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року. URL: <https://igu.org.ua/sites/default/files/Стратегія-сталого-розвитку.pdf>
9. Цвикевич А. В. Совершенствование управления развитием муниципального образования. М. : Академия естествознания, 2006. 138 с.
10. Цілі сталого розвитку та Україна. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/cili-stalogo-rozvitku-ta-ukrayina>

Кожина Алла

д. держ. упр., доцент,
Навчально-науковий інститут публічного управління та
державної служби Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

ВРАХУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ СКЛАДОВОЇ У ФОРМУВАННІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Умови глобалізованого світу продукують нові концепції, які враховують постіндустріальний, інноваційний розвиток держави, створення комплексного підходу до соціально-економічного розвитку держави та її територій на основі якісних показників рівня життя. Встановлення цілей суспільного розвитку, що є домінуючими по відношенню до економічних цілей та пошук детермінант економічного розвитку склали основу концепції сталого розвитку. Сталий розвиток передбачає досягнення соціально-економічних, екологічних та інших цілей в процесі стабільного розвитку. Продовжує зазначений напрям концепція інклюзивного сталого розвитку, яка сповідує поєднання економічного зростання з потребами рівномірного та справедливого перерозподілу доходів, використання місцевих можливостей та потреб. Інклюзивний розвиток – це логічний еволюційний етап пошуку моделей кращого розвитку суспільства, реакція соціуму на глобальні виклики та коригуюча концепція сталого розвитку, що базується на інклюзивному зростанні, соціальній справедливості, захисті прав людини та навколишнього середовища. Тому, важливим є врахування інклюзивної складової у формуванні державної політики сталого розвитку України [1].

На шляху забезпечення сталого розвитку України, необхідно виконати два важливих завдання: створити інституційний механізм і локалізувати ЦСР на рівні областей і місцевих громад [2]. Указом Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» [3] передбачено забезпечення дотримання Цілей сталого розвитку, пов'язаних з подоланням бідності, голоду, забезпеченням заходів з охорони здоров'я, освітою, гендерною рівністю, екологічною безпекою та ін.

Виходячи із зазначеного, важливим елементом інклюзивної складової, зокрема на місцевому рівні, є залучення значної частини населення, громад до участі у процесах розвитку держави на основі людського та соціального капіталу, тобто створення інклюзивного суспільства, де можливе задоволення сучасних потреб кожного, зокрема і професійних. Враховуючи різні погляди на концепцію інклюзивності, можна зазначити що загальним залишається розуміння необхідності посилення соціальної частини за рахунок розвитку економіки, інноваційної складової, екології та спільної участі.

Для власної інклюзивності економічним інститутам необхідно гарантувати безпеку приватної власності, неупереджену правову систему та надання публічних послуг для створення конкурентного середовища для обміну й укладання контрактів; гарантування можливості відкриття нового бізнесу та

кар'єрного розвитку [4]. Інклюзивний розвиток розглядається як контрстратегія до економічного розвитку, що досягається шляхом життя суспільства, екологічного навантаження та зростання нерівності в розподілі благ та доходів [5]. У методологічному плані інклюзивний розвиток базується на принципах справедливості, сталості, спільної участі, недискримінаційності, стабільності, зростання в довгостроковій перспективі. Усе це тісно пов'язане з імперативами людиноцентризму, неоіндустріалізації, сталого розвитку, «зеленої» економіки тощо [6].

Інклюзивний підхід має довгострокову перспективу, оскільки основна увага приділяється продуктивній зайнятості як засобу зменшення розшарування суспільства за рівнем доходів та підвищення рівня життя менш забезпечених верств населення, і, в кінцевому результаті, збережена екологія та здорове суспільство виправдають зусилля на впровадження інклюзії [7].

Якщо розглянути деякі європейські підходи, то основними взаємодоповнюючими європейськими пріоритетами стратегічного документу «Європа–2020», наприклад, висувалося наступне [8]: інтелектуальне зростання (розвиток економіки, заснованої на знаннях і інноваціях); стійке зростання (просування більшої ресурсоефективності, зеленої і конкурентоспроможної економіки); інклюзивне зростання (розвиток економіки з високим рівнем зайнятості, що забезпечує соціальну і територіальну згуртованість).

Інклюзивному розвитку притаманний багатомірний підхід у середовищі, яке формують держава, суспільство та бізнес, що поєднуючись та взаємодіючи одне з одним, створює пов'язані між собою інститути з орієнтованою на довгострокову перспективу діяльністю, забезпеченням збалансованого розподілу у суспільстві створених благ з урахуванням потреб наступних поколінь [9].

До складників інклюзивних інститутів слід віднести захист прав власності, об'єктивну судову систему, рівний доступ громадян для участі в економічних процесах. Інклюзивні політичні інститути підтримують інклюзивні економічні інститути, що не дозволяє окремим зацікавленим сторонам впливати на економіку держави для власних інтересів [10].

Вплив на людський розвиток в Україні негативних чинників (зростання безробіття, значний відсоток бідного населення, ризики пов'язані з втратою роботи, бюджетний дефіцит), призводить до зростання ризику людського відторгнення [11]. Інклюзивний розвиток в Україні повинен спрямовуватися на посилення соціального захисту населення, зниження соціальних ризиків для вразливих верств населення, що передбачає використання інклюзивних бізнес-моделей, завданням яких є широке залучення населення до продуктивної діяльності у різних господарських галузях [12].

Інклюзивне зростання, насамперед, показує рівень розвитку суспільства, а саме: можливість задоволення власних потреб, право на працю і відпочинок, освіту, медицину, доступ до культурних цінностей та інших прав. Актуальність інклюзивного розвитку пов'язана з тим, що у всіх державах постійно зростає розшарування населення. Інклюзивне середовище передбачає, що кожна особистість відчуває важливість свого життя і залучена у різні види діяльності

[13]. Концепція інклюзивного сталого розвитку передбачає таке управління процесами виробництва та споживання, при якому відновлюється та підтримується якість природного середовища і забезпечується високий рівень розвитку людського потенціалу [14].

Виходячи із наведеного, на нашу думку, в якості важливих індикаторів інклюзивного розвитку можливо розглядати наступні показники: рівень безробіття, зайнятість населення, рівень бідності, продуктивність праці, дохід на душу населення, міграція населення, розвиток соціальної інфраструктури, показники пов'язані з освітньою компонентою (рівень освіти, кількість закладів освіти, підготовка наукових-педагогічних кадрів та ін.), показники, пов'язані з забезпеченням охорони здоров'я (охоплення та надання медичних послуг, частка сімейних лікарів у загальній кількості медичного персоналу, середня очікувана тривалість життя, рівень захворюваності та ін.), екологічні показники (рівень забруднення навколишнього середовища, якість питної води та ін.) в розрізі районів та територіальних громад.

ЦСР тісно взаємопов'язані з інклюзивністю та орієнтовані на нею. Проведений нідерландськими науковцями Дж. Гупта та К. Вегелін контент-аналіз документу ООН «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» показує наступне. В цьому документі термін «сталий розвиток» згадується 85 разів; термін «інклюзивний (всеохоплюючий) розвиток» не зустрічається зовсім, однак є 41 посилення на термін «inclusive» («всеохоплюючий», «включаючий»), зокрема 6-ть посилень на поняття «інклюзивне суспільство» та «інклюзивне і стійке економічне зростання» відповідно та одне посилення на «інклюзивне зростання». Документ має значний фокус на «зростанні», яке повторюється 16 разів (періодично з прикметниками «інклюзивний» чи «сталий»). Із 17 цілей 13 зосереджуються на соціальній включеності, а також містять певні екологічні чи реляційні аспекти; 11 із 17 цілей присвячені питанням, що стосуються найбільш уразливих та маргіналізованих верств населення [15, с. 441].

Відзначимо, що всі Цілі сталого розвитку взаємопов'язані між собою і реалізація кожної з них впливає на результати від реалізації інших, а це вказує на системну важливість інклюзивного зростання. Вони передбачають подолання бідності, нерівності, залучення всіх людей до активної участі у громадському житті, створення інклюзивних інституцій, котрі стимулюють участь різних груп населення в соціально-економічній діяльності на відміну від екстрактивних інституцій. Імплементация і локалізація ЦСР має відбуватися через діяльність органів публічного управління шляхом врахування їх в стратегіях, програмах, концепціях та проектах соціально-економічного розвитку.

В Україні стратегічні напрями забезпечення сталого та інклюзивного розвитку закладені в: Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», Цілях сталого розвитку України до 2030 р., затверджених Указом Президента України № 722 від 30 вересня 2019 р., проекті Стратегії сталого розвитку України до 2030 р., Стратегії подолання бідності (2001 р.), Державній стратегії регіонального розвитку до 2027 р.

Зокрема, Державна стратегія регіонального розвитку до 2027 р. спрямована на запровадження нових підходів до державної регіональної політики, що передбачає: перехід до територіально спрямованої політики розвитку шляхом стимулювання використання власного потенціалу територій, надання підтримки окремим територіям, які мають особливі проблеми соціально-економічного розвитку, високій історико-культурний потенціал, екологічні умови та потреби охорони навколишнього природного середовища [16].

Політика регіонального розвитку включатиме: орієнтацію на людину, гідне життя, згуртованість, ефективне використання внутрішнього потенціалу територій для підвищення рівня добробуту та доходів громадян; створення нових робочих місць, покращення зайнятості населення, створення умов для повернення трудових мігрантів; підтримку інтегрованих проектів розвитку територій з особливими проблемами розвитку; побудову культури партнерства і співробітництва, орієнтацію на взаємодію громадян і публічних інституцій щодо розвитку, що має сприяти зниженню асиметрії в розвитку територіальних громад та призвести до швидкого та стійкого зростання рівня та якості життя людини [16].

Запровадження основних положень і виконання завдань Державної стратегії регіонального розвитку до 2027 р. сприятиме досягненню як Цілей сталого розвитку, так і формуванню інклюзивних громад. Необхідним є врахування відповідних положень і завдань в обласних стратегіях регіонального розвитку, стратегіях розвитку територіальних громад, галузевих стратегіях, програмах і планах соціально-економічного, культурного та екологічного спрямування.

Адаптовані для України ЦСР, містять завдання та індикатори, пов'язані з інклюзивним місцевим розвитком. У Проекті Стратегії сталого розвитку України до 2030 р. [17] визначено стратегічні та оперативні цілі, серед яких значна частина має сприяти забезпеченню інклюзивного розвитку.

Затвердження Стратегії сталого розвитку України до 2030 р., розробка і впровадження відповідного плану дій щодо досягнення її стратегічних та оперативних цілей, зокрема, які пов'язані з інклюзивною складовою, наблизить Україну та територіальні громади до більш інклюзивного суспільства та підвищення якості життя різних груп населення, особливо в умовах карантинних обмежень і наслідків пандемії COVID-19, яка спричинила незвичні умови життя та діяльності в усьому світі, зокрема в Україні.

Список використаних джерел

1. Кожина А. В. Публічне управління інклюзивним місцевим розвитком: теорія, методологія, практика : монографія. Кам'янець-Подільський : ТОВ "Друкарня "Рута"", 2020. 452 с.
2. Вимірювання досягнення цілей сталого розвитку регіонами України: вибір індикаторів та визначення базових рівнів. Київ, 2019. 276 с.

3. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України № 722/2019 від 30.09.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (дата звернення: 10.11.2021).
4. Аджемоглу Д., Робінсон Д. Чому нації занепадають? Походження влади, багатства і бідності / Пер. з англ. О. Дем'янчука. К. : Наш формат, 2016. 440 с.
5. Gupta J., Pouw N. R. M., Ros-Tonen M. A. F. Towards an Elaborated Theory of Inclusive Development. *European Journal of Development Research*. 2015. Vol. 27. № 4. P. 541–559.
6. Гуроров А. О. Теоретико-методологічні засади інклюзивного розвитку національної економіки. *Бизнес Информ*. 2018. № 11 (490). С. 48–54.
7. Сапун К. В., Селезньова Р. В. Концепція інклюзивного зростання в економіці. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2018. № 1(10). С. 177–181.
8. Europe 2020. A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Brussels, EC, 2010. 34 p. URL: http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm (Last accessed: 10.11.2021).
9. Вдовічена О. Г. Інклюзивний розвиток – сучасна парадигма стійкого економічного зростання. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2018. № 3. С. 17–29.
10. Прогнімак О.Д. Інклюзивний розвиток України: перешкоди і перспективи. *Економічний вісник Донбасу*. 2018. № 1 (51). С. 187–197.
11. Ємельяненко Л. М., Дзензелюк К. В. Проблеми та перспективи соціально орієнтованого інклюзивного розвитку в Україні. *Соціально-трудова відносина: теорія та практика*. 2017. № 1. С. 125–134.
12. Федулова Л. І. Інклюзивні інновації в системі соціально-економічного розвитку. *Економіка : реалії часу*. № 3 (25). 2016. С. 56–65.
13. Бабаєв В. Ю. Формування інноваційної інфраструктури в аграрному секторі економіки України. *Теорія та практика державного управління*. 2011. Вип. 4. С. 161–168.
14. Лебединська О., Валентюк І. Державне регулювання розвитку регіону: проблеми та перспективи. *Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України*. 2010. № 3. С. 151–156.
15. Gupta J., Vegelin C. Sustainable development goals and inclusive development *International Environmental Agreements. Politics, Law and Economics*, Volume 16, Issue 3, June 2016. P. 433–448.
16. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки Постанова КМУ № 695 від 5 серпня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 08.11.2021).
17. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року: Проект-2017. URL: https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf (дата звернення 05.11.2021).

Комендант Олена,
к.е.н, доцент кафедри економічної безпеки та
фінансових розслідувань,
Національна академія внутрішніх справ

ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ЯК ІНДИКАТОР КОМПОНЕНТНОЇ СТРУКТУРИ ПОЛІТИКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

У сучасному швидкоплинному глобальному світі питання збереження безпечного життєвого середовища виходять на передній план, це пов'язано не лише із світовою пандемією гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, а із діяльністю людини десь з початку промислової революції та масового виробництва (приблизно з середини XIX століття) з урахуванням впливу науково-технічних, інформаційно-психологічних і соціальних чинників в цілому і, так званих, конвергентних технологій NBICS (нано-біо-інфо-когно-соціо). Тотальне прагнення більшості високорозвинутих країн світу досягти випереджаючого економічного зростання за будь-яку ціну й призвели до того, що на Землі почали різко зростати викиди промислових газів, які мають так званий парниковий ефект і проводять до її «нагрівання». В останні роки людство фактично опинилось на межі глобальної катастрофи внаслідок незбалансованої експлуатації природних ресурсів, виснаження ресурсного потенціалу та відсутності зменшення антропогенного тиску на довкілля.

Глобальне усвідомлення загрози парникового ефекту масштабно почалось із розроблення концепції сталого розвитку на конференції ООН (Саміт Землі) у Ріо-де-Жанейро у 1992 році з поступовим її впровадженням у глобальному просторі [1]. Згодом у 2012 році на Конференції «Ріо+20» концепція вже зеленої економіки стала одним з головних предметів обговорення світових лідерів, оскільки дозволяє у більш повній мірі реалізувати концепцію сталого розвитку [2]. У вересні 2015 року в рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку відбувся Саміт ООН зі сталого розвитку та прийняття Порядку розвитку після 2015 року, на якому було затверджено нові орієнтири розвитку світового співтовариства. Підсумковим документом Саміту (Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року), в якому було затверджено 17 Цілей Сталого Розвитку та 169 завдань була резолюція Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 25 вересня 2015 року № 70/1. Проміжні результати були оцінені в рамках Саміту по цілях сталого розвитку, Саміту про боротьбі зі змінами клімату, що проходили в Нью-Йорку у вересні 2019 року та на Кліматичному Саміті COP26, що проходить у Глазго 31.10 -12.11.2021 [3,4].

В Україні концепція сталого розвитку активно впроваджується на підтримку проголошених резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 25 вересня 2015 року № 70/1 глобальних цілей сталого розвитку до 2030 року. Результати їх адаптації з урахуванням специфіки розвитку України, серед яких: подолання бідності, забезпечення здорового

способу життя, забезпечення гендерної рівності, забезпечення переходу до раціональних моделей споживання і виробництва, тощо. Влітку 2021 року на основі Стратегії національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни», затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392, розроблено Стратегію економічної безпеки на період до 2025 року, затвердженої Указом Президента України від 11 серпня 2021 р. № 347/2021, яка визначає основні шляхи досягнення цілей і реалізації пріоритетів національних інтересів у сфері забезпечення економічної безпеки та інтеграції в європейський економічний простір. Саме ця стратегія є на сьогоднішній день документом, що чітко визначає шляхи досягнення цілей і реалізації пріоритетів національних інтересів України у сфері забезпечення економічної безпеки [5].

В зазначеній стратегії детально розглянуті компонентні елементи структури політики сталого розвитку України, а саме: економічної безпеки, (оцінка її поточної ситуації, пов'язані з цим виклики та загрози), а також фінансова безпека, виробнича безпека, зовнішньоекономічна безпека, інвестиційно-інноваційна безпека та макроекономічна безпека. Загалом показники всіх основних складових економічної безпеки залишаються низькими, що зберігає високі ризики прояву масштабних дестабілізаційних явищ у розвитку економіки в довгостроковій перспективі [5].

На фоні небезпечного та незадовільного рівня основних складових економічної безпеки, що спостерігався протягом останнього десятиліття, ускладненого загрозами, пов'язаними із збройною агресією Російської Федерації та тимчасовою окупацією частини території України, безумовно зрозумілим є відсутність питання екологічної безпеки, як окремої складової стратегії економічної безпеки. Висвітлення екологічних питань ідуть поряд, а частіше зустрічаються поміж рядків основних, пріоритетних завдань. Тим не менш, беззаперечним залишається факт, що екологічна безпека є частиною національної безпеки держави. Але, може виникати парадоксальне явище, яке полягає в досягненні високого рівня екологічної безпеки на основі національних пріоритетів, при певному нівелюванні концепції сталого розвитку економіки, яке передбачає досягнення гармонізації між екологічною, економічною та соціальною складовими сталого розвитку [6].

Однак, екологічна складова, посилюючись дією світової пандемії COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, виступає на передній план у обговоренні на зустрічах на найвищому рівні. Не стало виключенням і Конференція ООН з питань зміни клімату COP26, що проходила в листопаді 2021 року у Глазго (Велика Британія). Лідери багатьох країн світу зазначали пріоритетність екологічних питань на сучасному етапі розвитку людства, а, особливо, ситуацію з парниковим ефектом та спричиненим ним глобальним потеплінням. Зокрема, під час свого виступу Президент України Володимир Зеленський зазначив, що зупинити процес глобального потепління можливо лише змінивши глобальне мислення й пріоритети світової політики, коли та чи інша територія розглядається не лише як ринок збуту, а й як домівка для тисяч представників флори й фауни [7].

За оцінками експертів, планеті в цьому її вигляді залишилось максимум до кінця цього століття. Міжурядова група з питань зміни клімату (IPCC) в 2021 році заявила, що глобальна температура вже у найближчі 20 років зросте більш ніж на 1,5°C порівняно з доіндустріальною добою. Недопущення цього до кінця століття і покликана кліматична Паризька угода [8]. Парадоксом є те, що вже впровадження виконання Паризької угоди не призупинило темпи нагрівання Землі на кінець 2021 року. За даними ООН, концентрація діоксиду вуглецю, метану й закису азоту в атмосфері є рекордною за останнє десятиліття. Температура на Землі може зрости на значно вище ніж 1,5 градуси, як було оприлюднено у 2015 році. Оновленні данні показують, що стримати потепління й досягти вуглецевої нейтральності, буде суттєво складніше, аніж планувалося раніше.

Хоча Україна здійснює загалом менше 1% світових викидів парникових газів і вуглецеємність української економіки скоротилася з 1990 року у 2,7 рази, а за останні 5 років – на 45%. Однак через технологічну застарілість промисловості, енергетики, будівель та через стрімке зростання використання хімічних добрив у сільському господарстві, цей показник в Україні досі вищий, ніж у Європейському Союзі, в понад 2,5 рази. Крім того, негативні наслідки зміни клімату вже суттєво відчутні в Україні – це ріст кількості, частоти й інтенсивності аномальних природних явищ. З одного боку зростає кількість повенів, а з другого зростає кількість посушливих днів, особливо восени, підвищується середня температура повітря, зменшується тривалість і товщина снігового покриву тощо. Все це негативно впливає як на економіку, так і на екосистему в цілому і, відповідно, прямо чи опосередковано безпосередньо на людей. Намір України зменшити енергоємність і підвищити енергоефективність власної економіки є рухом до ефекту декаплінгу за використанням паливно-енергетичних ресурсів. Так, промислово розвинені країни ЄС забезпечують до 60-65% економічного зростання за рахунок енергоефективності. Через ефект декаплінгу на кожний відсоток зростання ВВП припадає лише 0,4% зростання енергоспоживання. Енергоефективність нашої економіки становить 54,2% від середнього рівня країн ЄС; промисловості – 51,1% від рівня показників ЄС, сільського господарства – 37,1%, сектора послуг – 46,1%, будівництва – 11,3%, житлового сектора – 61,9% [9].

Одним із ключових інструментів у боротьбі зі зміною клімату є відмова від викопних вуглецеємних енергоресурсів (вугілля, нафти, газу й інших) і заміщення їх відновлюваними джерелами енергії. Однак різні відновлювані джерела енергії мають різний потенціал та економічну доцільність впровадження залежно від умов конкретної країни й амбіцій скорочення викидів парникових газів. Колектив авторів з Інституту економіки та прогнозування НАН України провів комплексне дослідження і виявили, що використання енергії біомаси може знизити вартість заходів із пом'якшення зміни клімату на 14,0–19,6 млрд євро та знизити середню вартість скорочення викидів на 10,8–14,3 євро/т CO₂ (або його еквівалента) протягом 2020 – 2050 років [10]. Автори детально описали альтернативний сценарій розвитку економіки при

використанні біоенергетики в політиці України щодо пом'якшення впливу на клімат до 2050 року.

Проте, необхідно зазначити, що досягнення абсолютної безпеки в сучасних умовах господарювання є недосяжним завданням. Це пов'язано з тим, що не є можливим досягнення досконалої «нешкідливості» продуктів, при існуючому рівні конвергентних технологій NBICS з одного боку, а з іншого, рівень викидів парникових газів практично неможливо скоротити лише рішеннями по вертикалі влади. Хоча і там досягнення єдиного рішення виявляться дуже складним завданням, оскільки потрібно, щоб дійшли згоди фактично всі країни світу, поставивши свої інтереси нижче за глобальні. Складність цього процесу і показав фінальний документ Конференції ООН з питань зміни клімату COP26, який, фактично, є більш компромісним, щодо попереднього. Особливо в частині питання продовження, а не скорочення використання вугілля, під натиском позиції з боку Китаю та Індії і фактично підсумував недосяжність суми у 100 млрд. дол. США.

Звісно, що різні країни мають неоднакові вихідні ситуації екологічної безпеки і сценарії. Для континентальних країн – це середньострокове та довгострокове майбутнє, а для острівних країн – катастрофічна загроза існування вже сьогодні. Наприклад: на тлі інших країн Велика Британія виглядає дуже непогано – з 1990-х викиди парникових газів скоротилися майже вдвічі. Сталося це внаслідок того, що країна переорієнтувала свою енергетику зі шкідливого вугілля на природний газ та відновлювані джерела енергії.

В Австрії в 2018 році було зафіксовано викиди близько 79,1 млн. тонн парникових газів. У порівнянні з 2017 роком це означало скорочення на 3,2 млн тонн. А вже з 1 січня 2022 року Федеральний уряд Австрії представить основні положення еко-соціальної податкової реформи, яка поетапно набуде чинності в 2022 році. Сумарно планується створення впродовж наступних 4 років потік об'ємом близько 18 млрд євро. Реформа знизить ставки податків та зборів до 40% і зміцнить конкурентоспроможність австрійської економіки. У той же час, викиди в атмосферу будуть стабільно скорочуватись за рахунок введення збору на CO₂ [11].

В листопаді 2021 року Департамент транспорту США представив міжвідомчу дорожню карту щодо скорочення викидів парникових газів в авіаційному секторі США. Уряд Сполучених Штатів ставить ціль досягти «чистого нуля» у цій галузі до 2050 року [12]. За останні десятиліття внутрішнє виробництво енергії в США значно піросло. Це зростання в основному, зобов'язане збільшенню обсягів видобутку нафти та газу. В 2019 році в США виробили 101 квадрлн британських теплових одиниць (БТЕ) енергії та спожили 100,2 квадрлн. Виробництво енергії в 2019 році збільшилось на 5,7%, а споживання, навпаки, зменшилось на 0,9%. При цьому виробництво відновлювальних джерел енергії за рік практично не змінилось.

Проте виробництво енергії – це лише один бік глобальної проблеми. Іншою стороною проблеми є масовий характер її (енергії) використання. Як ми вже зазначали раніше рішення суто по вертикалі тут не працюють. Щоб скоротити викиди парникових газів до мінімуму, і нівелювати антропогенний

вплив на оточуюче середовище кожен із нас має радикально переглянути своє власне персональне споживання як в рамках окремого домогосподарства, так і як частинки соціуму. На нашу думку, важливим аспектом може служити підняття рівня екоосвідченості і загального суспільного знання людини про екологічну безпеку і неминучість екологічної катастрофи. І не тільки тому, що людина вже самостійно прямо чи опосередковано створила небезпечне для себе середовище. Адже очевидно, що людина вже не може бути гарантом власної економіко-екологічної безпеки. І продовжуючи звичний спосіб життя фактично підсилює антропогенне навантаження на природу і продовжує порушувати стійкість зовнішнього природного середовища й надалі. Людство та люди як окремі індивіди мають усвідомити, що буденні рутинні дії в глобальному масштабі мають глобальний вплив за рахунок, в тому числі, ефекту декаплінгу. Серед дій, що мають широко агітуватись і піднімати екологічну свідомість, на нашу думку, може бути дуже прості для виконання і зрозумілі широким верствам населення. Наприклад, такими можуть бути: не відкривати вночі квартиру, підвищити/оновити максимально теплоізоляцію житлового офісного і особистого приміщення, практично відмовитися від приватного транспорту і почати користуватися виключно громадським, припинити споживання м'ясопродуктів в такій кількості, – а в, ідеалі, і зовсім перейти на вегетаріанську дієту, тощо. Ці дії в своїй сукупності можуть суттєво економити місцеве енергетичне навантаження.

Таким чином, забезпечення екологічної безпеки, як індикатора компонентної структури політики сталого розвитку України, тісно пов'язана з питанням енергетичної безпеки і переходом суспільства до енергоефективного та енергоощадного використання і споживання енергоресурсів із впровадженням інноваційних технологій. В світі країни активно включились в процес «озеленення» економік і зменшення частки свого впливу на процес «нагріву» Землі. Після підписання Паризьких домовленостей в 2015 році. Новий виток активних дій очікується після цього річної Конференція ООН з питань зміни клімату COP26, що проходила в листопаді 2021 року у Глазго (Велика Британія). Україна стоїть не осторонь цього процесу і впроваджує реформу енергетики, програма енергонезалежності та програму збереження навколишнього природного середовища. Основними цілями державної політики у цій сфері є: зниження енергоємності валового внутрішнього продукту, перехід до використання енергоефективних технологій та обладнання, забезпечення максимально широкої диверсифікації шляхів та джерел постачання первинних енергоресурсів тощо. Окрім того, забезпечення екологічної безпеки як важливого елемента впровадження політики сталого розвитку неможливо реалізувати виключно механізмами вертикальної державної політики. Іншими словами, щоб боротьба зі змінами клімату була ефективною, до неї має включитися у прямому значенні слова, кожен і на це залишилось зовсім мало часу.

Список використаних джерел

1. United Nations Conference on Environment and Development (UNCED or the Earth Summit) Rio de Janeiro, Brazil, 1992. URL: https://www.un.org/esa/dsd/resources/res_docukeyconf_eartsumm.shtml
2. Johannesburg Plan of Implementation Johannesburg, South Africa, 2012. URL: https://www.un.org/esa/sustdev/documents/WSSD_POI_PD/English/POIToc.htm
3. United Nations SDS Summit Report of the Secretary-General on SDG Progress 2019. URL: https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/24978Report_of_the_SG_on_SDG_Progress_2019.pdf
4. United Nations SDS Summit Report of the Secretary-General on SDG Progress 2019. URL: https://www.un.org/ru/climatechange/assets/pdf/cas_closing_release_english.pdf
5. Стратегія економічної безпеки до 2025 року // Верховна Рада України: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021/print>
6. Варламова С.І. Екологічна безпека та сталий розвиток взаємозв'язок та взаємовплив / С.І. Варламова, І.С. Варламова // Ефективна економіка – 2017 - №7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5679>
7. Виступ президента України на Конференції ООН з питань зміни клімату COP26. URL: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-na-konferenciyi-cop26-neobhidno-zminiti-globalne-m-71349>
8. Global warming of 1.5 °C. The intergovernmental panel on Climate Change. URL: <https://www.ipcc.ch/sr15/>
9. Інвентаризація стану виконання зобов'язань, взятих за Протоколом про приєднання України до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства та Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом в частині енергетичного співробітництва. Інститут економіки та прогнозування НАН України. URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2017/01>
10. Chepeliev Maksym, Diachuk Oleksandr, Podolets Roman, Trypolska Galyna. The role of bioenergy in Ukraine's climate mitigation policy by 2050. Renewable and Sustainable Energy Reviews. December 2021. Vol. 152. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.rser.2021.111714>
11. Advantage austria. Austria is strengthening itself as a business location and promoting climate protection. URL: https://www.advantageaustria.org/ua/news/20211021_Oekosoziale_Steuerreform.uk.html
12. U.S. unveils roadmap for net-zero aviation emissions by 2050. URL: <https://www.axios.com/transportation-net-zero-aviation-emissions-cop26-288b11c2-3289-4b65-b3f0-321cbb2b0138.html>

Кропельницька Світлана,
к.е.н., доцент,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

КЛАСТЕРИ КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРІЙ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Кластери креативних індустрій (далі – креативні кластери) є однією з організаційних форм виробництва продуктів та надання послуг, що сприяють регіональному розвитку, створенню нових робочих місць як у сфері основних видів їх економічної діяльності (дизайн, реклама, мода, ремесла, виробництво кіно- та відеопродукції, програмування, видавнича справа тощо), так і у суміжних секторах економіки [1].

Креативні індустрії є видами «економічної діяльності, метою яких є створення доданої вартості і робочих місць через культурне (мистецьке) та/або креативне вираження, а їх продукти і послуги є результатом індивідуальної творчості.» [2].

Дослідженням, проведеним в рамках проєкту «Застосування та реалізація Угоди про асоціацію ЄС – Україна у сфері торгівлі», який впроваджує німецька федеральна компанія Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH було охоплено кластери креативних індустрій України. Це дозволило зробити деякі узагальнення щодо потреб креативних кластерів та необхідних видів інституційної та фінансової підтримки їх розвитку як інструменту забезпечення сталого розвитку України.

Результатами дослідження було встановлено ключові потреби та пріоритетні напрями розвитку кластерів.

Так, зокрема було визначено, що практично у всіх креативних кластерів у тій чи іншій мірі виникають такі ключові потреби:

1) Добудова/розширення структури кластеру, його кластерного та проектного менеджменту, диверсифікація у залученні учасників як за видами діяльності, так і територіально.

2) Доступні/дешеві фінансові ресурси; фінансування спільних проєктів учасників кластерів; розширення спектру кластерних послуг та джерел їх фінансування.

3) Розробка стратегій розвитку кластеру: загальної стратегії розвитку на період 5-7 років; плану заходів з реалізації стратегії на 1-3 роки; експортної стратегії/плану кластеру з метою просування його на зовнішні ринки; якісна й професійна внутрі/міжкластерна, зовнішня промоція й комунікація.

4) Підвищення рівня компетентностей учасників кластерів як у напрямах профільної освіти, так і бізнес-навиків; формування кадрового фахового потенціал через спільно підготовлені/удосконалені освітні програми; тренінгові центри; участь учасників кластерів у проведенні профільних лекцій/воркшопів; залучення експертів/консультантів з метою підвищення кваліфікації у різних сферах.

5) Формування спільних платформ/просторів (технопарків, промислових площадок, «штаб-квартири» тощо), активів кластеру для проведення заходів очно/онлайн; організація онлайн-продажів; зберігання й надання в користування учасникам кластеру спільного обладнання.

На базі визначених потреб було окреслено пріоритетні напрями розвитку креативних кластерів:

- освоєння нових ринків, інтернаціоналізація;
- розвиток кадрового потенціалу кластеру;
- впровадження інновацій;
- налагодження кооперації та співпраці.

Виходячи з вище зазначеного, фінансової підтримки для забезпечення розвитку креативних кластерів, потребує перелік таких послуг:

- розробка/оновлення стратегічних планів та дорожніх карт для сталого розвитку кластерів;
- навчання менеджерів кластерів методам консультування, управлінню НУО (координаційних центрів кластерів);
- розробка проектів та їх фінансове обґрунтування;
- подання заявок на грантові програми ЄС;
- приєднання до членства (профілі) та діяльності на Європейській платформі співпраці з кластерами;
- розробка дорожньої карти співпраці з кластерами в Європі та іншими діловими партнерами.
- таргетований обмін В2В (семінари, візити, обмін передовим досвідом, у тому числі з європейськими кластерами).

Водночас, в Україні є ряд прогалин у кластерній політиці, що негативно впливають на розвиток кластерів як інструментів регіонального та сталого розвитку загалом.

Це, насамперед, проблеми інституційного характеру:

- несформованість кластерної політики в Україні в контексті та взаємозв'язку з іншими політиками;
- невизначеність щодо регулювання поняття/типів кластерів, кластерних ініціатив/організацій, моделей тощо на законодавчому рівні;
- відсутність органів, відповідальних за реалізацію кластерної політики в Україні.

А також проблеми у формуванні фінансової складової [3] процесів забезпечення розвитку кластерів:

- невизначеність щодо джерел фінансування кластерів/кластерних ініціатив та нерозуміння потреби в цьому загалом;
- відсутність фінансової підтримки запуску та первинного функціонування кластерів в Україні.

Зауважимо, що у документі Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки [4] у завданнях до стратегічних та відповідних їм оперативних цілей задекларовано різні типи підтримки розвитку кластерів здебільшого інституційного характеру і частково фінансового (Табл.1).

КЛАСТЕРНА ПІДТРИМКА У ДСРР-2027

Типи кластерів/кластерних ініціатив	Інституції/кластерна інфраструктура
<ul style="list-style-type: none"> • міські та регіональні економічні кластери • ІТ-кластери • транскордонні кластери • кластерні моделі • інноваційні кластери • регіональні, міжрегіональні та національні кластери • кластери у сфері промисловості 	<ul style="list-style-type: none"> • індустриальні парки • державно-приватне партнерство та соціальне замовлення • бізнес-інкубатори • центри трансферу технологій • наукові та технопарки, технополіси • проекти регіонального розвитку • проекти смарт-спеціалізації, S3 Platform • інтернаціоналізація кластерних ініціатив • регіональні кластерні дослідження • найкращі практики та міжнародний досвід створення кластерів.

На даному етапі також триває імплементація Проекту національної програми кластерного розвитку до 2027, що розроблялася робочою групою на платформі Industry4Ukraine за участю автора дослідження [5]. Це по суті рамкова програма, що подана на розгляд та затвердження в Мінекономрозвитку України з метою встановлення керівних правил та принципів для стейкхолдерів кластерного розвитку нашої держави. Розроблений проєкт документу містить обґрунтування на базі аргументів та фактичних прикладів необхідності прискорення кластерного розвитку у територіальних громадах регіонів України.

Напрями фінансування кластерів можна умовно розділити на такі: 1) фінансовий капітал на запуск кластерів – це кошти, що передбачені для функціонування кластерного менеджменту, що формується на базі партнерства за участі державного та приватного сектору; передбачає стартову допомогу для розвитку кластерів (за принципом спільного фінансування та на дегресивній основі) [6]; 2) фінансовий капітал на розвиток кластерів – це кошти на спільні кластерні проєкти, що надаються для окремих проєктів лише на конкурсній основі; надаються із врахуванням конкретних результатів та тематично поєднуються з проєктами інших кластерів в регіоні; найбільшу частку становлять кошти структурних фондів ЄС.

Варто узагальнити, що фінансування будь-якої організаційної форми виробництва, і зокрема, кластерів, можливе лише за умови, коли в державі визначено політику в даній сфері, яка узгоджується з політикою регіонального розвитку, промисловою політикою, політикою розвитку інновацій, розроблено стратегії розвитку регіонів та громад, визначено інституційну складову, інструментарій підтримки кластеризації економіки та розвитку кластерів.

Список використаних джерел

1. Крпельницька С.О. Матеріали дослідження, підготовлені в рамках проекту «Застосування та реалізація Угоди про асоціацію ЄС – Україна у сфері торгівлі», який впроваджує німецька федеральна компанія Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH за дорученням уряду Німеччини. Всі матеріали є власністю GIZ.
2. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про культуру» щодо визначення поняття «креативні індустрії». № 2458-VIII від 19.06.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2458-19#Text> (дата звернення: 08.10.2021).
3. Kropelnytska, S.O. (2008) Peculiarities of financial relations formation in cluster of national art crafts. *Actual Problems of Economics*, 5(83), 51-59. URL: https://www.researchgate.net/publication/294373155_Peculiarities_of_financial_relations_formation_in_cluster_of_national_art_crafts (дата звернення: 09.10.2021).
4. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#n11> <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#n11> (дата звернення: 09.10.2021).
5. Проєкт національної програми кластерного розвитку до 2027. URL: <https://www.industry4ukraine.net/publications/proyekt-naczionalnoyi-programy-klasterного-rozvytku-do-2027/> (дата звернення: 09.10.2021).
6. URL: https://www.dgfc.sepg.hacienda.gob.es/sitios/dgfc/es-ES/ipr/fcp0713/c/ac/oac/Documents/SILKE_STAHL_ROLF.pdf (дата звернення: 09.10.2021).

Лазоренко Олена,
к.ф.н., старший науковий співробітник,
Інститут філософії НАН України та
президент ГО «Жіноча Професійна Ліга»

ГРОМАДСЬКА УЧАСТЬ ТА ІНСТИТУЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ З ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Трансформація соціальних інституцій потребує змін у суспільних відносинах, розробки відповідних політик; активних гравців та організацій, які будуть їх просувати тощо. Одним з важливих складових цього процесу є розбудова національного інституційного механізму у сфері реалізації **цілей сталого розвитку (ЦСР)** в Україні, що є зобов'язанням України з 2015 р. У Порядку денному до 2030 року підкреслюється важливість посилення інституційної бази для сталого розвитку на національному та регіональному рівнях, яка збалансовано інтегрує три виміри сталого розвитку (економічний, соціальний та екологічний), реагує на поточні та майбутні виклики та долає прогалини у реалізації Порядку денного сталого розвитку в країні.

Національний інституційний механізм – це політика, системи та процеси, які інституції та організації використовують для узгодженості політики, планування та управління своєю діяльністю та для ефективної координації з іншими для виконання своїх повноважень у певній сфері діяльності. Завданнями національного інституційного механізму з ЦСР є залучення представників уряду та інших зацікавлених сторін (як-то парламенту, громадянського суспільства, наукових кіл та бізнесу) до (а) створення, (б) впровадження, (в) моніторингу та (г) звітування щодо політик і стратегій з ЦСР, а також (д) сприяти досягненню консенсусу у шляхах реалізації «а-б-в-г» напрямків. Серед функцій національного інституційного механізму може бути участь у створенні політики та програм сталого розвитку, часто спеціально розроблених для реалізації національних стратегій сталого розвитку. На практиці це може включати роботу з певним сектором, таким як бізнес, сільське господарство, освіта чи охорона здоров'я, для вивчення наслідків економічних, соціальних та екологічних проблем для цих груп та для розробки конкретних галузевих моделей для просування сталого розвитку.

Розташування національного інституційного механізму в адміністративній структурі уряду використовується як ознака політичної сили органу впливу на рішення та дії щодо питань сталого розвитку. Крім того, це місце може бути свідченням політичної волі уряду до ефективного вирішення проблем сталого розвитку. Досвід країн показує, що розміщення національного інституційного механізму у складі міністерства не дає йому необхідної політичної сили для ефективної координації питань сталого розвитку. Країни з національним інституційним механізмом, який розташований під егідою офісу президента або прем'єр-міністра вважаються такими, що позиціонують питання сталого розвитку на вищому рівні, що забезпечує, у свою чергу, більш ефективну координацію діяльності різних установ, які дотичні до його роботи.

Наприклад, в Україні роль національного інституційного механізму виконує «Міжвідомча робоча група високого рівня», яка була створена в 2016-17 роках. Вона у цей період очолювалася Міністром економічного розвитку і торгівлі (МЕРТ) та координувалася цим міністерством. МЕРТ також було координатором уряду України, який підготував Національний базовий звіт за 2017 рік. З вересня 2019 року розпочався перехідний процес в українських органах державної влади, які відповідальні за виконання та звітування щодо впровадження Порядку денного у сфері сталого розвитку на період до 2030 року в Україні. Відповідно до Указу Президента від 30 вересня 2019 року № 722/2019, Кабінет Міністрів України несе відповідальність за впровадження, моніторинг та звітність щодо Цілей сталого розвитку в Україні. Згодом, «Міжвідомчу робочу групу з питань координації впровадження та моніторингу ЦСР в Україні» у 2020 р. очолювали спільно віце-прем'єр-міністр з питань європейської інтеграції; заступник Міністра економічного розвитку та сільського господарства України та голова Державної служби статистики України. В цій структурі не передбачена вільна участь громадськості та інших зацікавлених сторін. Водночас, представники ОГС, наукових та бізнес кіл, серед яких і авторка, брали участь в консультаціях, який проводив уряд спільно з міжнародними структурами щодо «Добровільного національного огляду України» у 2020 р.; також громадські експерти представляли коротке резюме роботи інституційного механізму під час Віртуального форуму громадських організацій регіону Європи (UNECE, 18.03.2020). Надалі ця інформація була включена до звіту Регіонального форуму зі сталого розвитку Економічної Комісії ООН для Європи (UNECE, 19.03.2020). [1]

Залучення зацікавлених сторін або участь громадськості є життєво важливим для реалізації Порядку денного до 2030 та Цілей сталого розвитку (ЦСР). «Участь громадськості» – це інклюзивна концепція, яка охоплює всіх зацікавлених сторін, включаючи фізичних чи юридичних осіб, які зацікавлені або потенційно зацікавлені в цій діяльності або проекті, в його результатах. Серед таких зацікавлених сторін – це неурядові організації (НУО), місцеві громади, жінки, вразливі особи та інші. За часів пандемії COVID-19 їхня роль зросла, адже в світі загалом посилилась нерівність. Пандемія непропорційно вплинула на тих, хто вже перебував у нестабільних умовах праці, серед яких багато жінок, молодь, ВПО, люди з інвалідністю, літні люди та інші вразливі групи населення. Згідно з опитуванням, проведеним у 2020 році Департаментом економічних та соціальних питань ООН (UN DESA) [2], 68% урядових респондентів вважають, що потреба у залученні та партнерстві зацікавлених сторін зросте у відповідь на COVID-19. Однак ті ж респонденти також висловлюють свою стурбованість тим, що залучення зацікавлених сторін може зменшити рівень впровадження та подальші дії щодо ЦСР.

Отже, рекомендується уряду створити відкриту загальнонаціональну коаліцію з ЦСР під егідою органів державної влади (або долучити зацікавлені сторони до діяльності «Міжвідомчої робочої групи з питань координації впровадження та моніторингу ЦСР в Україні»), і забезпечити вільну та інклюзивну участь в ній. Це сприятиме широкому залученню та консолідації

зусиль усіх зацікавлених сторін, серед яких організації громадянського суспільства, наукові колективи, представники бізнесу та активні громадяни, у впровадженні ініціатив сталого розвитку в Україні.

Роль парламенту має вирішальне значення для реалізації ЦСР через його законодавчі, бюджетні та наглядові функції, а також необхідністю глибинних перетворень економічної, соціальної, екологічної політики держави у відповідності до національних Цілей сталого розвитку і приведення національного бюджету у відповідність до прийнятих зобов'язань у сфері ЦСР. Верховна Рада України, як і інші парламенти, не має інституційної бази, яка від початку відповідає ЦСР і забезпечує узгодженість політики в контексті різних цілей. Можна розглянути три різні підходи до функціонування інституційного механізму в парламенті: створення нового комітету, включення ЦСР до порядку денного чинних комітетів або створення нового міжфракційного об'єднання з ЦСР. В Україні може бути доцільно поєднати різні моделі. Серед інструментів, які Верховна Рада України може використовувати для досягнення ЦСР в Україні, рекомендуємо розглянути: проведення оцінки потреб змін у національному законодавстві, пов'язаних з впровадженням ЦСР [3]; розглядати звіти урядових структур щодо виконання ЦСР та вести розслідування по цим питанням, наприклад на базі «Добровільного національного огляду України» у 2020 р.; включення тематики ЦСР до бюджетного процесу, тощо.

Список використаних джерел

1. Див.: Olena Lazorenko. Nina Chala. Brief Statement on the Current Civil Society Organizations Review of SDGs Process in Ukraine // Presented under 2020 Virtual Civil Society Forum, UNECE RFSD 18.03.2020. Kyv. –5p. <https://communitylpw.wixsite.com/publish/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-articles> ;Олена Лазоренко, Ольга Гомілко, Ніна Чала. Аналітична записка: Коментарі до проєкту від 14.05.2020 «Добровільного національного огляду: Цілі Сталого Розвитку Україна»-К.: ГО «Жіноча Професійна Ліга», електронний документ: 26.05.2020.- 7 с. https://download-files.wixmp.com/raw/44f0b8_14e26b872dbe4b71bc507ee7568ad285.pdf?token=eyJ0eXAiOiJKV1QiLCJhbGciOiJIUzI1NiJ9.eyJpc3MiOiJ1cm46YXBwOmU2NjYz
2. Див.: UN DESA (2021). The Impacts of COVID-19 on Stakeholder Engagement for the SDGs. <https://sdgs.un.org/publications/impacts-covid-19-stakeholder-engagement-sdgs-32589>
3. Роль Парламенту в реалізації Цілей сталого розвитку, Адаптована версія для країн Північної, Центральної та Південної Америки і країн Карибського басейну // ParlAmericas, жовтень 2019 р. https://www.parlAmericas.org/uploads/documents/ENG_Publication_SDGs.pdf

Маркевич Катерина,

к.е.н.,

провідний експерт економічних та соціальних програм Центру Разумкова

НОРМАТИВНІ ТА ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

➤ Сталий розвиток – одна з головних цілей економічної політики України на найближчу перспективу, а фінанси – головне джерело досягнення цієї мети. У Доповіді про світові інвестиції за 2014 рік «Investing in the SDGs: an Action Plan» ЮНКТАД оцінив глобальні фінансові потреби у 10 секторах, пов'язаних з 17 ЦСР (базова інфраструктура (дороги, залізниці та порти; електростанції; телекомунікації; вода та каналізація); продовольча безпека (сільське господарство та розвиток сільської місцевості); пом'якшення та адаптація до зміни клімату; здоров'я та освіта), в обсязі \$5-7 трлн. Це підштовхнуло країни до «перетворення» мільярдів державного капіталу в трильйони приватного у спосіб розширення змішаного фінансування, стимулювання окремих потоків приватного капіталу та створення нових ринків [1, с. 20]. А з цим – до формування сталої фінансової системи та накопичення сталих фінансів (sustainable finance). Так, у 2014р. ЮНЕП розпочала міжнародну дослідницьку програму «UNEP Inquiry into a Design of a Sustainable Financial System», основним результатом якої стала доповідь «Фінансова система, якої ми потребуємо. Розвиток Міжнародної фінансової системи з урахуванням сталого розвитку». Загалом, проблематика фінансування у рамках виконання глобальних ЦСР стала однією з пріоритетних під час формування засад державної політики сталого розвитку в країнах світу.

➤ Міжнародні зобов'язання в рамках реалізації ЦСР до 2030р. та вимоги Паризької угоди зумовили необхідність акумулювання значних обсягів фінансів та «переформатування» фінансової системи України, головна мета якого полягає в мобілізації державного та приватного капіталу в сталий розвиток.

➤ Завдання фінансової системи в умовах сталого розвитку полягає в «обслуговуванні» секторів реальної економіки та наданні широкого спектру фінансових послуг для домогосподарств і може розвиватися у наступний спосіб:

➤ перехід реального сектору економіки до сталого розвитку формує вимоги до фінансової системи, що проявляється у широкомасштабній мобілізації капіталу з акцентуванням на соціальні та екологічні фактори;

➤ наявна фінансова система формує екологічні та соціальні результати у реальній економіці за допомогою політичних та регуляторних заходів.

Становлення фінансової системи в умовах сталого розвитку має пройти ряд етапів: поступове впровадження сталого фінансування, активний розвиток фінансових продуктів/послуг та інструментів, формування спеціальних інститутів, які за своїм мандатом є сталими (зокрема, фонди та банки), інституціоналізація процесу, в рамках якої діяльність фінансових інститутів має

вибудовуватися відповідно до ЦСР, оновлення фінансового менеджменту та організаційної стратегії, зміна фінансової культури.

Фінансова система має змінюватися поступово: у спосіб прийняття відповідних нормативно-правових актів та документів, а також визначення приватним сектором своєї відповідальності та зобов'язань. Зміна фінансової системи потребуватиме розробки та ухвалення стратегії фінансування сталого розвитку, яка має враховувати усі можливі джерела фінансових коштів – від державних та приватних до внутрішніх і міжнародних. Стратегія сталого фінансування повинна узгоджуватися з основними стовпами соціальної справедливості: інвестиції в людський капітал та сприяння збільшенню рівня зайнятості. Одночасно, на законодавчому рівні необхідно визначити категоріальний апарат та надати трактування «сталим фінансам» з метою уникнення ідеологічних, методологічних, регуляторних та економічних суперечностей.

Розвиток сталого фінансування в Україні потребуватиме застосування системного, узгодженого та скоординованого підходу та запровадження у законодавство принципів сталого фінансування, які відповідають міжнародним нормам. Одночасно, реалізація політики сталого фінансування має відбуватися за умови взаємодії центральних та регіональних органів управління з урахуванням процесу децентралізації, забезпечення рівномірного розвитку регіонів та їх інфраструктурного забезпечення.

Окрім прийняття стратегічних документів, стале фінансування вимагатиме формування спеціальної політики, послідовної її реалізації, що стимулюватиме учасників ринку сприяти «екологізації» фінансового сектору та переходу до сталого розвитку. Доцільно прийняти національний план дій чи національну дорожню карту сталого фінансування з урахуванням особливостей економічного розвитку країни, попередньо здійснивши аналіз ролі різних суб'єктів господарювання у сталому інвестуванні в різних країнах світу. Така карта має включати: головні цілі та пріоритети України у залученні сталих інвестицій; (2) можливі перешкоди на шляху здійснення сталого інвестування; (3) інструменти та механізми активізації сталого інвестування; (4) покрокові інструкції із залучення сталих інвестицій; (5) напрями державної політики в частині запобігання або мінімізації можливого відтоку сталих інвестицій під впливом несприятливих чинників ринкового та політичного середовища.

При цьому необхідно визначити роль національних фінансових інститутів у реалізації цього курсу. Наприклад, НБУ може відігравати важливу роль у сприянні розширення сталого фінансування шляхом «озеленення» власної діяльності, покращення розуміння та контролю динаміки ринку сталого фінансування, а також виступати у якості каталізатора сталості фінансової системи. Через застосування НБУ відповідних важелів рефінансування та нормативів для комерційних банків можливо стимулювати комерційні банки до збільшення обсягів та диверсифікації інструментів довгострокового сталого кредитування. Це має супроводжуватися переглядом грошово-кредитної політики відповідно до ЦСР.

На прикладі західних країн доцільно створити Комісію, яка опікуватиметься питаннями сталого фінансування, а саме: (1) переорієнтацією потоків капіталу у сталі інвестиції, досягнення сталого та всеосяжного зростання; (2) управління фінансовими ризиками, пов'язаними зі зміною клімату, деградацією довкілля та соціальними проблемами; (3) співпраця з суб'єктами господарювання з метою нарощення сталих фінансів та забезпечення необхідних обсягів інвестицій для досягнення ЦСР.

В рамках політики сталого розвитку необхідно реалізувати підходи, побудовані на широкій координації дій державних (Міністерство економіки, Міністерство енергетики, Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, Міністерство фінансів, а також НБУ – в частині адаптації монетарної політики до цілей сталого економічного розвитку) і приватних структур, включаючи Українську біржу, комерційні банки та інших інституційних інвесторів з метою прийняття узгоджених (а в разі потреби і спільних) рішень щодо мобілізації, підтримки та нарощування сталих фінансів.

Існує ряд детермінант, які безпосередньо можуть впливати на потоки сталих фінансів (їх спрямованість (сектори), обсяги, масштаби та терміни вкладення (середньо- чи довгострокові)): соціально-економічне становище країни та рівень доходів населення, технологічний прогрес та інновації, інституційне забезпечення, заощадження, процентні ставки, державні витрати на стале виробництво. За даними детермінантами українська економіка, на жаль, досягти швидкої трансформації фінансів з урахуванням принципів сталого розвитку не може. Довгий час українська економіка характеризувалася макроекономічними дисбалансами – недостатнім рівнем заощаджень, державними бюджетними обмеженнями (які супроводжуються виплатами за зовнішніми боргами), неспівставними з цілями сталого фінансування. Відсоткові ставки в економіці досі залишаються високими (облікова ставка НБУ протягом 2021р. збільшилася з 6% до 8,5%), знижуючи спроможність позичальників інвестувати в сталі заходи (високі процентні ставки відображають нестачу фінансування і, як правило, зменшують рівень інвестицій).

Також, Україні притаманна інституційна слабкість фінансового сектору, що характеризується «зародковим» станом фондового ринку, а банківська система має невисокий рівень фінансової стійкості. Їй властивий невисокий рівень диверсифікації ринкових фінансових інструментів, обмеженість джерел мобілізації капіталу та відносно низькі темпи запровадження фінансових інновацій. Обсяг довгострокового кредитування комерційними банками залишається обмеженим. При цьому негативно на доступність банківського кредитування впливає монетарна політика, адже заходи з обмеження ліквідності призводять до високих відсоткових ставок за кредитами комерційних банків і негативно впливають на здатність банків фінансувати проекти у сфері сталого розвитку в масштабах, необхідних для досягнення ЦСР.

Зважаючи на вище зазначене, увага має бути приділена питанню акумулювання сталих інвестицій, альтернативних варіантів їх фінансування, можливостей та потенційних шляхів мобілізації та примноження інвестиційних ресурсів з метою наближення економіки України до сталого розвитку. З метою

усунення перешкод до сталого фінансування в Україні, необхідно застосувати системний, узгоджений та скоординований підхід за наступними напрямками:

- ✓ включення ЦСР у стратегії реформування національної фінансової системи. Об'єднання національних особливостей і нових практик фінансового регулювання, розвиток основних інструментів сталого фінансування, забезпечення кооперації державних та приватних фінансів;
- ✓ використання нових фінансових технологій, зокрема цифрових фінансів (*digital finance*), для мобілізації коштів, надання позик невеликим компаніям з метою фінансування сталого розвитку. Технології блокчейн, Інтернет речей та штучного інтелекту можуть прискорити інтеграцію фінансової системи та секторів реальної економіки до сталого розвитку;
- ✓ забезпечення доступу до сталого фінансування малозабезпечених громад, мікропідприємств та МСП; посилення мобілізації внутрішніх заощаджень для довгострокових інвестицій, орієнтованих на сталий розвиток;
- ✓ активне використання потенціалу державних фінансів за напрямками:
 - бюджетне фінансування: запровадити пряме бюджетне фінансування (субсидування) інвестиційних заходів, спрямованих на створення сучасної екологічно чистої інфраструктури. Фінансування може здійснюватися в рамках державних інвестиційних програм та пріоритетних національних проектів;
 - податкове стимулювання: визначити фіскально нейтральні податкові стимули, які сприятимуть досягненню ЦСР; запровадити податковий кредит для операцій, пов'язаних зі сталим інвестуванням, що стимулюватиме вкладення у більш довгострокові інвестиційні проекти.
- ✓ підвищення рівня обізнаності та нарощування потенціалу ринковими та політичними інститутами. Залучення розробників політики, регуляторів та громадськості до імперативів та ризиків, пов'язаних з такими планами. Це потребує: (1) створення підтримуваної державою платформи з залучення сталих фінансів, яка б охоплювала різні аспекти цього питання за різними секторами економіки; (2) розширення можливостей експертів з міжнародних фінансів з тим, аби сталість стала основною частиною навичок та поведінки, що формують загальну фінансову культуру; (3) підвищення обізнаності громадськості з питань сталого розвитку за допомогою спільних підходів до покращення фінансової грамотності та освіти;
- включення принципів сталого розвитку в уже діючі методи, інструменти та стандарти фінансової системи. Співпраця зі стандартоформуючими організаціями; фінансові стандарти та діючі методології повинні підтримувати та відображати приведення у відповідність фінансової системи до сталого розвитку;
- стимулювати попит на екологічно-чисті технології, створити ринки для нових сталих продуктів через попит з боку держави (наприклад, «зелені» державні закупівлі, які можуть стати головною рушійною силою активізації інновацій, забезпечуючи виробників стимулами для розвитку

екологічно чистих продуктів і послуг, особливо в галузях, де державні закупівлі представляють велику частку ринку [2, с.211];

- створити державний банк сталих інвестицій для підтримки інвестицій у сталу інфраструктуру, який виступатиме каталізатором накопичення інвестицій приватним сектором;
- розвинути систему страхування ризиків для сталого інвестування, включаючи можливість державного страхування, особливо великих соціально та екологічно значущих проектів;
- активізувати процес здійснення випуску державних (муніципальних) «зелених» облігацій для забезпечення ліквідності на сталому фінансовому ринку та фінансування значущих ризикових сталих інвестицій з тривалим терміном окупності або низькою прибутковістю.

Оновлення фінансової системи сприятиме швидшому переходу до сталого розвитку. За відсутності ж чітких політичних сигналів та волі у розвитку сталих фінансів, уніфікованих та кодифікованих нормативно-правових актів, єдиного координаційного центру, що опікуватиметься питаннями сталого розвитку, велика частина зусиль, що вже докладаються країною за підтримки міжнародних партнерів у даному напрямку, буде знівельована.

Список використаних джерел

1. М. Карни. Чистые и «зеленые» финансы. Финансы и развитие. Ежеквартальный журнал Международного валютного фонда. Сентябрь 2021, Выпуск 58, Номер 3, С. 20-23, <https://www.imf.org/external/russian/pubs/ft/fandd/2021/09/pdf/fd0921r.pdf>
2. Зелені інвестиції у сталому розвитку: світовий досвід та український контекст. Аналітична доповідь, Центр Разумкова, 2019. – 316 с.

Мелеганич Ганна,
канд.політ.наук, доцент
Ужгородський національний університет

СТАЛИЙ РОЗВИТОК ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: ВІД ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ ДО ПОЛІТИКИ КЕРІВНИЦТВА ЗАКЛАДОМ ОСВІТИ

Ідеї сталого розвитку людства нараховують уже декілька десятиліть свого існування і кожен наступний рік показує важливість їх впровадження. Країни та установи, які обрали свій розвиток на засадах сталості, показують прогрес і за багатьма показниками йдуть попереду інших. Різноманітні об'єднання країн у своєму розвитку теж керуються цими принципами. Флагманом просування ідей є ООН, яка ще з початку 90-их років ХХ століття активно взяла курс на впровадження концепції сталого розвитку у політику всіх держав. На даному етапі актуалізувало і деталізувало цю роботу прийняття Цілей Сталого Розвитку (далі – ЦСР) ООН до 2030 року. Особливу роль у цьому процесі відіграє освіта, яка є одним із пріоритетів сталого розвитку. Освіта для ЦСР означає надання знань, навичок та формування мислення, щоб зробити внесок у вирішення світових проблем сталого розвитку та ЦСР.

Як підкреслює ЮНЕСКО, «Освіта для сталого розвитку» має надати кожному можливість отримати знання, навички, ставлення та цінності, необхідні для формування сталого майбутнього. Заклади вищої освіти не можуть залишатися осторонь принципів сталості. Університети можуть і повинні стати осередками просування принципів сталого розвитку «(Вища) освіта більше не є підготовкою до передбачуваного стабільного майбутнього, а виховання індивідуального та колективного потенціалу, щоб жити добре та вміло в і без того складному та нестабільному світі, спрямованому на покращення людини та планети», — Стівен Стерлінг, старший науковий співробітник IAU, почесний Професор освіти в галузі сталого розвитку в Центрі сталого майбутнього, Університет Плімута, Великобританія [7].

Безумовно, що сучасні університети мають значний вплив на економіку, соціальну, культурну, технічну сфери та навколишнє середовище громад, регіонів, держав та глобальні умови загалом внаслідок своєї діяльності, товарообігу, міжнародної та регіональної мобільності осіб у кампусах та між ними. Університети можна розглядати як складні системи з точки зору об'ємів та різноманіття утворюваних відходів, активності використання транспортних засобів, раціональності водокористування та водоспоживання, ефективності спожитих матеріалів, енергії та електроенергії зокрема, враховуючи наукові, соціальні та освітні заходи, що відбуваються в їх межах, за їх партнерства чи участі. Саме тому неможливо ігнорувати багатогранний вплив та зовнішні ефекти від діяльності університетів, перед усім щодо якості та цілісності навколишнього середовища. Заклади вищої освіти відіграють фундаментальну роль у суспільстві, у формуванні майбутніх поколінь та у підготовці майбутніх фахівців із метою переходу до сталості розвитку. Освіта для сталого розвитку

ґрунтується на принципах взаємодії суспільства та природи, а також передбачає гармонізацію економічної, соціальної та екологічної складових розвитку суспільства. Перші спроби розібратися в цьому питанні і перейти на принципи сталого розвитку були зроблені ще в жовтні 1990 р., коли проєктна група з 31 університету з 15 країн зробила заяву, відому як Талуарська декларація (за назвою міста Талуар (Франція), де проходила Міжнародна конференція). Ректори університетів підтвердили відданість принципам сталого розвитку у сфері вищої освіти і намітили план дій. Наразі декларацію підписано більш ніж 400 університетами з різних країн [1, с. 58].

Однак процес упровадження університетами сталості більш ефективний, якщо у країні створені передумови і це відображено у загальній та галузевій політиці держави. Проте, якщо цього немає, або ж є в недостатній кількості, то заклад вищої освіти має стати сам цим оплотом. Більшість закладів вищої освіти Європи та Північної Америки включені в реалізацію різноманітних зелених ініціатив шляхом зміни навчальних планів, програм, через екологічну та сталу політику керівництва закладом зокрема й через те, що є певні державні стандарти, якими вони керуються. В ряді країн сталість університетів підтримується коротко- та довготерміновими державними програмами. Крім того, ряд міжнародних рейтингів вже оцінюють не лише досягнення країни, а й академічних закладів у провадженні ідей сталого розвитку та 17 цілей (THE University Impact Rankings, GreenMetric World University Ranking, STARS-Система відстеження, оцінки та рейтингу сталості, AISHE — Інструмент оцінки сталості у вищій освіті та інші). Щодо цих світових тенденцій система освіти, її трансформація на засадах сталого розвитку набуває актуальності як науково-методична та організаційно-управлінська проблема [2, с. 54].

Позитивним фактом є те, що в Україні останні роки все більше уваги приділяється реалізації концепції сталого розвитку на різних рівнях. Приймаються відповідні нормативно-правові, відомчі та розпорядчі документи, розробляються концепції та стратегії сталого розвитку на різному рівні. Як результат, Україна піднялася на дев'ять позицій у 2021 році і посіла 36 місце серед 165 країн у щорічному рейтингу сталого розвитку, що публікується ООН і Фондом Bertelsmann. Прогрес України відзначено в досягненні 10-ти з 17-х цілей, що визначають сталий розвиток країни в економічній, соціальній та екологічній сферах. У жодній із базових цілей Україна не погіршила свої позиції [4, с.471]. Це звісно має відображення й на діяльності закладів вищої освіти, яких із кожним роком усе більше стає у вище згадуваних міжнародних рейтингах. Саме ті стандарти, які пропонують дані методології стають орієнтиром для університетів для розвитку, тому варто розглянути детальніше насамперед ті, в котрих уже облікуються українські вищі школи.

Міжнародний рейтинг **GreenMetric World University Ranking**, ініційований Університетом Індонезії, аналізує екологічну ситуацію в університетських містечках з 2010 року. Це перший рейтинг, який почав вимірювати внесок науково-освітніх організацій у розвиток екологічно-сприятливої інфраструктури. Кількість закладів, які беруть участь у ньому щороку збільшується, і за останніми даними в різний період у рейтингу брали

участь 912 закладів вищої освіти з усього світу. Університети-учасники мають змогу оцінити рівень своєї екологічної і природно-ресурсної бази, а також вагу компоненти сталого розвитку в навчальній та науково-дослідній діяльності. Серед критеріїв оцінки «зелених» університетів — споживання енергії, вплив на зміни клімату, раціональне використання водних ресурсів, переробка відходів, наявність транспорту на території кампуса, організація навчальних курсів та наукових досліджень з екологічної проблематики. За 2020 рік до рейтингу увійшло 17 українських закладів вищої освіти з 911, які подали дані за цей рік. Найкращу позицію і вже не вперше займає Національний лісотехнічний університет України, що відповідає 144 місцю в загальному рейтингу, на другому місці — Уманський національний університет садівництва, що відповідає 297 в загальному рейтингу, а всі інші заклади вищої освіти знаходяться від 400 до 800. Позитивна тенденція тут теж дуже помітна, адже у 2019 році лише 10 українських закладів освіти брали у ньому участь. Участь в UI GreenMetric може допомогти університету підвищити свій імідж в області інтернаціоналізації та визнання за рахунок того, що університети домагаються стійкості «на глобальній карті», змагаючись з університетами всього світу, тому вони зацікавлені бути представленими у ньому [3].

Методологія University Impact Rankings 2021 вимірює успіхи університетів світу в досягненні цілей ООН у галузі сталого розвитку до 2030 року. Використано відкалібровані індикатори для всебічного та збалансованого порівняння за такими напрямками: дослідження (research), роз'яснювальна робота (outreach) — робота по охопленню соціальними послугами цільової групи (як правило, соціально незахищеної), управління (stewardship) — відповідальне планування і управління ресурсами: навколишнім середовищем, природою, економікою, здоров'ям, власністю, інформацією тощо. Університети надають дані по максимально можливій кількості ЦСР, і в рейтинг включається будь-який університет, що надає дані про ЦСР 17 і, щонайменше, по трьох інших ЦСР. Підсумковий бал університету в загальному рейтингу розраховується шляхом додавання його балів за ЦСР 17 до трьох кращих цілей з решти. На ЦСР 17 припадає 22% загального бала, на інші цілі по 26%. Це означає, що різні університети оцінюються на основі різного набору ЦСР у залежності від їх спрямованості. Згідно останніх опублікованих даних у рейтинг 2021 (у рейтингу використовувались дані з січня по грудень 2019 р.) ввійшли лише 15 українських закладів вищої освіти: два з яких на позиціях від 400 до 600, три — від 600 до 800, чотири — від 800 до 1000 та інші — на позиції 1000+. Очолує список Львівська політехніка [5]. Цікавим є факт, що в п'ятірку кращих українських академічних установ за цим рейтингом не входить жоден столичний заклад вищої освіти.

Для того, щоб університети рухалися і розвивалися на засадах сталості, у світі створені різноманітні об'єднання та мережі університетів та інших організацій. Наприклад, Міжнародна асоціація університетів (IAU), яка крім спільної діяльності створила портал для її членів, партнерів та широкої громадськості, з доступом до діяльності університетів та інших ініціатив, розроблених у всьому світі для просування сталості. Зараз на порталі перелічено

понад 500 новин, понад 400 подій і понад 1200 активності від 1000+ університетів і 285 організацій по всьому світу (жовтень 2021 року). Серед українських закладів вищої освіти тут представлені чотири університети. Цікаво, що це зовсім не ті університети, які є лідерами згадуваних рейтингів [7].

Іншим майданчиком для співпраці є Платформа для сталого розвитку в освіті. Платформа Sustainability Performance в освіті об'єднує організації, які створили інструменти оцінки стійкості, призначені для підтримки університетів і коледжів по всьому світу. Метою цієї платформи є сприяння оцінці сталості в освіті. Платформа також призначена для підтримки зобов'язань підписантів Ініціативи сталого розвитку вищої освіти (HESI), надаючи низку інструментів і варіантів для оцінки та покращення їхньої ефективності. Він також може підтримувати безкоштовні ініціативи Ріо+20, такі як Договір про вищу освіту для населення. Ініціатива стійкості вищої освіти для Ріо+20 була ініційована в 2012 році групою партнерів ООН (Виконавчий координатор Ріо+20, ДЕСА ООН, ЮНЕП, ЮНЕСКО, Глобальний договір ООН, Принципи Глобального договору ООН щодо освіти відповідального управління (PRME) та UNU) як неспонукану ініціативу для закладів вищої освіти напередодні конференції Ріо+20. [6].

Отже, все більше університетів світу розуміють, що вища освіта відіграє ключову роль у досягненні Порядку денного зі сталого розвитку на період до 2030 року і 17 цілей сталого розвитку, які спрямовані на подолання бідності, захист планети, сприяння гендерній рівності, захист і розвиток культур і культурного розуміння, і забезпечення всім процвітання. Враховуючи широту та наскрізний характер проблем сталого розвитку, елементи освіти для ЦСР можуть бути включені в більшість існуючих формальних та неформальних навчальних і викладацьких заходів в університетах, а також у те, як університети взаємодіють зі своїми ширшими спільнотами. Проте впровадження більш трансформативних підходів до навчання для ЦСР, які включають міждисциплінарність, навчання на основі дій та залучення багатьох учасників, є більш складним у рамках існуючих університетських структур. В ідеальному варіанті тема сталого розвитку мала б бути наскрізною у: 1) викладанні, навчанні та оцінюванні; 2) розвитку персоналу; 3) позанавчальних та виховних заходах; 4) у різноманітних проєктах під керівництвом співробітників або студентів.

Оскільки ВНЗ навчають нинішніх і майбутніх осіб, які приймають рішення, вони відіграють ключову роль у побудові більш стійких суспільств та створенні нових парадигм. Як навчальні заклади, вони мають місію сприяти розвитку за допомогою досліджень і навчання, розповсюдження нових знань і розуміння серед своїх студентів і розбудови їхніх здібностей.

Список використаних джерел

1. Кузнецов В. В. и др. (2017) Принципы и механизмы стратегии устойчивого развития вуза Вестник РЭУ им. Г. В. Плеханова /2017 /№ 1 (91). С. 56-64.
2. Туниця, Ю. Ю., Лиско, Л. Р., Загвойська, Л. Д., & Соловій, І. П. (2019). Сталий університет: модель системної інтеграції принципів сталого

- розвитку в усі сфери діяльності. Науковий вісник НЛТУ України, 29 (10), С. 54-60. <https://doi.org/10.36930/40291010>
3. GreenMetric World University Rankings - URL: <https://greenmetric.ui.ac.id/> (дата звернення: 10.11.2021)
 4. SUSTAINABLE DEVELOPMENT REPORT 2021 Includes the SDG Index and Dashboards The Decade of Action for the Sustainable Development Goals By Jeffrey D. Sachs, Christian Kroll, Guillaume Lafortune, Grayson Fuller, and Finn Woelm - URL: <https://s3.amazonaws.com/sustainabledevelopment.report/2021/2021-sustainable-development-report.pdf> <https://dashboards.sdgindex.org/chapters> (дата звернення: 06.11.2021)
 5. The Times Higher Education Impact Rankings - URL: https://www.timeshighereducation.com/impactrankings#!/page/0/length/25/sort_by/rank/sort_order/asc/cols/undefined (дата звернення: 10.11.2021)
 6. The Platform for Sustainability Performance in Education - URL: <https://www.eauc.org.uk/theplatform/home> (дата звернення: 07.11.2021)
 7. Higher Education and Research for Sustainable Development - URL: <https://www.iau-hesd.net/> (дата звернення: 10.11.2021)
 8. What is Higher Education and Research for Sustainable Development (HESD)? - URL: <https://www.iau-hesd.net/contenu/189-what-higher-education-and-research-sustainable-development-hesd.html> (дата звернення: 10.11.2021)

Ніколенко Олександр,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
Харламова Ганна,
д.е.н., доцент,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

СВОБОДА ПІДПРИЄМНИЦТВА ЯК ОСНОВНА СКЛАДОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Однією з глобальних цілей сталого розвитку ПРООН є гідна праця та економічне зростання. Тим часом в Україні спостерігається тенденція щодо постійних кризових явищ та проблем економічного характеру. Ці проблеми пов'язують із макроекономічним середовищем, політичною складовою та багатьма зовнішніми факторами, проте, на мою думку, проблема лежить всередині країни, а саме у жорсткому регулюванні підприємницької діяльності, незліченій кількості регуляторних актів та заборон.[3]

За даними Інтернет-ресурсу «Інспекційні перевірки» в Україні наявно 443 контролюючі органи на рівні центральних органів влади (з урахуванням територіальних управлінь), 423 контролюючі органів місцевого самоврядування, 77 сфер контролю, у 2021 році буде здійснено близько 220 000 перевірок (планових та позапланових), підприємницьку діяльність регулюють більше 50 000 законодавчих актів. Такий обсяг перевірок та регуляцій свідчить про те, що бути підприємцем в Україні складно, дорого і зовсім не вигідно. Таким чином, ми отримуємо ситуацію, коли малий бізнес не може швидко розвиватися в країні та працювати повністю легально, що негативно впливає на економічну ситуацію та створює загрози економічній безпеці. [2]

Для наочного відображення пропоную розглянути Індекс свободи бізнесу, який є однією з 9 складових Індексу економічної свободи, що розраховується The Heritage Foundation. На рисунку 1 ми можемо побачити, що упродовж останніх 5 років позиції України за Індексом свободи бізнесу досягли середньосвітового значення, але за загальним Індексом економічної свободи наша держава має дуже низькі позиції, що пояснюється низькими фінансовою, інвестиційною та правовою свободами. Проте варто зазначити, що приближення показників України до середньосвітових не є свідченням глобальних реформ у сфері свободи бізнесу, а лише підтверджує, що країна потрохи наближається до світових практик. Особливо це помітно, якщо порівнювати українські показники з країнами-лідерами рейтингу, такими як Сінгапур, Нова Зеландія та Австралія, Індекс свободи бізнесу яких у 2021 році становить 93.8, 89.9 та 87.4 відповідно, а у певних роках сягав максимальної позначки. Такі показники пояснюються особливою легкістю відкриття та закриття бізнесу, отриманням ліцензій. Наприклад, для відкриття кафе чи кондитерської в Україні необхідно зібрати близько 20 різноманітних дозволів, отримати погодження щонайменше 5 контролюючих органів та витратити багато часу на підготовку документів для

початку роботи. І це лише звичайний заклад громадського харчування. Якщо ж ми кажемо про будівництво приміщень, цехів або заводів, то час та кількість дозволів збільшуються в геометричній прогресії. [7]

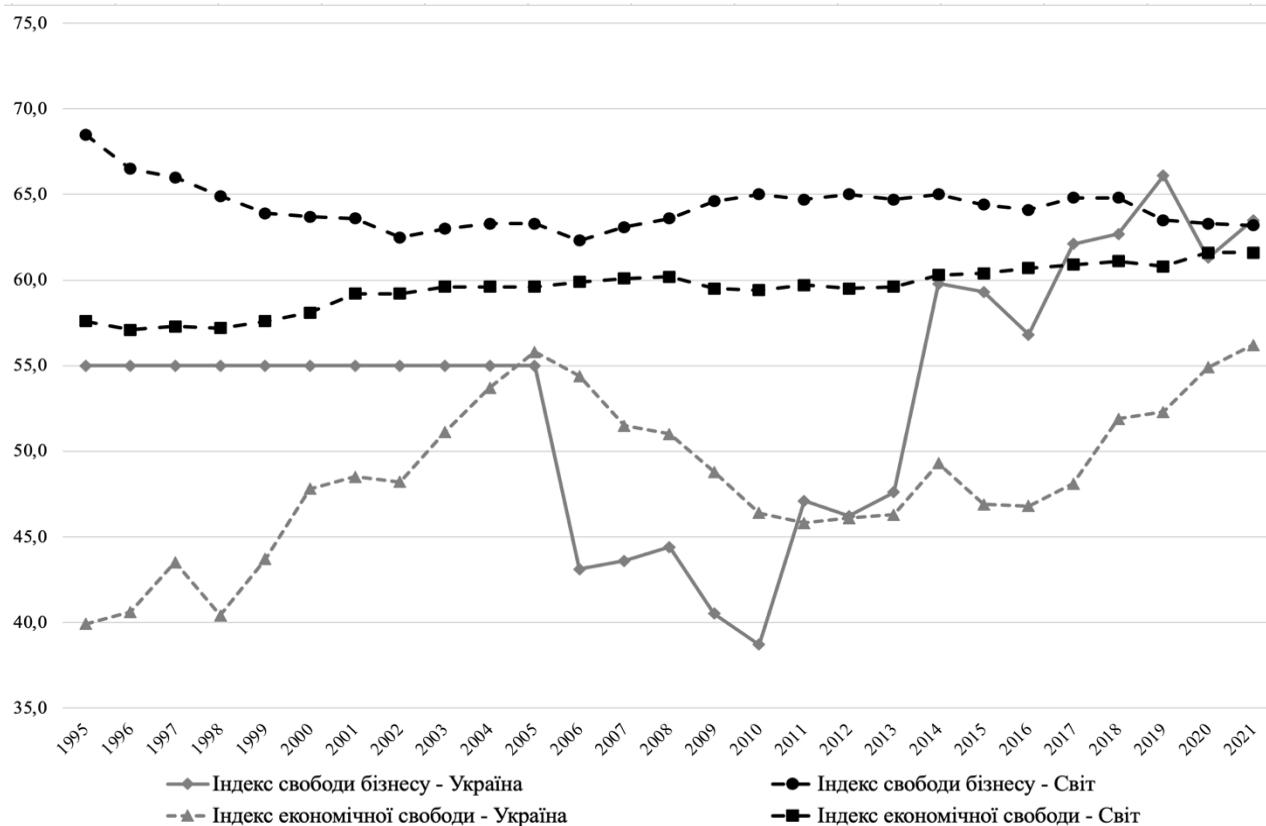


Рисунок 1. Динаміка Індексу свободи бізнесу та Індексу економічної свободи для України та Світу, 1995-2021 рр.

Джерело: розроблено автором на основі [7]

Дерегуляційні реформи були імплементовані у Грузії, Південній Кореї, Хорватії, Швеції та багатьох інших країнах, що призвело до стрімкішого зростання ВВП, значного припливу прямих іноземних інвестицій, збільшення кількості робочих місць, а також зменшило держані витрати на чиновницький апарат та надало позитивний ефект від ліквідації корупційних оборудок. Звичайно, що такий успіх був помічений українським урядом, що призвело до зменшення кількості дозволів, ліцензій та перевірок упродовж 2015-2017 років. Проте досі проблема свободи бізнесу в Україні повністю не вирішена, тож далі розглянемо пропозиції щодо реформування регуляторної політики держави. [1]

Основними цілями політики дерегуляції мають стати наступні положення:

1. Створення сприятливих умов для розвитку підприємництва.
2. Оптимізування часових та фінансових витрат на взаємодію бізнесу та державних органів.
3. Впровадження сучасних методів та механізмів регулювання господарських відносин.
4. Досягти таких цілей можна за наступних умов:
5. Цифровізація усіх державних сервісів, для реалізації чого вже прийнято відповідні законодавчі рішення.

6. Відкритість економіки – вільний рух капіталів, легкість ведення зовнішньоекономічної діяльності, адекватний фінансовий та валютний моніторинг.

7. Унормований контроль – використання ризикорієнтованого підходу до контролю за діяльністю підприємств, виключна компетенція визначених контролюючих органів.

8. Саморегулювання – надання можливості саморегулювним об'єднанням напрацьовувати законодавчі пропозиції, контролювати діяльність підприємств та усувати порушення у визначених галузях. [4]

Світовий досвід каже про те, що використання принципу «одна нова регуляторна вимога замінює одну чи дві старі» є вкрай ефективним та дозволяє економити як кошти держави, так і бізнесу. Завдяки цьому принципу зменшення адміністративного тягаря можливо таким чином, що коли нове чи змінене регулювання збільшує адміністративне навантаження на бізнес, регуляторні органи зобов'язані компенсувати - у відповідності зі своїми існуючими нормами - однакову суму адміністративних навантажень на бізнес. Наприклад, Канада у 2014-2015 роках ввела 11 нових регуляторних вимог, а скасувала 13, що призвело до зменшення витрат бізнесу на 2,7 млн доларів США. [5]

Також у світі є популярним такий інструмент дерегуляції як «Регуляторна гільйотина», який використовується з метою масштабного перегляду та скасування регуляторних актів, які негативно впливають на загальний бізнес-клімат. Завдання «гільйотини» - створити нову систему чітких та зрозумілих вимог до суб'єктів господарювання у сферах регулювання, зняти надмірне адміністративне навантаження. Однією з перших цей принцип у 80-х роках ХХ століття використала Швеція, де органи центральної влади не мали можливості скласти перелік нормативних актів, якими регулюється діяльність бізнесу, через дуже значну їхню концентрацію в кожному з відомств. Тому було вирішено створити нову систему регулювання, що дозволило скоротити рівень адміністративного навантаження на 30-50%, а в деяких галузях на всі 90%. Південна Корея також вдалася до цього принципу після кризи 1997 року та рішуче змінювала регуляторне законодавство, що стало можливим завдяки ефективній комунікації між урядом та бізнесом. Результати були наступними: скасовано близько 50% всіх регуляторних актів та спрощено близько 22%, хоча загальна кількість актів після реформи трохи зросла, проте рівень скорочення у 2002 році у порівнянні з 1998 склав 33%. Оцінене зростання реального ВВП тільки завдяки дерегуляції упродовж 10 років – 8,6%, що свідчить про високу ефективність реформи. [8]

Більшість розвинутих країн світу використовували різні моделі та принципи при реформі дерегуляції бізнесу, зниженні адміністративного тягаря, що вкрай позитивно позначилось на їхньому економічному зростанні, тому Україні конче необхідно використовувати світовий досвід для досягнення поставлених цілей. Яскравим прикладом служить розрахунок ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності, який у найбільш вільних країнах світу, за розрахунками Інституту Фрейзера, становить 44 198 доларів США, у порівнянні із найменш вільними країнами, де цей показник складає 5 754

долари США. Тим часом в Україні такий показник дорівнює 3 115 долларам США, але при здійсненні дерегуляції хоча б 15 років тому, за розрахунками автора, міг би складати 4 470 долларів США вже сьогодні, враховуючи всі кризові явища. [6]

Таким чином, можна зробити висновок, що жорстке регулювання бізнесу має негативний вплив на економічне зростання країни. Кількість контролюючих органів, ліцензій та дозволів, необхідних для здійснення діяльності, є необґрунтовано великою. Для зміни такого положення справ необхідно активно вести «суспільний діалог», отримувати зворотній зв'язок від бізнесу, змінювати законодавчу та регуляторну бази. На сьогодні в країні вже розпочато діалог про необхідність зниження адміністративного тягаря на бізнес, відповідна концепція реформи вже була представлена на засіданні Національної ради реформ України у липні 2021 року та підтримана всіма учасниками.

Список використаних джерел

1. Матеріали Офісу реформ Кабінету міністрів України. Електронний ресурс: <https://rdo.in.ua>
2. Модуль системи заходів державного нагляду (контролю). Електронний ресурс: <https://inspections.gov.ua>
3. Офіційний сайт ПРООН в Україні. Електронний ресурс: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/sustainable-development-goals.html>
4. Передумови та пріоритетиреформуваннядержавної політики розвитку підприємництва в Україні / [Я. В. Бережний, З. С. Варналій, Т. Г. Васильців та ін.]. Київ: НІСД, 2014. 73 с.
5. Annual Report on the Application of the One-for-One Rule: 2014-15. Електронний ресурс: <https://www.canada.ca/en/government/system/laws/developing-improving-federal-regulations/requirements-developing-managing-reviewing-regulations/annual-report-application-one-for-one-rule-2014-2015.html#chap3-1>
6. Economic Freedom of the World: 2020 Annual Report. Електронний ресурс: <https://www.fraserinstitute.org/studies/economic-freedom-of-the-world-2020-annual-report>
7. Index of Economic freedom. Електронний ресурс: <https://www.heritage.org/index/>
8. Scott Jacobs, Irina Astakhan. Effective and Sustainable Regulatory Reform: The Regulatory Guillotine in Three Transition and Developing Countries. 10 January 2006. P. 49

Пахасва Юлія,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
Харламова Ганна,
д.е.н., доцент,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

НЕОБХІДНІСТЬ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НА СВІТОВОМУ РИНКУ

В епоху трансформаційних зрушень головним фактором, що може забезпечити конкурентоспроможність національній економіці на світовому ринку є комерціалізація інтелектуальної власності, що сприяє інноваційному розвитку виробничого процесу. У країнах із розвинутою ринковою економікою відбувається планомірна трансформація структури виробництва у напрямі зростання обсягу випуску високотехнологічної інноваційної продукції зі значною часткою доданої вартості. Натомість вітчизняна економічна система відзначається розгортанням процесів деіндустріалізації, яка з кожним днем все більш набирає обертів. Україна є сировинним експортером у світі, експортуючи товари з низькою доданою вартістю, ми забезпечуємо собі програшну позицію у глобальному економічному середовищі. Підтримка державою власної промисловості та зміщення пріоритетів у напрямку високотехнологічних секторів економіки є запорукою успіху для національної економіки.

Нині всі економічні суб'єкти функціонують у вимірі «нової економіки», важливою її рисою є зростання значущості знань, які стають новим фактором виробництва і впливають на все економічне середовище та формування макроекономічних показників національних систем. Основною рисою, що характеризує «нову економіку» є інноваційний тип економічного зростання, що формує не лише конкурентоспроможність країни, але і її місце у світовій ієрархії. Тому щоб забезпечити стійкий соціально-економічний розвиток необхідним є перехід саме до такої моделі розвитку народного господарства. Інноваційний тип розвитку полягає у перенесенні акценту на використання найновітніших технологій, виробництві високотехнологічної продукції та інтелектуалізації всієї виробничої діяльності.

До основних причин низького темпу інноваційної діяльності в Україні можна віднести наявність низького платоспроможного попиту на інновації, внаслідок чого майже 85 % фінансування інноваційної діяльності здійснюється шляхом власних коштів підприємств [1]. Перешкодами, що виникають на шляху впровадження інноваційної моделі економіки є стабільне скорочення реальних обсягів фінансування науково-технічних проєктів та відсутність дієвої державної науково-технічної політики. Для того, щоб перейти до інноваційної моделі розвитку національної економіки має бути, в першу чергу, належне фінансове забезпечення. На жаль, у порівнянні з країнами Європи, Україна продовжує

зберігати надзвичайно низьку частку витрат на НДР у ВВП. Аналіз статистичної інформації демонструє, що ЄС збільшує витрати на НДР, в той час, як Україна репрезентує спадний тренд, що яскраво зображено на рисунку 1. Зокрема, з 2010 року до 2018 року витрати знизилися у 1,59 рази, тоді як у Євросоюзі з 2010 року до 2018 року – збільшилися у 1,1 рази [2]. Відсутність належної підтримки науково-технічної діяльності з боку держави негативно позначається на розвитку інноваційного потенціалу України та темпах технічного оновлення виробництва.

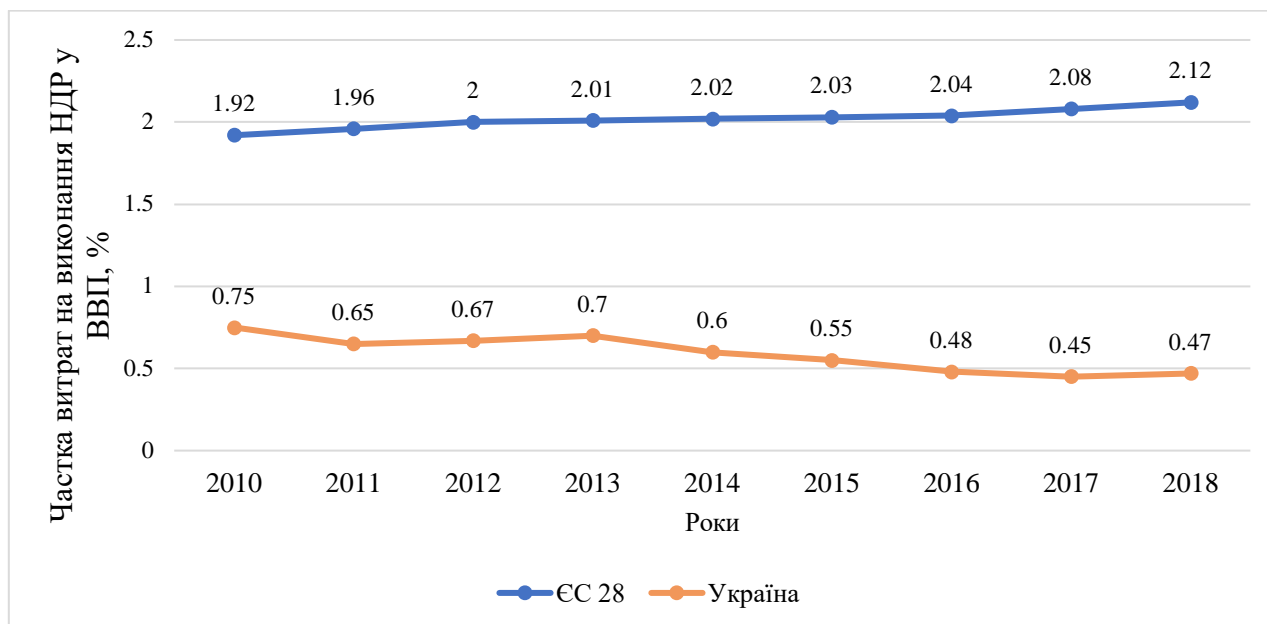


Рис 1. Динаміка частки витрат на НДР у ВВП країн ЄС та України
Джерело: Розроблено автором на основі [2].

Значні витрати на науково-технічні розробки пояснюється суттєвим внеском галузей економіки, що базуються на інтенсивному використанні інтелектуального капіталу, у ВВП країн ЄС. Крім того, інтенсивне впровадження інтелектуальної власності у виробництво забезпечує створення близько десяти відсотків робочих місць на європейському ринку праці.

Перетворення галузей, що базуються на інтенсивному використанні інтелектуальної власності, у ключовий драйвер конкурентоспроможності країн ЄС безпосередньо вплинуло на структуру експортного кошику цих країн. Частка продукції, що вироблена з інтенсивним використанням інтелектуальної власності сягає в окремих країнах ЄС понад 90%. Крім того, загальний профіцит торгівлі у 2016 р. у ЄС склав приблизно 166 млрд євро або 1,1 % від ВВП, а профіцит в інтелектуальномістких галузях склав 182 млрд євро, тим самим допомагаючи компенсувати невеликий дефіцит у торгівлі товарами традиційних галузей економіки, що не стосуються інтелектуальної власності [3].

Якщо об'єктивно оцінювати фінансовий стан нашої держави, то ми розуміємо, що коштів для фінансування інноваційної діяльності у бюджеті є недостатньо, тому держава має подбати про залучення інвесторів, а для цього необхідно створювати сприятливий інвестиційний клімат в країні, що полягає в утворенні правового середовища, гарантуванні інвестору правового захисту, організації законодавчо-нормативного забезпечення інноваційного процесу та у

побудові та розвитку необхідної інфраструктури. Зауважимо, що необхідним є використання інвестиційного податкового кредиту як непрямого методу фінансування інноваційної діяльності. Інвестиційний податковий кредит – це відстрочка сплати податку на прибуток, що надається суб'єкту підприємницької діяльності на визначений строк з метою збільшення його фінансових ресурсів для здійснення інноваційних програм з наступною компенсацією відстрочених сум у вигляді додаткових надходжень податку через загальне зростання прибутку, що буде отриманий згідно з чинним законодавством внаслідок реалізації інноваційних програм. Введення інвестиційного податкового кредиту буде заохочувати підприємства в підвищенні ефективності своєї роботи та отриманні вищого прибутку, а для держави – це буде мати позитивний вплив через розширення виробничих потужностей у пріоритетних галузях економіки та у науково-технічному оновленні виробництва з підвищенням його техніко-економічних показників. Оскільки інвестиційний податковий кредит має позитивний вплив на становленні інноваційного типу розвитку України, потрібним є прийняття ВРУ Проекту Закону «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо надання платникам податків податкового інвестиційного кредиту».

Проаналізувавши міжнародний досвід, можна дійти висновку, що функціонування індустріальних парків є чудовим інструментом для досягнення того, щоб експортний кошик України наповнювався високотехнологічною продукцією, адже саме останні будуть сприяти відновленню української промисловості та секторів економіки з високою доданою вартістю.

Вдалим прикладом роботи індустріальних парків є Китай, де функціонує 54 індустріальні зони, які формують близько 10% ВВП, акумулюють 30% прямих іноземних інвестицій, 37% товарного експорту та забезпечують 4 млн робочих місць. Індустріальні зони дають близько половини валової високотехнологічної продукції Китаю і третину високотехнологічного експорту.

Іншим прикладом радикальної перебудови економіки на основі інновацій є Сінгапур. З часу здобуття незалежності від Малайзії у 1965 р. чисельність населення збільшилася з 1,6 млн до 5,8 млн, у той час як економіка виросла в сотні разів під впливом стрімкої інноваційної модернізації. ВВП на душу населення збільшився з 516 доларів в 1965 р. до 60 тисяч доларів у 2020 р.

В Україні станом на жовтня 2021 р. зареєстровано 53 індустріальних парків, які можна переглянути на сайті Міністерства економіки України [4]. Проте їх продуктивність значно поступається зарубіжному досвіду.

Інтелектуальна власність є визначальною складовою постіндустріального способу виробництва, яка в Україні залишається недооціненою. Активна «патентна міграція» завдає удару по вітчизняній економіці, оскільки рух інтелектуального капіталу відбувається до іноземних компаній, які потім входять на український ринок з інноваційною продукцією, що є більш конкурентоспроможною в порівнянні з українськими аналогами.

Для того, щоб оцінити яку вагу має інтелектуальна власність у світі та в Україні, достатньо дослідити статистику. Аналіз структури активів провідних компаній світу демонструє, що нематеріальний капітал, який охоплює патенти,

засоби індивідуалізації, авторські права, комерційну таємницю тощо, становить більшу частину їх ринкової вартості. Крім того, через пандемію Covid-19 тенденція зростання частки нематеріальних активів, які нині перевищують 90% ринкової вартості компаній, стала ще більш відчутною [5].

Такі провідні компанії світу як Microsoft, Apple, Amazon, Facebook тощо мають вражаючу частку нематеріальних активів у структурі капіталу. Цікавим є той факт, що впродовж останньої чверті XX ст. відбулися кардинальні зміни у структурі капіталу американських компаній, які входять до списку S&P 500. У той час, як 1975 та 1985 роках частка матеріальних активів переважала, з часом тенденція зазнала змін і на сьогодні вартість нематеріальних активів багаторазово перевищує вартість матеріальних активів. В Україні ж частка нематеріальних активів на підприємствах України залишається незначною і складає близько 1,32%.

Крім того, недооціненим як з боку держави, так і підприємств залишається використання такого об'єкту інтелектуальної власності як засоби індивідуалізації – спеціальні позначення чи комбінації позначень, які не вводять в оману споживачів та придатні для ідентифікації суб'єктів господарювання, товарів та послуг. На сьогодні засоби індивідуалізації як складова нематеріальних активів підприємств є важливим фактором їх конкурентоспроможності. В умовах постіндустріальних трансформацій засоби індивідуалізації відіграють вагомую роль як для споживачів, так і для продавців. Зростаюча конкуренція на товарних ринках змушує виробників нарощувати інвестиції у засоби індивідуалізації (товарні знаки, фірмові найменування тощо) та витрати на маркетинговий супровід бренду, який уособлює репутацію та імідж компанії. Проведений аналіз на основі джерел [6], [7] демонструє, що загальна вартість 100 брендів України є у майже 50 разів нижчою, ніж вартість однієї компанії Apple. Це пояснюється тим, що багато українських керівників недооцінюють даний інструмент конкурентної боротьби для формування власних конкурентних переваг. З одного боку, це зумовлено інституціональними чинниками, зокрема низькою культурою інтелектуальної власності в українському суспільстві, з іншого боку – економічними чинниками. Оскільки для створення та просування бренду на ринку потрібні значні інвестиції та зусилля менеджменту компанії.

Яскравим прикладом комерціалізації інтелектуальної власності у контексті формування ефективної моделі спеціалізації країни є досвід Південної Кореї. Країна є батьківщиною таких брендів як SAMSUNG, HYUNDAI, LG Electronics, KIA, KOREAN AIR, які роблять значний внесок у національну економіку. У 2018 р. дохід SAMSUNG становив майже 212 млрд дол. або 13% ВВП [8]. Південна Корея є країною, що не забезпечена природними ресурсами й при цьому має 12 місце у світі за номінальним ВВП, маючи в основі економіки лише нематеріальні активи. Це є яскравим прикладом того, коли фінансування та підтримка державою інвестицій в інтелектуальний капітал окупується з високою дохідністю та стимулює розвиток решти галузей, сприяє зацікавленості країною закордоном та формує інноваційний бренд країни.

Таким чином, інноваційна модернізація економіки обумовлюється вимогами ринку та суперечностями процесів глобалізації. Як наслідок, Україна потребує розробки й реалізації державної політики, яка буде здатною забезпечувати узгоджену діяльність економічних суб'єктів, конструктивну та збалансовану реалізацію наукового, технологічного та виробничого потенціалів, які будуть об'єднані ринком об'єктів інтелектуальної власності та системою інституційно-організаційного забезпечення складних процесів комерціалізації інтелектуального продукту.

Інтенсивна комерціалізація інтелектуальної власності забезпечує стимулюючий вплив на національну економіку шляхом: зміни пріоритетності фінансування і спрямування коштів у інтелектуальній галузі; перерозподілу частини суспільного продукту на користь творців інтелектуального продукту, що прискорює темпи НТП; сприяння створенню інноваційної моделі виробництва; модернізації економіки внаслідок впровадження результатів інтелектуальної власності у господарську діяльність; модифікації ринку праці, завдяки якій зростає роль технократів та творців інтелектуального продукту.

Таким чином, зростаюча конкуренція на глобалізованих товарних ринках обумовлює потребу у трансформації економіки України для того, щоб забезпечити їй вигідне положення на світовому ринку.

Список використаних джерел

1. Джерела фінансування інноваційної діяльності в Україні. *Державна служба статистики України*. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/ni/dj_fin_igpp/dj_fin_idpp_20ue.xlsx (дата звертання: 04.10.2021)
2. [Наукова та інноваційна діяльність в Україні: статистичний збірник / Державна служба статистики України. Київ, 2020. 100 с.](#)
3. Industry-Level Analysis Report: IPR-intensive industries and economic performance in the European Union / European Patent Office and the European Union Intellectual Property Office. 2019. 158 p.
4. Індустріальні парки в Україні. *Міністерство економіки України*: веб-сайт. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=6463d3ba-aa13-4e54-8db9-0f36642c43d9&tag=IndustrialniParkiVUkraini> (дата звертання: 08.10.2021)
5. Ocean Tomo Intellectual Capital Equity. Intangible Asset Market Value Study: веб-сайт. URL: <https://www.oceantomo.com/intangible-asset-market-value-study/> (дата звернення: 08.10.21).
6. Interbrand. Best global brands. URL: <https://interbrand.com/best-global-brands/> (дата звернення: 09.10.21).
7. Промислова власність у цифрах. Показники діяльності у сфері промислової власності за 9 місяців 2020 року: статистичний збірник / Державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності». Київ, 2020. 54 с.

8. How Much Money Does BTS Make for South Korea? *Statista*. URL: <https://www.statista.com/chart/19854/companies-bts-share-of-south-korea-gdp/> (дата звернення: 05.10.21).

Перхайло Соломія,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
Харламова Ганна,
д.е.н., доцент,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ДО КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Однією з найбільш важливих сучасних проблем, що постали перед людством, є забезпечення сталого розвитку. На жаль чи на щастя, ми живемо у період переломних змін, на нас чекають багато викликів, вирішення яких змусить переосмислити прийнятну для багатьох моделей побудови суспільства та життя в цілому. Звичайно, разом з тими проблемними питаннями, перед нами відкрита велика кількість нових можливостей для розвитку. Ще з початку ХХІ століття на Саміті ООН зі сталого розвитку було прийнято Цілі розвитку тисячоліття, по завершенню терміну виконання яких, Генеральний секретар ООН Пан Гі Мун підсумував: «...Практичний досвід і фактичні дані, отримані в результаті зусиль по досягненню ЦРТ, показують, що ми знаємо, що ми робимо. Але подальший прогрес вимагатиме прояви непохитної політичної волі і колективних довгострокових дій. Нам необхідно усунути корінні причини і рішучіше займатися інтеграцією економічних, соціальних і екологічних вимірів сталого розвитку» [18]. Саме ті досягнуті цілі і дозволили зрозуміти новий вектор необхідного розвитку нашого суспільства до 2030 року.

Ефективне управління податковою політикою займає чільне місце серед головних завдань, які покладаються на державу. Податкова система виступає основним об'єктом податкової політики, використовуючи яку, і здійснюються одні з основних функцій держави з боку податкового регулювання.

Головні принципи реалізації Концепції сталого розвитку України до 2030 визначаються наступними: людиноцентричності, інноваційності, збалансованості, відповідальності, безпеки, інклюзивності, справедливості [16].

Актуальність розгляду питання проблем та перспектив розвитку податкової системи України на шляху до сталого розвитку пояснюється тим, що серед механізмів реалізації **Концепції сталого розвитку України до 2030 року** досить часто згадуються зміни, що, власне, і стосуються трансформації з боку податкової системи (зокрема, у Механізмі №4, 5, 7 та 8), що дає зрозуміти про важливість детального аналізу поставленого завдання. Тому, реформування податкової системи України позитивно сприятиме вирішенню як мінімум половини завдань на шляху до поставленої мети Концепції [16].

Однак, слід зауважити, що створення податкової системи України відбувалось в умовах відсутності досвіду справляння податків як інструментів регулювання соціально-економічного розвитку країни та співпадало у часі із

становленням державності [4]. Однак, ми все ж можемо охарактеризувати податкову систему нашої країни як конфіскаційну, адже у кінцевому підсумку держава в особі своїх представників визначає, хто і скільки їй має сплатити [6].

Метою Концепції є впровадження нової правової-соціально-екологічно-економічно збалансованої моделі розвитку країни і у новій моделі розвитку України найвищою цінністю постає Людина, головною рушійною силою розвитку – реалізація креативного потенціалу нації. Тому реформування податкової системи на шляху до Концепції сталого розвитку теж повинно враховувати цей аспект і якнайбільше застосовувати його у подальшій побудові нової політики. Зокрема, трансформація податкової системи має, окрім своїх основних цілей, також відповідати потребам громадян та суб'єктів господарської діяльності, забезпечувати зниження нерівності, збільшення рівня відповідальності та збереження збалансованості і справедливості – тобто відповідати основним принципам реалізації Концепції.

Однак, недоліки чинної податкової системи ведуть до консервації негативного сприйняття податкового обов'язку з боку бізнесу, перешкоджають поліпшенню ділового клімату й виведенню економіки зі стану рецесії [9]. А тому, для кращого об'єктивізму, оцінювати проблеми ПС України варто, покладаючись на реальний стан системи оподаткування.

Таблиця 1

Результати міжнародних досліджень зручності сплати податків для України в 2020 році

Європейська Бізнес-Асоціація, 2020 «Податковий індекс»	PwC, «Оподаткування 2020» (PayingTaxes 2020)	Світовий Банк, Doing Business 2020 PayingTaxes
<ul style="list-style-type: none"> ○ Інтегральний показник індексу: 2,9 балів з 5-ти (зменшився на 0,05 з попереднього року) ○ Прогноз: невтішний. ○ Протягом всієї історії дослідження з 2011 року індекс жодного разу не перетнув позначку у 3 бали. ○ Якість податкового законодавства – 2,74 з 5. ○ Ситуація щодо фіскального тиску – 3,13 з 5. 	<ul style="list-style-type: none"> ○ 65 місце із 190 країн за станом зручності сплати податків (втрата 11 позицій, порівняно з попереднього року) ○ Тривалість обліку ПДВ: 176 із 190. ○ Податкове навантаження на національну економіку – близько 40% (у країнах ЄС – 30%). 	<ul style="list-style-type: none"> ○ 328 годин на обслуговування платежів (рейтинг: 57 зі 100). ○ 45,2% прибутку «йде» на сплату податків (рейтинг: 72,6 зі 100). ○ Кількість платежів: 5 (рейтинг: 96,7 зі 100). ○ Загальний рейтинг: 78,1 зі 100 (65 місце).

**складено автором на основі джерел: [1,12,2].*

Огляд звітів досліджень щодо оподаткування в Україні допомогли краще сформулювати загальну ситуацію щодо проблем реформування податкової системи України, і серед основних виділити наступні [7,11,1,17,13]:

- переважання фіскального характеру податків (дана ситуація не веде до збільшення конкурентоспроможності держави, адже регулююча функція податків не націлена на економічне зростання);

- нерівномірний розподіл податкового навантаження (високий рівень витрат на обслуговування та сплату платежів, що призводить до зниження економічної активності та розвитку тіньової економіки);
- нестабільність та заплутаність податкового законодавства (нерідко у трактуванні того чи іншого акту або ж статті ПКУ виникають проблеми у суб'єктів оподаткування, які надалі можуть викликати труднощі із «податковою репутацією»);
- багато часу, який вимагають підготовка податкової звітності та сплати податків;
- поспішне запровадження нових правил урядом та недостатність часу для пристосування до них;
- недосконалість електронної системи звітності (хоч в Україні частина процесу оподаткування і переведена у автоматичний режим, однак часті збої серверів значно погіршують ситуацію);
- складність системи адміністрування, що в результаті приводять до витрати, які не покриваються надходженнями відповідного платежу;
- нарахування спірних штрафних санкцій, обтяжливі перевірки тощо.

Таким чином, розглянуті вище недоліки та проблеми податкової системи, на мій погляд, можуть значно стримувати розвиток економічної системи загалом і породжувати складні системні проблеми у державі. Звичайно, одними з найголовніших труднощів, з якими Україні потрібно боротися, це тінізація економіки та корупція, тому як тільки ми будемо мати прогрес у вирішенні даних питань, проблеми у сфері податкової системи буде вирішувати набагато легше!

Безперечно, ефективність реформування податкової системи насамперед залежить від побудови надійних та довірливих стосунків між державою та платниками податків. Нарощення довіри – це складне завдання, однак воно допоможе вирішити проблеми з тінізацією та різноманітними податковими схемами. На сьогодні важко збільшити довіру населення до органів податкової служби, адже рівень податкової інклюзії населення є порівняно низьким.

Також, одним із головних векторів реформування податкової системи є справедливість (рівність всіх перед законом, мінімізація податкової дискримінації), яка і є одним із основних принципів Концепції. В якості підтримки цього вектору трансформації з 1 січня 2017 року Україна долучилася до Програми розширеного співробітництва в рамках ОЕСР та погодилася виконати Мінімальний стандарт Плану дій BEPS (імплементация чотирьох кроків із п'ятнадцяти) [10]. Прийняття Мінімального стандарту Плану дій BEPS дозволить якісно протистояти агресивному податковому плануванню, розмиванню податкової бази і виведенню прибутку з-під оподаткування.

Однак, боротьба держави із податковими порушеннями все ще далека від ідеалу. За даними ДПСУ, збитки України від податкових схем (ухилення сплати податків) становлять близько 7,7 млрд дол. США на рік, більша половина яких складають зарплати в «конвертах» – 4,4 млрд. дол. [8].

Уряд навпаки повинен спочатку розробити програму спрощення податкових процедур, зниження ставок, простоти адміністрування та звітності.

Саме такий напрям буде справедливим та економічно ефективним і дозволить вивести економіку з «тіні».

Важливим критерієм для реформування податкової системи України є максимальна прозорість. Важливо, щоб платники податку усвідомлювали можливі наслідки, які настають після подання звітності. Якщо фізична особа не задекларувала відповідний прибуток чи дохід в країні проживання, місцеві органи податкової влади з великою ймовірністю будуть проводити розслідування, наслідком якого є податкові зобов'язання та інші покарання. Тому прозора господарська діяльність є вкрай важливою. До того ж, значно кращим варіантом є виправлення всіх податкових порушень та роз'яснення своєї діяльності податковим орган до подання нової звітності [3].

Невід'ємним елементом реформування податкової системи також є зручність для платників. Зараз ми можемо говорити про здійснення покращення в податковій політиці України у цьому напрямі, оскільки надмірне посилення контролю за ухиленням від сплати податків не має нести великого навантаження на «доброчесний» бізнес. Основні зусилля мають бути спрямовані на цифровізацію податкових процедур та збільшення аналітичних можливостей державних органів податкової служби [5].

Зауваживши все вищесказане, потрібно зазначити, що податкова система України загалом уже сформована, і навіть не дивлячись на ті значні присутні недоліки, вона не повинна підлягати докорінному реформуванню. Таким чином, внесення змін до податкового законодавства повинне базуватися на існуючій податковій системі, але при цьому враховувати сучасні тенденції на шляху до Концепції сталого розвитку.

Підсумовуючи, можна сказати, що на шляху до Концепції сталого розвитку держави, податковій системі України потрібна реформа, яка б:

- усунула всі розбіжності в податковому законодавстві;
- забезпечила гармонізацію ПС України та ЄС;
- гарантувала справедливий та рівномірний розподіл податкового навантаження;
- зменшила частку тіньової економіки, яка утворюється внаслідок завищених податкових ставок;
- встановила прозоре та необтяжливе адміністрування податків.

Отже, реформація податкової системи України повинна бути ретельно продуманою, виваженою, ґрунтуватися на потребах суспільства, суб'єктів господарювання та людей, в першому числі! Органам влади варто уникати помилок з минулого, переймати привабливий досвід зарубіжних країн із врахуванням економічної ситуації нашої держави.

Список використаних джерел

1. DoingBusiness 2020: EconomyProfileUkraine [Електронний ресурс] // WorldBank. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/country/u/ukraine/UKR.pdf>.

13. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI, редакція від 01.03.2019. // Офіційний сайт Верховної Ради України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
14. Слатвінська М. Особливості становлення та етапи реформування податкової системи України [Електронний ресурс] / Марина Слатвінська – Режим доступу до ресурсу: <https://core.ac.uk/download/pdf/159468698.pdf>.
15. Тучак Т.В., Лінник О.П. Реформування податкової системи України в умовах глобалізаційних процесів [Електронний ресурс] / Т.В. Тучак, О.П. Лінник. – Молодіжний податковий конгрес. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=qbqHhAcAAAAJ&hl=uk>.
16. УКРАЇНА 2030: Доктрина збалансованого розвитку. Видання друге. — Львів: Кальварія, 2017. — 164 с.
17. Яксманицька І. Проблеми електронного адміністрування ПДВ на сучасному етапі реформування податкової системи України [Електронний ресурс] / І. Яксманицька, Й. Даньків // III Міжнародна науково-практична конференція «Удосконалення обліку, контролю, аудиту, аналізу та оподаткування в сучасних умовах інтеграційних процесів у світовій економіці». – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/19142/1/%D0%AF%D0%BA%D1%81%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%86.%D0%86..PDF>.
18. Целиразвитиятысячелетия: доклад за 2015 год [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.un.org/ru/millenniumgoals/mdgreport2015.pdf>.

Ставицький Андрій,
д.е.н., проф.,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В КОНТЕКСТІ НОВИХ МЕГАТРЕНДІВ

Постійна зміна економічної та політичної орієнтації країни, інертність населення довгий час не дають виробити єдину стратегію, що була б прийнятною у довгостроковій перспективі. З цієї причини важливою складовою забезпечення реальних змін є затвердження певної економічної конституції, яка б чітко закріплювала б положення, до їх мають рухатися уряди незалежно від результатів останніх виборів. Слід зазначити, що останнім часом Україна стикається з новими викликами, що пов'язані з посиленням світових конфліктів практично в усіх сферах, зокрема, у енергетичній, фінансовій, податковій. Відповідні рішення на поставлені виклики не завжди корелюють між собою, що призводить до гальмування необхідних реформ.

У цьому контексті необхідно на законодавчому рівні закріпити орієнтири, що будуть визначати той стан економіки, який держава має побудувати через певний час. Для цього слід розробити та узгодити в одному документі стратегії розвитку на всіх рівнях, зокрема:

- бюджетну стратегію на наступне десятиріччя, в якій буде визначено, як саме стимулюється економічна безпека держави, її конкурентоспроможність, вирівнювання її економічного, політичного, соціального розвитку з усіма сусідами та країнами світу, прийнятний рівень соціального забезпечення, засоби економічного стимулювання секторів економіки. При цьому мають бути чітко зазначені принципи та можливості державної підтримки певних галузей економіки, щоб виключити можливі спекуляції. Зокрема, слід дати чесні, відверті відповіді на питання, чи повинна держава підтримувати вітчизняних виробників продукції, чи повинна держава розпоряджатися підприємствами, банками, землею тощо.
- стратегію науково-технічної діяльності, що має суттєво оптимізувати витрати на освіту та науку при підвищенні їх ефективності. Така стратегія має відповідати на питання, як збільшити конкуренцію не тільки в освітній сфері, але й на ринку праці в цілому.
- стратегію медичного забезпечення, яка не просто проведе реформу галузі, але й поставить за мету досягнення показників по тривалості життя, народжуваності та умовах доступу до медичних послуг відповідно до розвинутих країн світу;
- стратегію забезпечення ресурсної безпеки країни, яка має не тільки чітко визначити, як суттєво знизити залежність України від постачання енергоресурсів з інших країн, а як за допомогою нових технологій стати

експортером енергії. Зокрема, відносно низька щільність населення в Україні дає всі підстави для достатньо дешевого впровадження технологій з виробництва енергії з відновлювальних джерел. Нова стратегія має давати відповідь, як від країни, що характеризується величезними сміттєзвалищами, стати 100% переробником сміття у енергію, як зменшити витрати при передачі енергії принаймні до європейського рівня;

- стратегію розбудови інфраструктури країни, що поліпшить логістику, усуне проблеми у річковій та портовій інфраструктурі, збільшить мобільність як вантажів, так і пасажирів, сприятиме розвитку туризму, а також повній цифрофізації країни не тільки у великих містах, але й маленьких селищах;
- стратегію розвитку українського села та його перетворення до поселень з міською інфраструктурою та відповідним рівнем якості життя.

Звичайно, що окреслені питання далеко не вичерпують всі проблеми нашої країни. Однак якщо Україна хоче досягнути рівня економічної безпеки розвинених країн, то потрібно якнайшвидше визначатися, чого саме варто досягти у найближчі роки, на чому робити відповідні акценти. Надзвичайно важливо закріпити знайдені відповіді на рівні, що не дозволить дискутувати про доцільність їх досягнення при будь-якій зміні політичної ситуації.

Столярчук Валентина,
канд. техн. наук, доцент,
доцент кафедри готельно-ресторанної та курортної справи,
Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський
університет економіки і торгівлі»

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Діяльність у сфері туризму характеризується високими прибутками та одночасним сприянням соціально-культурному розвитку й підвищенню рівня якості життя населення. Феномен успіху туризму обумовлений можливостями забезпечувати задоволення широкого спектру потреб людини. Саме задоволення сучасних потреб людства, збалансоване із інтересами майбутніх поколінь покладено в основу концепції сталого розвитку. Таким чином туризм має бути у фокусі при вирішенні проблем сталого розвитку. Проте Цілями Сталого Розвитку України туризм охоплюється поверхнево [1].

Практики та науковці протягом тривалого періоду звертають увагу на низку проблемних питань сталого розвитку туризму України [2-6]:

- недосконалість законодавчої та нормативно-правової бази у сфері сталого розвитку індустрії гостинності та туризму в Україні;
- відсутність сучасної методології статистичного спостереження та необхідність коректного збору співставної статистичної інформації;
- відсутність підтримки зі сторони місцевих громад;
- нераціональність використання історично-культурної спадщини та необхідність підтримки збереженості й відтворення природного довкілля;
- незбалансованість соціальних і економічних механізмів використання туристичних і курортно-рекреаційних ресурсів;
- низький туристичний імідж України, обумовлений відсутністю розвитку національного ринку, державної підтримки цільових маркетингових заходів;
- низька якість послуг при високій ціні;
- недостатність висококваліфікованих кадрів, сезонність діяльності тощо.

Крім цього пандемія COVID-19 внесла свої корективи й додатково з'явилися нові проблеми. В умовах економічної кризи та на фоні нових хвиль зростання захворюваності на COVID-19 підсилюються соціальні проблеми, загострилася потреба в повноцінному відпочинку, рекреаційних послугах, з'явилася необхідність відновлення здоров'я людей, постраждалих від впливу COVID-19. При цьому слід розглядати необхідність відновлення здоров'я не лише людей, які перенесли це захворювання. Науковці розглядають низку свідчень про ускладнення психологічного здоров'я людей, зниження працездатності під впливом «локдаунів» та доцільність реалізації відповідних оздоровчо-профілактичних заходів [7]. Наявна значна кількість підтверджень суттєвого підвищення ефективності вакцинації при відповідному супроводі комплексом оздоровчих заходів [8]. Разом із цим, результати досліджень свідчать, що в Україні за останнє десятиліття різко зменшилася кількість

спеціалізованих засобів розміщення, які забезпечують надання оздоровчих і лікувально-профілактичних послуг [9-10]. При цьому спостерігається зменшення потужності діючих спеціалізованих засобів розміщення через скорочення кількості місць [9, 11]. Така тенденція обумовлена як фізично, так і морально застарілою матеріально-технічною базою. Вітчизняні спеціалізовані засоби розміщення досить часто знаходяться в «плачевному стані» і потребують кардинальної перебудови для досягнення відповідності сучасним стандартам [9-11]. Незважаючи на зазначене, вітчизняні засоби розміщення характеризується певними перевагами щодо забезпечення споживача лікувально-оздоровчими послугами [2-5]:

- використання природньо-рекреаційних ресурсів із високою здатністю забезпечували оздоровчо-профілактичний ефект [2-6];
- цінова доступність для закордонного споживача (першочергово, для туристів, які прибувають із країн, що значно постраждали від економічної кризи) [2];
- можливість надавати закордонним туристам певні лікувально-оздоровчих послуги, які не покриваються медичним страхуванням на їх батьківщині [2] тощо.

Зазначені переваги розглядаються вітчизняними практиками в стратегіях розвитку як можливості економічного зростання [2-5]. Проте подібні пропозиції досить часто негативно сприймаються певними місцевими громадами [2-6]. Разом із цим слід відмітити, що нині практики та науковці в багатьох країнах вказують на низку соціальних і екологічних негараздів, що обумовлені туристичним перевантаженням, і виступають із закликами реалізації на державному рівні механізмів зниження цих негативних наслідків [12-13].

Таким чином нині формується цілий комплекс факторів, які спричиняють суттєві зміни в розвитку не лише на найближчу, а й на довготривалу перспективу. Відбувається зростання попиту на певні види туризму (перш за все, лікувально-оздоровчий). За відсутності відповідного раціонального його задоволення можуть виникнути загрози в соціальній сфері та посилення екологічного навантаження на природньо-рекреаційні ресурси. З іншої сторони позитивне вирішення проблем сприятиме економічному зростанню. Це вказує на необхідність врахування в національних завданнях механізмів сталого розвитку туризму. Базуючись на результатах аналізу успіху та проблем у досягненні Україною Цілей Сталого Розвитку [1] та враховуючи вище зазначені аспекти, пропонуємо в подальшому додатково розглядати національні завдання, які б забезпечили можливість ефективної реалізації сталого розвитку туризму України (з його вагомими підсекторами: готельним і ресторанним):

- Забезпечити реалізацію заходів щодо сталого розвитку індустрії гостинності й туризму та сприяти підвищенню ефективності діяльності шляхом впровадження інновацій, зростання рівня зайнятості населення (зокрема, на постійній основі), продуктивності праці, зниження сезонних коливань діяльності підприємств;
- Реалізувати механізми подолання бідності та забезпечити рівні можливості доступу до послуг індустрії гостинності та туризму усіх категорій населення України;

- Сприяти вирішенню проблеми подолання голоду й досягнення продовольчої безпеки шляхом реалізації комплексу механізмів покращення раціонів харчування усіх верств населення із урахуванням сучасних наукових досягнень (зокрема, нутригеноміки й нуртигенетики), впровадження сучасних концепцій (зокрема, функціонального, антиейджингового харчування);
- Забезпечити інноваційний взаємодоповнюючий розвиток ресторанного та сільського господарств із першочерговою реалізацією завдань підвищення ефективності їх діяльності на засадах сталого розвитку, впровадження інноваційних технологій, які забезпечують зменшення кількості харчових відходів, використання вторинних сировинних ресурсів із нетрадиційної сировини рослинного та тваринного походження;
- Реформувати системи соціальної підтримки населення шляхом консолідації всіх соціальних програм і видів допомоги щодо реалізації можливості відпочинку, здорового способу життя, отримання лікувально-профілактичних і рекреаційних послуг (у т. ч. і надання допомоги у відновленні здоров'я постраждалим в умовах COVID-19 пандемії);
- Забезпечити реалізацію комплексу заходів, які охоплюють рівний доступ для всіх категорій населення до недорогої та якісної технічної, професійної та вищої освіти у сфері гостинності та туризму;
- Збільшити кількість закладів і висококваліфікованих працівників у них, які забезпечать підготовку кадрів для індустрії гостинності та туризму, навчання пересічних громадян сталого способу життя та «еко-дружньої» поведінки при подорожах;
- Сприяти зростанню зайнятості населення, створення гідних робочих місць і розвитку підприємницької діяльності у вітчизняній сфері гостинності та туризму;
- Ліквідувати гендерну нерівність серед працівників, зайнятих у сфері гостинності та туризму;
- Розвивати якісну, надійну та доступну інфраструктуру індустрії гостинності та туризму, яка базується на використанні інноваційних технологій та засадах сталого розвитку;
- Гарантувати безпечне, ненасильницьке середовище гостинності та туризму для ефективної реалізації послуг міжнародного туризму, забезпечення можливості відпочинку та рекреації місцевого населення.
- Створити ефективну систему статистичного спостереження та коректного збору співставної статистичної інформації для забезпечення підґрунтя до реалізації наукового обґрунтованих стратегій розвитку індустрії гостинності та туризму;
- Реалізувати низку механізмів, які знизять загострення екологічних проблем, екстенсивного та інтенсивного зростання навантаження туризму на природно-рекреаційні ресурси України;
- Забезпечити реалізацію комплексу заходів, які заохочуватимуть діяльність вітчизняних екоготелів і впровадження механізмів сталого розвитку в спеціалізованих засобах розміщення та ресторанних закладах;

▪ Забезпечити підвищення рівня знань і навичок серед усіх верств населення, необхідних для сприяння сталому розвитку, у тому числі, за допомогою навчання з питань сталого способу життя, ефективного відпочинку та здійснення «еко-дружніх» подорожей, із питань прав людини, заохочення культури миру та ненасильства, виховання визнання культурного розмаїття та вкладу культури в сталий розвиток.

Вагомість впливу туризму на економічні, соціальні та екологічні складові обумовлює необхідність його врахування при встановленні національних завдань у межах Цілей Сталого Розвитку. Пандемія COVID-19 обумовила не лише економічну кризу, а й зростання соціальних проблем. У результаті чого спостерігається загострення потреби населення у доступних і якісних рекреаційних послугах, потреби у відпочинку та знятті психологічної напруги, обумовленої соціальним дистанціюванням і обмеженнями. Зазначені потреби обумовлюють зростання навантаження на природно-рекреаційні ресурси, що, у свою чергу, призводить до посилення екологічних проблем. У зв'язку з цим національними завданнями повинен бути охоплений сталий розвиток індустрії гостинності та туризму України.

Список використаних джерел

1. Добровільний національний огляд щодо цілей сталого розвитку в Україні // Міністерство економіки України / Департамент стратегічного планування та макроекономічного прогнозування / Стратегічне планування та макроекономічне прогнозування / Стратегічне планування / Цілі сталого розвитку. 2020. 116 с. <https://me.gov.ua/>
2. Асоціація Гостинності в партнерстві з Центральною Спілкою українців в Німеччині провела Перший Міжнародний Українсько-Німецький Форум / Асоціація індустрії гостинності України. <https://aigu.org.ua/news/spikerami-pro%D1%94ktu-zaprosheni-predstavniki-derzhavnih-instituczij-vishnih-navchalnih-zakladiv-ta-turistichnogo-biznesu-ukra%D1%97ni-ta-nimechchini/>
3. Презентація Дорожньої карти розвитку туристичної дестинації Приазов'я на 2021-2030 роки / Асоціації Індустрії Гостинності України. <https://drive.google.com/file/d/12OeHk7D834DxzfrSeMAkMFo5H2YQB1jK/view?usp=sharing>
4. Колоритне Приазов'я. Дорожня карта розвитку туризму 2021-2030 роки / Асоціації Індустрії Гостинності України. <https://drive.google.com/file/d/1pBDe9dZO4jz98QR1jwYMUUhrBepa4rjk/view>
5. Cohen S. Psychosocial Vulnerabilities to Upper Respiratory Infectious Illness: Implications for Susceptibility to Coronavirus Disease 2019 (COVID-19). Perspectives on Psychological Science, 2021. Vol. 16(1) 161–174. <https://doi.org/10.1177/1745691620942516>
6. Миронов Ю.Б. Сталий розвиток туризму: сутність, завдання та принципи / Матеріали наукової конференції «Актуальні проблеми економіки і торгівлі

- в сучасних умовах євроінтеграції». – Львів: ЛТЕУ, 2017. с.218-219.
https://tourlib.net/statti_ukr/myronov7.htm
7. Santos M.A., Madrid C., Haegeman K., & Rainoldi A. Behavioural Changes in Tourism in Times of COVID-19: Employment scenarios and policy options, JRC Science For Policy Report. Publications Office of the European Union, Luxembourg. 2020. <http://dx.doi.org/10.2760/00411>
 8. Madison A.A., Shrout M.R., Renna M.E., Kiecolt-Glaser J.K. Psychological and Behavioral Predictors of Vaccine Efficacy: Considerations for COVID-19, Perspectives on Psychological Science. 2021. <https://doi.org/10.1177/1745691621989243>
 9. Рогоза М.Є., Столярчук В.М. Забезпечення туристів колективними засобами розміщення в Україні // Wiadomości o postępie naukowym i rzeczywistych badaniach naukowych współczesności : kolekcja prac naukowych «ΛΟΓΟΣ» z materiałami Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji, Kralow, 17 czerwca 2019 r. Kralow : OP «Europejska platforma naukowa», 2019. Tom 1. s. 51-56. <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/conferences/issue/view/2019-06-17/27>
 10. Рогоза М.Є., Столярчук В.М. Проблеми та перспективи розвитку медичного туризму в Україні. Wielokierunkowosc Jako Gwarancja Postępu Naukowego: kolekcja prac naukowych «ΛΟΓΟΣ» z materiałami Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji, Warszawa, Polska: Europejska platforma naukowa, 2020. Tom 1. – s. 47-49. DOI 10.36074/21.02.2020.v1.13
 11. Stolyarchuk V. Approach to development of medical tourism in Ukraine. Perspectives et mise en oeuvre de l'innovation dans le domaine scientifique: collection de papiers scientifiques «ΛΟΓΟΣ» avec des matériaux de la conférence scientifique et pratique internationale (Vol. 1), 20 Septembre,. Genève, Suisse: Plateforme scientifique uropéenne. 2019. p. 8-10. DOI 10.36074/20.09.2019.v1.01
 12. Adey O. From forests to summits, natural parks are discovering overcrowding. The Latest News. Healthy life, beauty, family and actual articles. 2021. <https://gettotext.com/from-forests-to-summits-natural-parks-are-discovering-overcrowding/>
 13. State Parks and Forests Overcrowding Alert // An Official Pennsylvania Government Website / Pennsylvania Department of Conservation & Natural Resources /DCNR. Overcrowding Alert <https://www.dcnr.pa.gov/Pages/OvercrowdingAlert.aspx>

Харламова Ганна,
д.е.н., доцент,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

РОЗВИТОК КРЕАТИВНОЇ ЕКОНОМІКИ ЯК ОДНОГО З МЕХАНІЗМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Дуже важливо для будь-якої країни зберігати свою конкурентоспроможність у сучасному світі. Сьогодні це неможливо без використання новітніх технологій, розвитку наукового потенціалу, іншими словами – креативної економіки.

Креативна економіка як один із механізмів сталого розвитку є важливим аспектом удосконалення країни. Розвиток новітніх технологій, удосконалення процесів виробництва, втілення в реальність нових ідей, капіталізація людських талантів – усе це про креативний підхід у розвитку держави.

Економіка України має значний потенціал для розвитку своїх «силіконових долин». Саме креативна економіка може стати одним із каталізаторів підняття нашої країни на новий рівень та, власне, підґрунтям для реалізації інших механізмів сталого розвитку.

Посилаючись на «Концепцію сталого розвитку 2030», варто зауважити, що креативна економіка передусім повинна базуватися на розвитку креативного суспільства. Окрім цього, розвиток нових галузей повинен також не проходити окремо від удосконалення існуючих традиційних галузей економіки з використанням креативних технологій.

Творчий та інноваційний потенціал у регіонах України є далеко неоднаковим. Аналіз регіонів України за основними показниками креативності, запропонованими Р. Флорідою, може детектувати регіони України, що мають високий творчий потенціал, отже виявити приховані резерви сталого економічного зростання. Проте, пряме перенесення методики Р. Флориди для дослідження вітчизняних регіонів за рівнем креативності є неможливим, оскільки ряд найважливіших показників відсутній при моніторингу у нашій країні (як то рівень толерантності регіональних спільнот, можливість самовираження і т.д.); існує проблема інформаційної сумісності міжнародних показників і тих, що відслідковуються в Україні (наприклад, кількість людей, зайнятих у креативних сферах діяльності). Отже, потрібним є інвестування у наукові проекти присвячені розробці методик, дорожніх карт тощо для аналізу креативних індустрій та креативного потенціалу України та її об'єктів (регіонів, КВЕД, громад тощо). Ці підходи до оцінки та аналізу мають базуватися на чітких об'єктивних математично-обґрунтованих алгоритмах та забезпеченні первинною та вторинною статистикою. Як пропозицію можна висловити необхідність постановки відповідної цілі для грантових проєктів МОН та НФДУ на 2022-2025 рр.

Україна має напрям до розвитку креативної економіки в країні, для цього потрібно ще активніше стимулювати професійну підготовку відповідних спеціалістів. Активно розвивати толерантність, фінансуючи соціальні заходи. Потребує покращення рівень інвестицій в НДДКР та розвиток інновацій в країні, які є рушійною силою в креативній економіці, оскільки 3% населення генерують 4.5% ВВП (або 1 людина у середньому виробляє валового продукту за 1.5 людей). Це свідчить про рентабельність праці у даній сфері, що є великим стимулом для змінення напрямку державної політики.

Завдання і проблеми в Україні:

1. Креативні індустрії досі не розглядаються владою як пріоритетна сфера для загального розвитку країни. Законопроект щодо розвитку національної культурної продукції повинен бути інтегрований у більш широкий план розвитку креативної економіки.
2. Відсутність співпраці між центральними та місцевими органами влади у сфері культури.
3. Припинено політичні ініціативи щодо розвитку аудіовізуальної та кінематографічної продукції.
4. Брак синергії між ІТ та більш широкими креативними спільнотами.

Рекомендації для України:

- Стимулювати розвиток креативних сфер шляхом створення освітніх програм.
- Збільшити дотації компаніям, які займаються підприємницькою активністю у сфері медіа та арту.
- Збільшити субсидії/пільги «креативним компаніям», задля стимулювання їх подальшої діяльності та працівникам, задля зупинки «витіку мізків» з країни.
- Застосовувати критерій креативності праці при визначенні заходів та інструментів мотивації персоналу організацій сфери інтелектуальних послуг.
- Визначити відповідний індикатор креативності для обов'язкових КРІ показників звітів ректорів.

Ховрак Інна,

д.е.н., доцент, в. о. проректора з науково-педагогічної роботи, міжнародної діяльності та інвестицій, Університет державної фіскальної служби України

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ УНІВЕРСИТЕТІВ У ДОСЯГНЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Глобалізований простір вищої освіти призводить до посилення конкуренції університетів за студентів, працівників та інвестиції на світовому ринку. Університети, відкриті для змін, здатні швидко адаптуватися та реагувати на потреби ринку, зможуть скористатися перевагами інтернаціоналізації та діджиталізації. Водночас соціальна відповідальність університетів є лакмусовим папером, який відображає усвідомлення відповідальності за розвиток суспільства. Весна 2020 року остаточно змінила уявлення про розвиток університетів, їх місію та значення для суспільства. Якщо до пандемії характерними були окремі ініціативи університетів у сфері соціальної відповідальності, переважання екологічних ініціатив та волонтерства, то пандемія дозволила усвідомити важливість побудови мережі соціально відповідальних університетів, посилення співпраці між університетами та з представниками бізнесу, влади та громадськості, а також зміни напрямів та форм соціальної відповідальності. Однак не всі університети відкриті для змін.

Водночас, університети, які включені до міжнародних рейтингів та є лідерами національних рейтингів, мають потужний науковий, освітній та репутаційний капітал, можливості фінансування проєктів у сфері соціальної відповідальності та сталого розвитку, спільноту активних студентів та співробітників. Дотримуючись сформованих стратегічних пріоритетів, такі університети здатні до подальшого розвитку та лідерства в національному просторі вищої освіти, а при посиленні уваги до питань соціальної відповідальності, збільшенні кількості форм та видів співпраці із стейкхолдерами – до лідерства у світовому просторі вищої освіти. Існує також великий потенціал для зміцнення конкурентних позицій тих університетів, які під час пандемії відіграли важливу роль у розвитку суспільства та справили позитивний вплив через реалізацію соціальних проєктів (інформаційні кампанії, волонтерство, благодійність). Деякі університети, які врешті-решт зрозуміють послаблення своїх конкурентних позицій і відчують тиск з боку абітурієнтів, здобувачів вищої освіти, працівників, місцевих громад тощо, зможуть зміцнити свій репутаційний капітал, визначивши власну соціальну місію, потреби основних стейкхолдерів та налагодивши міжсекторний діалог. Однак будуть університети, які не зможуть змінитися, вони поступово відчуватимуть втрату студентів, відтік талановитих кадрів, що в кінцевому підсумку обмежить їх здатність ефективно функціонувати в середньостроковій перспективі.

Таким чином, пандемія сприяла появі нових способів управління університетами, форматів освітньої та наукової діяльності, тематик досліджень. При цьому, найбільшими викликами, з якими стикнулися університети, стали:

- підтримка академічної доброчесності здобувачів вищої освіти, працівників та керівництва університету;
- сприяння зменшенню нерівності в освіті з урахуванням значних відмінностей у технологічних умовах як для здобувачів вищої освіти, так і для працівників;
- підтримка доказового діалогу, протидія ідеологічному тиску;
- розвиток не тільки інтелектуальних здібностей, а й самостійності здобувачів вищої освіти, їх соціальної, емоційної та психологічної сили;
- збільшення індивідуальної та інституційної фінансової заборгованості, необхідність критичного перегляду її рівня та створення можливостей для реструктуризації;
- забезпечення балансу між світовими та місцевими ринками у сфері надання освітніх та дослідницьких послуг, державних закупівель тощо.

Нетипові ситуації вимагають гнучких управлінських рішень. Однак саме соціально відповідальні університети здатні виховувати свідомих та соціально відповідальних особистостей. Тому вищезазначені виклики не стануть перешкодою для подальшого розвитку таких університетів. Тому система вищої освіти повинна відігравати ключову роль у формуванні пост-пандемічного світу, і це має бути зроблено шляхом зміцнення соціальної відповідальності університетів, зокрема шляхом розробки та підписання декларації соціальної відповідальності університетів.

Вища освіта може стати стимулом для поширення фундаментальних цінностей суспільства (демократія, права людини, верховенство права, соціальна справедливість, інтеграція та рівність) шляхом поваги до академічної свободи, інституційної незалежності та залучення здобувачів вищої освіти, викладачів та співробітників до вирішення важливих соціальних проблем.

Сучасний світ, що болісно підтверджено COVID-19, дуже інтегрований. Тому, щоб забезпечити сталий розвиток суспільства після COVID-19, університети повинні посилити соціальну відповідальність, як інституційну, так і персональну, і таким чином докласти зусиль у таких сферах:

- сприяння системному мисленню, збалансування економічних, соціальних та екологічних цілей;
- поєднання підходів до формування цілей «зверху вниз» та «знизу вгору»;
- поглиблення участі внутрішніх та зовнішніх стейкхолдерів, використання нових способів комунікації, а також розширення переліку факторів, які враховуються при прийнятті управлінських рішень;
- застосування нових інструментів та розробка політики на основі великих даних, що може допомогти виявити проблеми та можливі шляхи їх вирішення.

Таким чином, подальше розповсюдження та застосування концепції соціальної відповідальності залежить від університетів, здатних впроваджувати інновації, ризикувати, бачити невдачі та приймати перспективні рішення.

Чала Ніна,
доктор наук з державного управління, професор,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»,
Китаєв Андрій,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»,

МЕХАНІЗМ РОЗБУДОВИ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОСИСТЕМИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

В сучасному світі невизначеності і переходу від індустріального суспільства до цифрового конкурентоспроможними є відкриті та інклюзивні системи. Саме в таких системах найкращим чином проявляється підприємництво, а відкритість та конкуренція створюють умови для розвитку інновацій. Україна з 2015 року показує стабільні темпи зростання на рівні 2-3% на рік, пандемія коронавірусу суттєво вплинула на економіку, що призвело до падіння економіки. За даними Світового банку [1] наразі ВВП України досяг 155,6 млрд. дол. США, що порівняно з рівнем 2014 року. Отже, Україні не вдається продемонструвати зростання економіки на рівні 7-8% на більш-менш тривалому проміжку часу. Короткотривалі періоди зростання можна пригадати на початку 2000 років і у період 2010-2011 роки. Причиною такої ситуації є те, що за період незалежності не було створено сталої інноваційної моделі розвитку.

Світовий Економічний Форум вказує на найбільші втрати внаслідок пандемії коронавірусу – це втрата людського капіталу внаслідок поширення епідемії, впровадження дистанційного навчання і зростання бідності [2]. Така ситуація загрожує тривалою депресією та дезінтеграцією. Протистояти світовим глобальним ризикам можуть тільки гнучкі відкриті інноваційні екосистеми, які завдяки своїм механізмам саморегулювання: прозорості, інклюзії, та інш. здатні забезпечити конкурентний розвиток країни.

В Україні тривалий час впроваджувалася модель регіонального розвитку через створення агентств регіонального розвитку з підпорядкуванням Міністерству розвитку громад та територій України. Така модель передбачає утримання адміністративного апарату мережі агентств та погодження на центральному рівні рішень, що можуть бути делеговані за принципом субсидіарності на місцевий рівень. Ця модель показала свою низьку ефективність і повільність прийняття інвестиційних рішень бюрократичним апаратом.

Заходи державної політики регіонального розвитку спрямовано у першу чергу на стимулювання розвитку депресивних регіонів за рахунок спрямування державних капітальних вкладень; сприяння зайнятості населення, забезпечення цільового фінансування програм перекваліфікації; спрямування міжнародної технічної допомоги на розв'язання актуальних соціально-економічних та екологічних проблем [стаття 7, 3]. Депресивність регіонів визначається за показниками ВРП, рівнем зареєстрованого безробіття, населений пункт, на території якого з 1996 року ліквідовані вугледобувні та вуглепереробні підприємства, але не були здійснені в повному обсязі заходи щодо вирішення

соціально-економічних та екологічних питань [стаття 9, 3]. Законом визначено порядок визнання територію депресивною, але описаний механізм створює регіони-донори та регіони-акцептори фінансових ресурсів. Це демотивує місцеву владу шукати інноваційні рішення для розвитку регіону.

Отже, описані механізми державного стимулювання регіонального розвитку є не ефективними і не забезпечують сталість. Вирішенням цієї ситуації є розбудова інноваційної екосистеми сталого розвитку регіонів на засадах кооперації, економічного прагматизму та креативності. Це створить мультиплікативний ефект сталого зростання країни за рахунок підсилення горизонтальних зв'язків та партнерства та формування нових напрямів розвитку. Механізм реалізації наступний: після проведення аналітичного дослідження формуються локальні запити на вирішення проблем для забезпечення інноваційного сталого розвитку. За зібраними локальними запитами розробляються проекти сталого розвитку з яких формується пул. Після цього розробляється бізнес-симуляція інноваційного сталого розвитку. З представників місцевої влади, локального бізнесу, науковців, громадських активістів формуються змішані команди, що під час проведення бізнес-симуляції роблять інтерактивний аналіз пулу проектів сталого розвитку. За результатами такого аналізу створюються локальні атрактори інноваційного сталого розвитку. Інтеграція локальних атракторів сталого розвитку створює національну мережу інноваційного сталого розвитку регіонів. Завдяки запропонованому механізму створення інноваційної екосистеми сталого розвитку країни спрощується; відсутні організаційні витрати на утримання адміністративного апарату; пул проектів формується за принципом децентралізації та субсидіарності, що робить його беззаперечну підтримку на місцях, а самі проекти можуть бути масштабовані в межах країни, що створює мультиплікативний ефект.

Для реалізації запропонованого механізму розбудови сталого розвитку регіону рекомендується внести зміни до Закону України № 2850-IV від 02.12.2012 р. «Про стимулювання розвитку регіонів», а саме додати частину, яка би унормувала запропонований механізм, розширюючи дію означеного Закону не тільки на депресивні регіони. Міністерству розвитку громад і територій України розробити і впровадити у практику оцінки розвитку регіонів показники сталості конкурентоспроможності (Sustainable Competitiveness Index [4]), який би комплексно оцінював рівень виснаження та ефективність використання природних ресурсів регіону при проведенні господарської діяльності; розвитку соціального капіталу (здоров'я, безпека, свобода, рівність та задоволеність життям мешканців); інтелектуального капіталу та інновацій (здатність створювати багатство та робочі місця за допомогою інновацій та галузей з доданою вартістю), а також ефективність місцевого самоврядування (інвестиції, інфраструктура, структура зайнятості).

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Світового банку. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2020&locations=UA&start=1987&view=chart>

2. The Global Risks Report 2021, 16th Edition, is published by the World Economic Forum . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www3.weforum.org/docs/WEF_The_Global_Risks_Report_2021.pdf
3. Закон України № 2850-IV від 02.12.2012 р. «Про стимулювання розвитку регіонів». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2850-15#Text>
4. The Sustainable Competitiveness Index . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://solability.com/the-global-sustainable-competitiveness-index/green-competitiveness>

Чеботарьов Вячеслав,

д.е.н., професор,

Чеботарьов Єгор,

к.е.н., доцент,

Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка

ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗРОБКИ СТРАТЕГІЇ ВІДНОВЛЕННЯ ДОНБАСУ У КОНТЕКСТІ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Аналіз перебігу тенденцій соціально-економічного розвитку України протягом останніх років дає науково-практичні підстави відмітити, що розв'язання сукупності проблем законодавчого забезпечення сталого розвитку країни буде визначатися спроможністю (і відповідною політичною відповідальністю) щодо опрацювання системної державної політики, спрямованої на подолання наслідків війни на теренах українського Донбасу: у Донецькій і Луганській областях.

В узагальненому визначенні, війна на Донбасі (і сукупність похідних інституціональних й економічних проблем «навкруги» війни) виступає як визначальний і надскладний стримуючий чинник розвитку України в межах, як мінімум, середньострокової перспективи (разом з тим, він має загальноцивілізаційний зміст і значення, що Україна має, але так і не спромоглася, донести до чіткого усвідомлення світової спільноти).

Такі попередні взаємозумовлюючі висновки підтверджується аналізом: більш ширшого кола питань, пов'язаних з інституціональними оцінками війни у вітчизняному суспільстві; прогнозованих тенденцій економічного розвитку України у межах коротко- (на 1 – 3 роки) та середньострокової (на 3 – 5 років) перспектив; визначальних трендів сучасної міжнародної політики в цілому.

Отже, подолання наслідків війни і соціально-економічне відновлення Донбасу об'єктивно визначають стратегічну ціль розвитку держави у межах коротко- та середньострокового періодів. Зміст і характер даної цілі визначаються глибиною відповідних внутрішньополітичних проблем і сучасними несприятливими чинниками розвитку на міжнародній арені. На досягнення такої ідентифікованої стратегічної цілі має бути спрямовано державну політику в економічній, інституціональній, науково-технічній, природичо-охоронній і зовнішньополітичній сферах (із законодавчим забезпеченням за даними напрямками).

При цьому, на більш віддалену – довгострокову часову перспективу (10-15 років і більше) стратегічна ціль розвитку держави визначається верховенством інтересів і стратегічної цілі щодо України в цілому.

Таким чином, зміст законодавчого забезпечення сталого розвитку України в межах середньострокового періоду має визначатися відповідним закріпленням концептуального підходу і похідними конкретизуючими нормативно-правовими положеннями щодо часових періодів повернення тимчасово окупованих

територій Донецької та Луганської областей у єдине інституціональне, економічне і правове поле України. У відповідності до сучасної світової науки і практики з розробки та прийняття законодавчих документів державного (і наднаціонального) характеру при цьому мають бути застосовані сценарний підхід і програмно-цільовий метод обґрунтування соціально-економічного територіального розвитку (це є тим більш необхідним у разі розробки документів надзвичайної державної та суспільної значущості).

Робота авторів за поданням ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» у Міжвідомчій робочій групі Міністерства реінтеграції тимчасово окупованих територій України (МінТОТ) з опрацювання питань розвитку донецького та луганського регіонів і підсумковий документ МінТОТ «Стратегія економічного розвитку Донецької та Луганської областей на період до 2030 року» [1] свідчать, що панівним у даному випадку став інший концептуальний підхід. Його сутність полягає у створенні так званого «поясу успішності» на теренах контрольованих територій Донецької та Луганської областей, який би став прикладом для тимчасово неконтрольованих територій (при цьому, зміст зазначеного підсумкового документу МінТОТ «Стратегія економічного розвитку Донецької та Луганської областей на період до 2030 року» жодним чином не містить будь яких перспектив, прогнозів тощо, а також механізмів, інституційного забезпечення й необхідних хоча б приблизних оцінок необхідних ресурсів щодо реалізації подібного прикладу на теренах неконтрольованих територій).

Разом з тим, слід відмітити: у цілому підсумковий документ Міжвідомчої робочої групи «Стратегія економічного розвитку Донецької та Луганської областей на період до 2030 року» відповідає своєму функціональному призначенню; його має бути ураховано при реалізації системи реінтеграційних заходів і законодавчого забезпечення сталого розвитку України (при цьому, слід ураховувати, що даний документ містить певні змістовні, структурно-логічні та фактично-емпіричні (й редакційні) прогалини, котрі правомірно відмічено вітчизняною науковою спільнотою [2]).

Більш того, маємо усвідомлювати, що Україна як держава в інституціональному, економічному й іміджевому вимірах багато втратила внаслідок неприйняття подібного роду документу вже протягом 2015-2016 рр. (вітчизняною наукою, зокрема, – й економічною, відповідні пропозиції політичній владі країни було представлено, однак – вони залишилися поза увагою).

Узагальнення напрацювань досліджень за даною тематикою [2, 3]; попередні науково-практичні напрацювання авторів з проблем соціально-економічного розвитку Донецької та Луганської областей і безпосередньо, – подолання наслідків війни на Донбасі [4], зокрема – пропозиції з розробки і прийняття «Плану Маршала для Донбасу», схваленого у 2016 р. Асоціацією зовнішньої політики України [5]; участь протягом 2015-2020 рр. у консультативно-методичному забезпеченні грантової політики провідних міжнародних благодійних організацій у Донецької та Луганської областей [6]; участь у діяльності зазначеної Міжвідомчої робочої групи МінТОТ та прийняті

Донецьким науковим центром НАН України і МОН України відповідні розробки авторів є підґрунтям для таких вихідних пропозицій Верховній Раді України щодо законодавчого забезпечення сталого розвитку держави.

Отже, законодавче забезпечення сталого соціально-економічного розвитку України в межах середньострокової перспективи має ґрунтуватися на визначенні й нормативно-правовому закріпленні можливих сценаріїв і часових меж реінтеграції тимчасово-окупованих територій Донецької та Луганської областей у єдине правове, економічне й інституціональне, у тому числі, – інформаційне поле України (зазначений принциповий підхід авторів у ході дискусій з розробки і прийняття «Стратегії економічного розвитку Донецької та Луганської областей на період до 2030 року» було підтримано представниками Інституту стратегічних досліджень при Президентові України).

Чітке визначення і законодавче закріплення можливих сценаріїв і часових меж реінтеграції тимчасово неконтрольованих територій слід супроводити з подальшою ідентифікацією базового (найбільш вірогідного) сценарію. Такими принциповими сценаріями можуть бути.

1. Оптимістичний сценарій (у межах 3-5 найближчих років: протягом 2022-2026 рр.

Базовий сценарій (у межах 7-10 майбутніх років: протягом 2028-2030 рр.

3. Песимістичний сценарій (у межах 15-25 років: протягом 2037-2047 рр.)

З метою забезпечення наскрізного підходу щодо реалізації програмно-цільового розвитку територій визначена пропозиція та сценарії (вони авторами доведені в аналітичних розробках і вже оприлюднені [4]); при цьому, є цілком зрозумілим: можливо, можуть бути іншими часові межі трьох ідентифікованих сценаріїв (або – може бути їх більша кількість).

Наразі є важливим прийняття й затвердження пропонованого підходу за суттю. У подальшому є доцільним його відображення у стратегіях і планах розвитку безпосередньо Донецької та Луганської областей, щойно створених укрупнених районів у межах областей (у сучасних умовах ці аспекти практично випали з кола досліджуваних вченими й не знайшли відображення у «Стратегії економічного розвитку Донецької та Луганської областей на період до 2030 року», що у контексті регіонального розвитку стане на заваді вже протягом майбутніх двох-трьох років; особливо, – об'єднаних територіальних громад поблизу межі бойового зіткнення).

Визначення і закріплення на державному рівні принципових перспектив і сценаріїв реінтеграції тимчасово неконтрольованих територій у єдине правове, економічне та інституціональне поле України слід вважати також вагомим чинником забезпечення й безпосередньої практичної системної реалізації інформаційної протидії у гібридній війні Російської Федерації та необхідним, вагомим й очікуваним посилом для проукраїнські налаштованих громадян «по той бік» лінії зіткнення (не слід відкидати й інших позитивних проявів і наслідків у разі законодавчого закріплення пропонованих пропозицій).

Такий підхід щодо визначення і закріплення у законодавчому забезпеченні державної політики сталого розвитку України сценаріїв і часових меж реінтеграції тимчасово неконтрольованих територій у єдине правове, економічне

та інституціональне поле країни також буде позитивно сприйматися міжнародною спільнотою з погляду підтвердження і демонстрації реальної та виваженої політики у відновленні миру на українському Донбасі.

Всі інші складові пакету із законодавчого забезпечення сталого розвитку України, серед яких є доцільним прийняття окремих законодавчих актів щодо: території пріоритетного розвитку (вільної економічної зони) на теренах Донецької та Луганської областей; співпраці міжнародної спільноти у реалізації державної політики України з реінтеграції тимчасово окупованих територій (при розробці законодавчих актів за цими двома напрямками є доцільним урахувати науково-практичні наробітки з проблематики національних ділових культур країн, які можуть бути найбільш вірогідними учасниками міжнародних проєктів з відновлення Донбасу); засад формування та функціонування державно-приватно-комунального партнерства в регіонах (а також відображення в законодавстві інституціональних відмінностей на теренах контрольованих територій Донецької та Луганської областей) мають ґрунтуватися на засадах сценарного підходу у відновленні єдиного інституціонального, економічного та правового поля України.

Список використаних джерел

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України "Про затвердження Стратегії економічного розвитку Донецької та Луганської областей на період до 2030 року" від 18 серпня 2021 р. № 1078-р. <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-strategiyi-ekonom-a1078r>.
2. Амоша О. І., Залознова Ю. С., Новікова О. Ф. та ін. Пропозиції та зауваження до проєкту Концепції економічного розвитку Донецької та Луганської областей. Економічний вісник Донбасу. 2021. № 1(63). С. 186-196. doi: 10.12958/1817-3772-2021-1(63)-186-196.
3. Горбулін В.П. Как победить Россию в войне будущего. Брайт Стар Паблішін, 2020. 256 с.
4. Чеботарьов В.А., Чеботарьов Є.В. Пропозиції щодо вдосконалення і реалізації "Стратегії економічного розвитку Донецької та Луганської областей на період до 2030 року". Економічний вісник Донбасу. № 2(64), 2021. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2021-2\(64\)-27-32](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2021-2(64)-27-32).
5. Чеботарьов В.А. Четверть століття українсько-американської дружби: допомога Mercy Corps як модель міжнародної співпраці у подоланні наслідків військового конфлікту на Донбасі. Агора. Вип. 16. 2016. С. 37-41.
6. Чеботарьов В.А., Колосов А.М., Руденко В.І. та ін. Основи бізнес-планування в мікропідприємстві: наук.-практ. довідник для бенефіціарів Mercy Corps. Старобільськ: ДЗ «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка», 2016. 52 с.

Яценко Валерія,
здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

РИНОК ВАЛЮТНИХ ДЕРИВАТИВІВ ЯК КОМПОНЕНТ УПРАВЛІННЯ ВАЛЮТНИМИ РИЗИКАМИ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

У зв'язку із нерівномірним зростанням світової економіки, процесами економічної глобалізації та інтернаціоналізації, діяльністю транснаціональних банків та корпорацій, здійснення розрахунків в іноземних валютах набудатиме все більшої актуальності, а волатильність валютних курсів виступатиме однією з ключових проблем сучасної міжнародної економіки, яка «здійснюватиме глибокий вплив на всі рівні економіки» [1]. Причина полягає в тому, що валютний курс виконує роль «амортизатора шоків» в умовах глобальної економічної нестабільності і відображає результат впливу внутрішньої політики на згладжування побічних ефектів такої нестабільності [2], що особливо актуально для малих відкритих економік, прикладом якої виступає Україна. Крім того, одним із найважливіших сигналів, який відображає валютний курс, а саме реальний ефективний валютний курс, є зміни відносної міжнародної конкурентоспроможності країни протягом певного періоду часу враховуючи зміни цін всередині країни та за кордоном [3, с. 15].

Як зазначає М. Канділ «в стані рівноваги зміни валютного курсу відображають основні фундаментальні фактори, які закріплюють очікування агентів і визначають виробничі плани» [2], а «навіть довготривалі відхилення від курсоутворення на основі фундаментальних факторів в певний момент та у певному ступені повертаються до норми» [4]. Проте, незважаючи на те, що фундаментальні фактори, як і валютний курс є нестационарними, стабільність валютного курсу є необхідним чинником забезпечення сталого економічного зростання та стабільного розвитку [5, с. 109], а його коливання, викликані внутрішніми та/або зовнішніми чинниками, втілюватимуться у вигляді завищеного або заниженого обмінного курсу і впливатимуть на інші макроекономічні показники такі як реальне зростання, інфляція і компоненти сукупного попиту [2]. Як наслідок, нестабільність та непрогнозованість валютного курсу вимагає впровадження адаптивного підходу до управління валютними ризиками, а також запровадження ринку фінансових інструментів за допомогою яких вітчизняні суб'єкти господарювання зможуть ефективно хеджувати ризики, в першу чергу – ринку валютних форвардів, ф'ючерсів, опціонів та свопи.

Існує п'ять основних підходів управління валютними ризиками, а саме фінансове (financial hedges) та операційне хеджування (operational hedges), вибір валюти платежу (invoice currency) та цінова стратегія на основі перенесення валютного курсу на ціни (price revision strategy through exchange rate pass-through) [1], ігнорування ризиків (Do Nothing) [2] (рис. 1). Проте, деякі автори [6]

вважають, що валютні деривативи виступають найкращими інструментами управління ризиками [7, с. 2], а доступ до ф'ючерсних ринків валют або інших активів, які ідеально корелюють із валютним курсом дозволяють повністю уникнути ризику [6], що підтверджує популярність використання деривативів як способу хеджування ризиків – 80% фідуціарних установ США застосували валютні деривативи [7, с. 3]. Крім того, деривативи можуть ефективно хеджувати економічну експозицію валютного ризику [8].

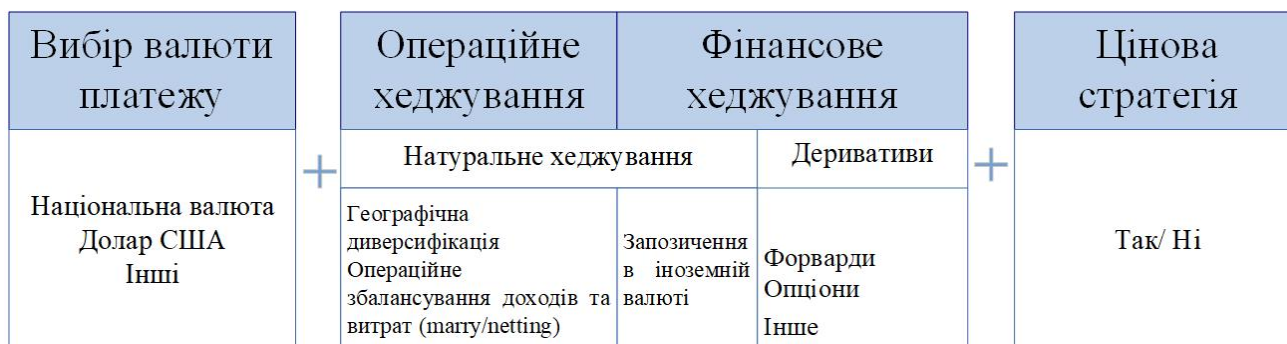


Рис. 1. Концепція валютного ризик-менеджменту

Головними перевагами валютних деривативів виступають ефективність хеджування валютних та фінансових ризиків, низькі трансакційні витрати та високий рівень ліквідності [9, с. 69], що підтверджується емпіричними дослідженнями. Наприклад, японські компанії найбільше використовують форварди (95,2%) та опціони (24,1%), використання яких підвищується зі зростанням фірми, в той час як інші валютні деривативи застосовуються лише у 3,0% випадках [10]. А на думку Д. Пандея найбільш ефективним та популярним фінансовим деривативом є валютний ф'ючерс, який є більш безпечним у порівнянні з форвардами завдяки наявності клірингового дому, який нівелює ризик невиконання угоди одним із суб'єктів угоди [7, с. 5, 7-8]. Як наслідок, «Забезпечення функціонування ринків деривативних фінансових інструментів» було визнано однією з цілей Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року розробленої Національним банком України, Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, Міністерством фінансів України та Фондом гарантування вкладів фізичних осіб, що передбачає, насамперед, законодавче та нормативно врегулювання функціонування ринку деривативних фінансових інструментів [11]. Проте, з метою зацікавлення іноземних інвесторів та підвищення довіри до вітчизняного фінансового ринку, правове поле повинно відповідати загальносвітовим тенденціям розвитку деривативних ринків, а саме передбачати можливість використання ускладнених інструментів, зокрема опціонів на свопи та форвардні свопи або, у випадку прийняття Закону «Про віртуальні активи», застосування деривативів на криптовалюту. Відповідні законодавчі акти також повинні чітко визначити механізм встановлення та контролю за спекулятивними операціями, які нині домінують на вітчизняному ринку. Окрім законодавчого регулювання, важливими є покращення інфраструктури та фінансової грамотності потенційних учасників ринку. Відповідно, з метою формування законодавчої бази функціонування деривативних ринків, яка б відповідала потребам і запитам представників

реального бізнесу, до процесу підготовки та обговорення закону слід долучити усіх зацікавлених сторін – підприємців, представників банківського сектору, інвесторів тощо.

Таким чином, ринок валютних деривативів дозволить українській економіці знизити втрати реального сектору від економічної нестабільності та непрогнозованості, ефективно хеджувати ризики, а значить забезпечити стійкість бізнес-моделі, підвищити ліквідність ринків, зміцнити банківський сектор як головного надавача таких послуг, підвищити інвестиційну привабливість країни, знизити інформаційні асиметрії тощо.

Список використаних джерел

1. Ince, H., Cebeci, A.F. Imamoglu, S.Z. AnArtificial Neural Network-Based Approach to the Monetary Model of Exchange Rate. *ComputEcon*53,817–831 (2019). <https://doi.org/10.1007/s10614-017-9765-6>
2. Kandil, M. (2019). Variation in nominal and real effective exchange rates: evidence across developed and developing countries. *International Review of Economics*. doi:10.1007/s12232-019-00322-z
3. Wang, Peijie, (2020), *The Economics of Foreign Exchange and Global Finance*, 3rd ed. 2020 ed., Springer
4. Sarno L (2005) Viewpoint: towards a solution to the puzzles in exchange rate economics: Where do we stand? *Can J Econ* 38(3):673–708
5. Suhadak, S. and Suciany, Amanda Dwi, Brief Technical Note: The Influence of Exchange Rates on Inflation, Interest Rates and the Composite Stock Price Index: Indonesia 2015 - 2018, *Australasian Accounting, Business and Finance Journal*, 14(1), 2020, 105-120. doi:10.14453/aabfj.v14i1.11
6. Broll, U., Eckwert, B. Exports and Indirect Hedging of Foreign Currency Risk. *JER* 50, 356–362 (1999). <https://doi.org/10.1111/1468-5876.00124>
7. Pandey, D. (2014). Currency risk management through currency derivatives. *Journal of management Research*,2(1).
8. Hagelin, N. andPramborg, B. (2004), Hedging Foreign Exchange Exposure: Risk Reduction from Transaction and Translation Hedging. *Journal of International Financial Management & Accounting*, 15: 1-20. <https://doi.org/10.1111/j.1467-646X.2004.00099.x>
9. Florentina-Olivia Balu & Daniel Armeanu, 2007. "Foreign Exchange Risk in International Transactions," *Theoretical and Applied Economics*, Asociația Generală a Economistilor din România - AGER, vol. 3(3(508)), pp. 65-70
10. Exchange Rate Risk Management of Export Firms: New findings from a questionnaire survey. URL: <https://www.rieti.go.jp/en/publications/summary/13040002.html>
11. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_FS_2025.pdf

РОЗДІЛ 2. ВИСТУПИ

Ховрак Інна,

д.е.н., доцент, в. о. проректора з науково-педагогічної роботи, міжнародної діяльності та інвестицій, Університет державної фіскальної служби України

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ УНІВЕРСИТЕТІВ У ДОСЯГНЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Глобалізований простір вищої освіти призводить до посилення конкуренції університетів за студентів, працівників та інвестиції на світовому ринку. Університети, відкриті для змін, здатні швидко адаптуватися та реагувати на потреби ринку, зможуть скористатися перевагами інтернаціоналізації та діджиталізації. Водночас соціальна відповідальність університетів є лакмусовим папером, який відображає усвідомлення відповідальності за сталий розвиток суспільства.

Соціальна відповідальність університету є системним підходом до усвідомлення, реалізації та моніторингу впливу університету на сталий розвиток суспільства завдяки розширенню традиційної місії закладу для пошуку рішень економічних, соціальних та екологічних проблем, а також здатності до постійного вдосконалення й трансформації як закладу, так і суспільства. Соціальну відповідальність університету варто розглядати через призму чотирьох складових: освіта для сталого розвитку, соціальна відповідальність науки, відповідальний кампус, діалог із суспільством.

Водночас весна 2020 року остаточно змінила уявлення про розвиток університетів, їх місію та значення для суспільства. Якщо до пандемії характерними були окремі ініціативи університетів у сфері соціальної відповідальності, переважання екологічних ініціатив та волонтерства, то пандемія дозволила усвідомити важливість побудови мережі соціально відповідальних університетів, посилення співпраці між університетами та з представниками бізнесу, влади та громадськості, а також зміни напрямів та форм соціальної відповідальності.

Саме соціально відповідальні університети здатні виховувати свідомих та соціально відповідальних особистостей. Тому система вищої освіти повинна відігравати ключову роль у формуванні пост-пандемічного світу. Визнаючи важливість соціальної відповідальності для розвитку вищої освіти та враховуючи досвід інших країн щодо державної підтримки та сприяння популяризації концепції соціальної відповідальності університетів, доцільною є розробка та затвердження національної декларації соціальної відповідальності університетів:

1) Виховання соціально відповідальних фахівців шляхом сприяння створенню освітніх програм у сфері соціальної відповідальності та сталого розвитку.

2) Підвищення обізнаності щодо можливостей забезпечення сталого розвитку шляхом посилення соціально відповідального контенту при розробці навчальних дисциплін.

3) Забезпечення етичності проведення досліджень та дотримання академічної доброчесності.

4) Проведення міждисциплінарних досліджень та сприяння розробці інновацій з урахуванням екологічних, соціальних та економічних потреб суспільства.

5) Популяризація науки в суспільстві, сприяння збереженню та передачі інтелектуальних та культурних цінностей.

6) Здійснення управління діяльністю університетів на засадах соціальної відповідальності шляхом розробки, впровадження та моніторингу виконання відповідних стратегій, політик та програм.

7) Налагодження двосторонньої комунікації із внутрішніми та зовнішніми стейкхолдерами, гарантування прозорості взаємодії.

8) Ініціювання та підтримка реалізації соціально відповідальних проєктів.

9) Сприяння відповідальному споживанню ресурсів та зменшенню відходів університетів.

10) Забезпечення екологічності та доступності інфраструктури університетів.

11) Налагодження сприятливого клімату та умов праці для персоналу, зокрема шляхом підтримки ідеї рівності, різноманітності, дотримання прав людини.

12) Створення можливостей для розвитку здобувачів вищої освіти, викладачів, науковців, адміністративних та інших працівників.

13) Підвищення якості освіти, розвиток дуальної та змішаної освіти, а також освіти впродовж життя.

14) Розвиток співпраці на національному та міжнародному рівнях з іншими учасниками суспільних відносин, залучення громади до проведення спільних заходів та реалізації спільних проєктів.

Отже, 1 та 2 пункти відображають аспект «Освіта для сталого розвитку», 3, 4 та 5 – «Соціальна відповідальність науки», з 6 по 12 – «Відповідальний кампус», 13 та 14 – «Діалог із суспільством». Добровільне підписання Декларації свідчило би про визнання важливості соціальної відповідальності для університетів та бажання застосовувати її положення.

Таким чином, подальше розповсюдження та застосування концепції соціальної відповідальності залежить від університетів, здатних впроваджувати інновації, ризикувати, аналізувати можливі невдачі та приймати перспективні виважені рішення.

Чеботарьов Вячеслав,
д.е.н., професор,
Чеботарьов Єгор,
к.е.н., доцент,
Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка

ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ ВІЙНИ У ДОНЕЦЬКІЙ ТА ЛУГАНСЬКІЙ ОБЛАСТЯХ ЯК СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

В умовах якісно нового поглиблення нестабільності та невизначеності, що стало притаманним усім державам, ще більшою мірою актуалізується значення законодавчого закріплення основ сталого розвитку України.

Така діяльність має виходити з ідентифікації головного чиннику, який формує і біль того – буде «провокувати» властивості нестабільності розвитку України у межах коротко-, середньострокового та довготермінового періодів.

Аналіз розвитку України протягом останніх років дає підстави відмітити, що розв'язання проблем забезпечення сталого розвитку країни буде визначатися спроможністю органів влади щодо опрацювання державної політики, спрямованої на подолання наслідків війни на сході.

У даному відношенні принциповим є таке розуміння причинно-наслідкової зумовленості: стратегічна ціль розвитку України визначається верховенством її інтересів як цілісної держави; разом з тим, війна – як головний лімітуючий чинник розвитку країни і проблема соціально-економічного відновлення Донецької та Луганської областей об'єктивно мають визначати загальний зміст, спрямованість, конкретний склад і хронологію прийняття відповідних законодавчих актів.

Це має визначатися закріпленням концептуального підходу та похідними нормативно-правовими актами щодо часових періодів повернення тимчасово окупованих територій Донеччини і Луганщини областей у єдине економічне, правове та інституціональне поле України.

При цьому мають бути застосовані: сценарний підхід; програмно-цільовий метод обґрунтування розвитку; комплексне соціально-економічне забезпечення територіального розвитку.

Вихідним у даному відношенні є реалізація сценарного підходу.

Принциповими сценаріями щодо повернення наших територій можуть бути такі.

1. Оптимістичний (у межах 3-5 років: протягом 2022-2026 рр).

Базовий сценарій (у межах 7-10 майбутніх років: протягом 2028-2030 рр.

3. Песимістичний (у межах 15-25 років: протягом 2037-2047 рр.)

Наразі є важливим прийняття й затвердження пропонованого підходу за суттю (бо можуть бути іншими часові межі ідентифікованих сценаріїв).

У подальшому є доцільним відображення пропонованого підходу у стратегіях і планах розвитку безпосередньо Донецької та Луганської областей;

щойно створених укрупнених районів у межах областей; об'єднаних територіальних громад (та тих територіально-адміністративних одиницях, у яких відтерміновано вибори і створення громад).

Визначення подібних сценаріїв є також вагомим чинником протидії у гібридній війні, очікуваним посилом для проукраїнські налаштованих громадян «по той бік» бойових дій та для міжнародної спільноти.

Інші складові пакету із законодавчого забезпечення сталого розвитку країни мають ґрунтуватися на засадах сценарного підходу (або – урахувати його зміст, коли стосуються більш конкретних сфер) у відновленні єдиного економічного, правового та інституціонального поля України.

Виходячи не тільки з досвіду опрацювання подібного роду законодавчих актів, а й уявлення щодо реального стану справ у Луганській та Донецькій областях, можемо сформулювати певні положення, які сприятимуть розробці нормативно-правових актів щодо відновлення миру на сході, а отже – і законодавчого забезпечення сталого розвитку України.

Зокрема, у різних сферах відповідного законодавчого забезпечення (та при визначенні необхідних обсягів на реалізацію реінтеграційних заходів у цілому) слід урахувати.

По-перше, реальний економічний та техніко-технологічний стан промислових підприємств неконтрольованих територій: повне призупинення розробки нових лав у гірничій промисловості (так, запущені підприємством «Східвугілля» 5 лав на 100% підготовлено за часів діяльності ДТЕК та завдяки зведенню обладнання з щойно закритих підприємств) і призупинення модернізації у металургійній та хімічній промисловості (особливо, бізнес-групами «Індустріальний союз Донбасу» та «Стирол»).

По-друге, реальний стан довкілля окупованих територій який наближається до ознак екологічної катастрофи (через: критичне підняття рівня ґрунтовних вод внаслідок згортання виробництва у гірничій промисловості; неконтрольоване накопичення шкідливих промислових відходів; несанкційовані та остаточно навіть невідомі поховання людей і сільськогосподарських тварин).

По-третє, відсутність інвестиційних вкладень у галузях сільського господарства (особливо, – у тваринництві) та встановлення монополістичної структури виробництва у харчовій і переробній промисловості.

По-четверте, реальні площі мінування територій (вони є лише приблизно відомими поблизу населених пунктів так званої «сірої зони»).

По-п'яте, критичний стан логістичної інфраструктури сфери, особливо – залізничного транспорту.

По-шосте, вибухобезпечний стан житлово-комунального господарства.

По-сьоме, наслідки (багато у чому, дуже вдалі для нашого ворога) інформаційно-ідеологічної пропаганди РФ на окупованих територіях.

Отже, державні органи влади і громадське суспільство мають усвідомлювати: чітка ідентифікація реального стану щодо змісту проблем із повернення Донецької та Луганської областей і реальної політики щодо їх розв'язання є запорукою сталого розвитку України.

**ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: БАЗОВІ ЗАСАДИ
(матеріали підготовки до парламентських слухань 2021)**

Упорядники: д.е.н., доц. Харламова Г.О.,
д.н.держ.упр., проф. Чала Н.Д.

Матеріали публікуються в авторській редакції.